

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA HÜSEYİN
ABDULLAH ALPDOĞAN**

Ayhan AKBULUT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANA BİLİM DALI
TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN**

2016

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK SİYASAL HAYATINDA HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayhan AKBULUT

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN

ERZURUM - 2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN'nın danışmanlığında, Ayhan AKBULUT tarafından hazırlanan "Türk Siyasal Hayatında Hüseyin Abdullah Alpdoğan" adlı bu çalışma 22 /06/ 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Asuman DEMİRCİOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Ufuk ERDEM

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 22/06/2016

Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Türk Siyasal Hayatında Hüseyin Abdullah Alpdoğan* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yöneme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ayhan AKBULUT

ÖNSÖZ

Tunceli/ Dersim coğrafyası, Türk Devletlerinin idaresine girdiği zamandan başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar bir asayişsizlik bölgesi olarak bilinmektedir. Dersimli aşiretler, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin doğusunda meydana gelen isyanlara iştirak ettiği gibi Dersim merkezli isyanlar da çıkarmışlardır. Bütün bu asayişsizlik durumları ve isyanlar gönderilen birliklerle bastırılmasına rağmen Dersimli aşiretler durmadan yenisini çıkardığı için bu durum “*isyan- bastırma- isyan*” döngüsü halini almıştır.

Devlet bu işi tamamen halletmek amacıyla bölgede IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar vermiş ve müfettiş olarak da bu konularda çok tecrübeli biri olan Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ı tayin etmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, IV. Umumi Müfettişlik bölgesinin kalkınmasına katkı sağladığı gibi bölgede 1937-1938 yıllarında meydana gelen isyanları da bastırmiş ve bu tarihten sonra Tunceli/ Dersim tamamen kontrol altına alınmıştır.

“*Türk Siyasal Hayatında Hüseyin Abdullah Alpdoğan*” konulu bu çalışmayı yapmamızın sebebi bugüne kadar IV. Umumi Müfettiş olarak atanan ve bölgede bayındırlık, iktisat, eğitim, sağlık gibi konularda birçok faaliyet yürütüp aynı zamanda uzun bir süredir Tunceli/ Dersim’de devam eden asayişsizlik faaliyetleri ile son olarak günümüze kadar tartışmaları devam ettirilen 1937-1938 yıllarında bölgede gerçekleşen isyanları bastıran Hüseyin Abdullah Alpdoğan hakkında şimdiye kadar herhangi bir akademik çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Bu çalışmada; IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın bütün hayatını ve devletin Tunceli’yi ıslah etmek için yürüttüğü faaliyetleri anlatmaya çalıştık. “*Türk Siyasal Hayatında Hüseyin Abdullah Alpdoğan*” konulu bu çalışmamız giriş ve sonuç bölümü hariç dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın ailesi, eğitimi, katıldığı savaşlar, Merkez Ordusundaki faaliyetleri ve diğer görevleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde IV. Umumi Müfettişliğin kurulması, Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın bu göreve tayin edilmesi ve Tunceli bölgesinde bayındırlık ve sosyo-

ekonomik alanlarda yürüttüğü faaliyetleri ile Dersimli aşiretlerin bu faaliyetlere yaklaşımları anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Tunceli'nin coğrafyası, aşiret ve inanç yapısı, Osmanlı Devleti'nin idaresinden başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar bölgede meydana gelen isyanlar ve devletin bu duruma karşı almış olduğu önlemlerle bölgede yapılan ıslah çalışmalarından bahsedilmiştir. Aynı zamanda devletin Tunceli ile ilgili çıkartmış olduğu yasalara değinilerek 1937-1938 Tunceli İsyanlarının nedenleri, isyanların bastırılması ve yabancı devletlerin bu isyanları nasıl değerlendirdikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın askerlik görevleri ile IV. Umumi Müfettişlik görevinden emekliye ayrılması, milletvekili olarak TBMM'ye girmesi, VII. ve VIII. Dönem Milletvekilliği anlatılmaya çalışılarak meclise verdiği önergeler ile konuşmaları gibi yasama faaliyetlerine katkısı izah edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren ve her türlü desteği sağlayan tez danışmanım olan kıymetli hocam Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN'a ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde görev yapan bütün hocalarıma ve idari personeline teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca ve bu tezin hazırlanması sırasında benden desteklerini esirgemeyen aileme ve değerli dostlarıma da teşekkür ederim.

Ayhan AKBULUT

Erzurum- 2016

ÖZET

Cumhuriyetin ilk yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da meydana gelen Şeyh Sait ve Ağrı İsyanlarından dolayı devlet birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri de 1927'de kurulmaya başlanan Umumi Müfettişliklerdir.

Tunceli'de Osmanlı Devleti'nin idaresi altında olduğu zamandan başlayarak Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok asayişsizlik ve isyan hareketi meydana geldiği gibi buradaki aşiretler Şeyh Sait ve Ağrı İsyanları sırasında da benzer alışkanlıklarını sürdürmüştür. Sonunda devlet Tunceli'nin bu isyankâr tavırlarını durdurmak ve bölgenin gelişmesini sağlamak için birtakım ıslah girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Bu girişimlerden bir tanesi de 1936'da IV. Umumi Müfettişliğin kurulması ve müfettiş olarak Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın tayin edilmesidir.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettiş olarak bölgede asayiş, ekonomi, eğitim, sağlık ve bayındırlık alanlarında birçok faaliyet yürütmüştür. Ancak yürüttüğü bu faaliyetler en fazla bölgedeki ağa ve seyitleri rahatsız ettiğinden bunlar 1937-1938 yıllarında birçok isyanın çıkmasına sebep olmuşlardır. Bu isyanlar Hüseyin Abdullah Alpdoğan tarafından başarılı bir şekilde bastırılmış ve Tunceli Cumhuriyetin değerleriyle buluşturulmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: IV. Umumi Müfettişlik, Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Tunceli/ Dersim, İsyan, Reis, Seyit.

ABSTRACT

In the first years of Turkish Republic, because of the Sheik Sait and Ağrı Revolts occurring in East and Souteast Anatolia, government took a set of measures. One of these measures was Public Supervisorships that started to be founded in 1927.

In Tunceli, starting at the time when the region was under the control of Ottoman Empire, many public order crimes and revolts occured during the war of independence and in the first years of Turkish Republic and also tribes in this region maintained similar habits during Sheik Sait and Ağrı Revolts. Finally, to stop Tunceli's this rebellious attitudes and to provide a development to region, government started a set of reclamation attempts. One of these attempts was that IV. Public Supervisorship was founded in 1936 and Hüseyin Abdullah Alpdoğan was appointed as inspector.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan as IV. Public Inspector did many activities in the fields of public order, economy, education, health and prosperity. But, because these activities mostly disturbed landlords and sayyids in this region, they caused many revolts to break out in 1937 and 1938. These revolts were suppressed successfully by Hüseyin Abdullah Alpdoğan and Tunceli started to bring together with the values of republic.

Key Words: IV. Public Supervisorship, Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Tunceli/Dersim, Revolt, Warden, Sayyid.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR	VIII
KAYNAKÇA.....	IX
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN AİLESİ, EĞİTİMİ VE MEMURİYETİ

A. ÇOCUKLUĞU, AİLESİ VE EĞİTİMİ	4
B. ORDUDAKİ İLK GÖREVLERİ.....	4
1- Trablusgarp Savaşı'nda Hüseyin Abdullah	6
2- Balkan Savaşlarında Hüseyin Abdullah	7
3- I. Dünya Savaşı'nda Hüseyin Abdullah	8
C. MİLLİ MÜCADELE VE SONRASINDA ALDIĞI GÖREVLER	9
1- Hüseyin Abdullah'ın Merkez Ordusundaki Faaliyetleri	9
2- Diğer Görevleri.....	13

II. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN VE IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİK

A. UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERİN KURULMASI	15
1- Umumi Müfettişlik Teşkilat Kadroları	17
2- Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun (25 Aralık 1935	18
a) IV. Umumi Müfettişliğin Kurulması, Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettiş Olarak Atanması ve Diğer Atamalar	21
B. IV. UMUMİ MÜFETTİŞ HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN FAALİYETLERİ	23
1- Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın M. Nuri Dersimi ve Seyit Rıza ile Görüşmesi	23
2- Tunceli'deki Aşiretlerin Toplantıları ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Aldığı Tedbirler	25
3- Hüseyin Abdullah Alpdoğan ve Umumi Müfettişler Toplantısı.....	26
4- Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Bölgesindeki Bayındırlık Faaliyetleri	38
5- Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Bölgesindeki Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Faaliyetleri	42

III. BÖLÜM

1937-1938 TUNCELİ/ DERSİM İSYANLARI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

A. DERSİM COĞRAFYASI	49
B. DERSİM'İN AŞİRET VE İNANÇ YAPISI	50

C. 1937-1938 TUNCELİ/ DERSİM İSYANLARINA GİDEN SÜREÇ	54
Ç. 1937 İSYANI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN	62
1- 1937 İsyasının Nedenleri	62
a) İsyanın Bastırılması ve Bölgede Asayişin Sağlanması.....	64
2- Sovyet, Amerika ve İngiltere Raporlarında Dersim İsyanı.....	79
D. 1938 İSYANI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN	88
1- Askeri Harekâtı Gerektiren Sebepler ve Yapılan Hazırlıklar	88
a) 1938 Tunceli/ Dersim İsyanı ve Bastırılması	91
E. TUNCELİ İSYANININ BASTIRILMASINDAN SONRA HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN	98

IV. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN SİYASİ HAYATI

A. MEVCUT GÖREVLERİNDEN EMEKLİYE AYRILMASI	102
B. BOLU MİLLETVEKİLLİĞİ	103
C. KASTAMONU MİLLETVEKİLLİĞİ	105
SONUÇ	110
EKLER	112
ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMALAR

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

c: Cilt

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

JGK: Jandarma Genel Komutanlığı

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

MSB: Milli Savunma Bakanlığı

MTA: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

TBMM ZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

İçişleri Bakanlığı Arşivi

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi

TBMM Arşivi

B- RESMİ YAYINLAR VE ZABIT CERİDELERİ

Ayın Tarihi, 43 (Haziran 1937).

Ayın Tarihi, 48 (Kasım 1937).

Meclis-i Mebusan ZC, Devre I, İçtima I, c.1.

Resmi Gazete, 16.07.1927, sayı 634.

Resmi Gazete, 21.06.1934, sayı 2733.

Resmi Gazete, 24.12.1935, sayı 3190.

Resmi Gazete, 29.12.1935, sayı 2892.

Resmi Gazete, 02.01.1936, sayı 3195.

Resmi Gazete, 04.01.1936, sayı 3197.

Resmi Gazete, 13.01.1936, sayı 3204.

Resmi Gazete, 16.01.1936, sayı 3207.

Resmi Gazete, 18.06.1936, sayı 3333.

Resmi Gazete, 03.06.1949, sayı 7223.

TBMM ZC, Devre II, İçtima IV, c.33.

TBMM ZC, Devre IV, İçtima III, c.23.

TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.12.

TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.6.

TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7.

TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.8.

TBMM ZC, Devre V, içtima II, c.19.

TBMM ZC, Devre V, İçtima III, c.26.
TBMM ZC, Devre V, İçtima IV, c.27.
TBMM ZC, Devre VI, İçtima I, c.4.
TBMM ZC, Devre VII, İçtima I, c.5.
TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.17.
TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.18.
TBMM ZC, Devre VII, İçtima III, c.20.
TBMM ZC, Devre VII, İçtima III, c.24.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima I, c.0.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.7.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.11.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.13.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.16.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima IV, c.21.
TBMM ZC, Devre VIII, İçtima IV, c.24.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1-Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

Tan Gazetesi

Ulus

2- Dergiler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

History Studies International Journal of History

Karadeniz Araştırmaları Dergisi

Kebikeç

Tarih Dünyası

The Journal of Academic Social Science Studies

D- ARAŞTIRMA ESERLER

AKGÜL, Suat, **Yakın Tarihimize Dersim İsyanları ve Gerçekler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

AKGÜL, Suat, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000.

AKŞİN, Sina, “**Siyasal Tarih (1908-1923)**”, **Türkiye Tarihi**, IV, Editör Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008.

AKYÜREKLİ, Mahmut, **Dersim Kürt Tedibi 1937-1938**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

AŞKIN, Sait, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, II, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1966.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Zeus Kitapevi, İzmir, 2006.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa**, II, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1983.

AYDOĞAN, Erdal, **Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali Mustafa Kemal’le Trablusgarp’tan Cumhuriyet’e**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.

BALCIOĞLU, Mustafa, **İki İsyen Koçgiri Pontus Bir Paşa Nurettin Paşa**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2003.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, II, Kısım: 2, TTK Yayınları, Ankara, 1943.

BULUT, Faik, **Dersim Raporları**, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2013.

ÇAKMAK, Fevzi, **Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi- 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar-**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005.

ÇAY, Abdulhalûk M., **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

DERSİMİ, M. Nuri, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Doz Yayınları, İstanbul, 1997.

EMECEN, Feridun M., **Zamanın İskender'i Şarkın Fatihî Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, 2010.

ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1953.

ERKAL, Şükrü, **Birinci Dünya Savaşı: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014.

ERTUNA, Hamdi, **Türk İstiklal Harbi: VI'ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No: 1, Ankara, 1974.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

HALAÇOĞLU, Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK Yayınları, Ankara, 2014.

HALLI, Reşat, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

Jandarma Genel Komutanlığı Dersim Raporu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

KALMAN, M., **Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri**, Nujen Yayınları, İstanbul, 1995.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, IX**, TTK Yayınları, Ankara, 1996.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Türk inkılap Tarihi Ders Notları**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1977.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

KOÇAK, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

KOÇAK, Cemil, **Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

KOPAR, Metin, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1927-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009.

KURT, Yılmaz, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 68, Ankara, 1995.

KURTCEPHE, İsrail, **Türk- İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, TTK Yayınları, Ankara, 1995.

Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, Çeviren Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

Mahmud Muhtar Paşa, **Balkan Savaşı Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri**, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

PEKER, Nurettin, **1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, Gün Basımevi, İstanbul, 1955.

PERİNÇEK, Mehmet, **Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyancıları (Bağımsızlık, Özerklik, Anadilde Eğitim, Topak Devrimi)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Kürtçülük 1924-1999**, II, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.

TAŞ, Necati Fahri, **Nurettin Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

TOKER, Hülya - ASLAN, Nurcan, **Birinci Dünya Savaşı'na katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, III, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 2009.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı- İtalyan Harbi, Deniz Harekâtı, III, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1980.

ULUĞ, Naşit Hakkı, **Derebeyi ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

ULUĞ, Naşit Hakkı, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

VARLIK, M. Bülent, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.

YAYMAN, Hüseyin, **Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

YEŞİLTUNA, Serap, **Resmi Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaqlarla Atatürk ve Kürtler**, İleri Yayınları, İstanbul, 2007.

YILDIRIM, Tuğba, **Kürt Sorunu ve Devlet Tedip ve Tenkil Politikaları (1925-1947)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

YOLGA, Mehmet Zülfü, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

ZELYUT, Rıza, **Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza Gerçeği**, Kripto Yayınları, Ankara, 2010.

E- MAKALELER

ARIĞ, Ayten Sezer, "Türkiye'de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 20, Ankara, 2014, s.195-216.

BALCIOĞLU, Mustafa, "Milli Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu'da Asayiş Sağlamak İçin Oluşturulan Milis Kuruluşlar", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, II/6, 1990, s.261-274.

BEYOĞLU, Süleyman, "Topal Osman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XL, İstanbul, 2012, s.242-244.

DOĞAN, Tuğba, "Arşiv Belgelerine Göre 1937-1938 Dersim İsyancıları", **History Studies International Journal of History**, IV/1, 2012, s.157-169.

DOĞANAY, Rahmi, “1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu’da Uygulanan Sanayi Politikaları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, X/2, Elazığ, 2000, s.223-230.

HALAÇOĞLU, Ahmet, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, **Türkler Ansiklopedisi**, XIII, Ankara, 2002, s.532-557.

İLYAS, Ahmet, “Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak için Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 28, 2014, s.329-348.

KORHAN, Tuğba, “Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7, Nisan 2012, s.134-143.

KOYLU, Zafer, “Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Adanın İşgali”, **Türkler Ansiklopedisi**, XIII, Ankara, 2002, s.522-531.

ÖZDEMİR, Yavuz - AKTAŞ, Elif, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 45, Erzurum, 2011, s.235-262.

ÖZÜÇETİN, Yaşar - ÖZCAN, Murat, “Milli Mücadele İçerisinde Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Rolü”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 16, 2008, s.49-64.

SARINAY, Yusuf, “Hoybun Cemiyeti ve Türkiye’ye Karşı Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV/40, Ankara, Mart 1998, s.207-244.

SERTEL, Savaş, “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 6, 15, İzmir, Eylül 2013, s.205-260.

SEVGİN, Nazmi, “Yakın Tarihin Esrarla Örtülü Hadiseleri ve Koçgirili Alışır”, **Tarih Dünyası**, I/ 9,1950, s.377-381.

ŞIVGIN, Hale, “Trablusgarp Savaşı”, **Türkler Ansiklopedisi**, XIII, Ankara, 2002, s.491-522.

YAKUT, Kemal, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, **Kebikeç**, 34, Ankara, 2012, s.139-158.

F- TEZLER

ARPAÇAY, Çağatay, **Birinci Umumi Müfettişlik ve Ağrı İsyanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010.

ZEYTİNLİ, Murat, **Zorunlu Göçler ve Türkiye’de Dersim 1938 Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

G- E- KAYNAKLAR

AKAR, Hüseyin, “Nuri Dersimi”, http://www.akarhuseyin.com/?page_id=643, 25.06.2016.

http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/icerikler/tarihce_102394.html, 08.07.2016

<http://www.alevibektasi.org/tarihi3.htm>, 12.05.2016.

<http://www.tunceli.gov.tr/cografi-yapi>, 12.05.2016.

https://komisyon.tbmm.gov.tr/komisyon_index.php?pKomKod=34, 22.05.2016.

KOCA, Hüseyin, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Dönemi Umumî Müfettişlikleri (Genel Valilikler, 1927-1947)”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=355069>, 07.05.2016.

ULUSOY, Kadir - DEMİRTAŞ, Bahattin, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri”, <http://www.Circassiancenter.com./ccturkiye/arastirma/0504-cumhur.htm>, 11.05.2016.

GİRİŞ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi jeopolitik önemi ile yeraltı ve yerüstü zenginlikleri sayesinde dünyadaki önemli coğrafyalardan biri olarak kabul edilir. Bölge bu özelliğinden dolayı MÖ ve MS ki dönemlerde birçok devletin ve kültürün kurulmasına ve bunların ortadan kalkışına şahit olmuştur.¹ Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi Osmanlı Devleti'nin idaresine Yavuz Sultan Selim'in 1514'de kazandığı Çaldıran zaferi ile girmiş² ve bu tarihten sonra bölgenin yönetimi Osmanlı Devleti'nin belirlediği şekilde uzun bir süre devam etmiştir. 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ni bölmek ve yeraltı- yerüstü zenginliklerini ele geçirmek isteyen büyük devletler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine de el atmışlardır. Bunlar bölgede Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulması için birçok faaliyet yürüttükleri gibi Ermeni ve Kürtleri de ayaklanmaları için kışkırtmışlardır.³

II. Abdülhamit döneminde Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulması yönünde ciddi çalışmalar yapılmıştır. II. Abdülhamit büyük devletler ve onlara inanarak ortalığı karıştırmaya başlayan Ermeni ve Kürtlere yönelik birtakım tedbirler almaya başlamıştır. Bu tedbirlerden biri de idari mekanizmada alınan ve Umumi Müfettişliklerin ilki kabul edilebilecek olan Anadolu Islahatı Umum Müfettişliğidir. Bu idari mekanizmanın vücuda getirilmesinin asıl nedeni Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulması düşünülen vilayetleri tek merkezden idare ederek denetlemektir.⁴ II. Abdülhamit Anadolu Islahatı Umum Müfettişliği görevine Müşir Ahmet Şakir Paşa'yı atamıştır. Şakir Paşa bu görevini 1895-1899 yılları arasında yürütmüştür. Şakir Paşa'dan öncelikli olarak asayişin sağlanması istenerek idari, mülki, adli, mali, bayındırlık, ulaşım ve eğitim konularından da sorumlu tutulmuştur.⁵ Bu şekilde kurulmaya başlanan müfettişlikler daha sonrada Milli Mücadele dönemine kadar devam

¹ Sait Aşkın, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.6-7.

² Feridun M. Emecen, **Zamanın İskender'i Şarkın Fatihisi Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, 2010, s.87-159.

³ Çağatay Arpaçay, **Birinci Umumi Müfettişlik ve Ağrı İsyanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010, s.2.

⁴ Hüseyin Koca, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri (Genel Valilikler, 1927-1947)", <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=355069>, 07.05.2016, s.1.

⁵ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.27.

ettirilmiştir. Her ne kadar müfettişlikler Milli Mücadele döneminde de kurulmak istenmişse de birtakım sorunlardan dolayı kurulamamıştır.⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da müfettişlik kurulamamıştır. Ancak 1927'den sonra bölgede asayiş önemli ölçüde ihlal eden eşkıya çetelerine karşı Tek Parti Yönetimi, doğu illerini bir arada tutmak amacıyla merkezîyetçi ve sıkı denetimi ele alan Umumi Müfettişlikleri kurmak için adım atmıştır. Müfettişlik kurulmasıyla ilgili kanun tasarısı 12 Şubat 1927'de meclise gelmiştir. Kanunun görüşülmesi sırasında müfettişliğin kuruluş sebepleri şöyle açıklanmıştır:

“Elyevm mevcut altmış üç vilâyetimiz umumî bir nazarla tetkik edildiği takdirden bu vilâyetlerin iktisadî, içtimaî ve coğrafi noktai nazardan yekdiğeriyle alâkadar bir takım menatika münkasım olduğu ve bu muntikaları teşkil eden Vilâyetler arasında umumî ve müşterek bir takım menfaatlerin mevcut olduğu tezahür eder. İşte iş bu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallerinde şâmil bir nazarla tetkik ile bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak ve aynı zamanda vilâyatı da sıkı bir teftiş ve murakabe altında bulundurarak ihtiyacatı idâriyenin lüzum gösterdiği hususatı icra etmek üzere Müfettişi Ümumilik teşkilâtının icrasına lüzum ve zaruret hâsıl olmuş ve lâyihai kanuniye takdim kılınmıştır efendim”⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 25 Haziran 1927'de 1164 sayılı “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun”u kabul etmiştir.⁸ Kanunun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra merkezi Diyarbakır olmak üzere Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Siirt ve Mardin illerini kapsayan I. Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Müfettiş olarak da Diyarbakır Milletvekili İbrahim Tali (Öngören) tayin edilmiştir.⁹

Temel amacı; bölge genelinde emniyet ve asayişin sağlanması ile iktisadi kalkınma olan I. Umumi Müfettişlik, bu amaçlarının yanı sıra bayındırlık, kültür ve eğitim alanlarında bölgenin kalkınmasında oldukça faydalı olmuştur.

Tunceli/ Dersim bölgesinde meydana gelen asayişsizlik ve isyanlar Osmanlı Devleti'nden başlayarak Cumhuriyet'e kadar devam etmiştir. Aşiretlerin yaptıkları

⁶ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.30-52.

⁷ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.55.

⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), Devre II, İçtima IV, c.33, s.425-492.

⁹ Erdal Aydoğan, **Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, s.99-155; H. Koca, “Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri”, s.6.

asayişsizlik faaliyetleri isyan- bastırma- isyan şeklinde bir döngüye dönüşen uzun bir kontrolsüzlük süreci olarak tanımlanabilir. Bu olaylara bir son vermek ve bölgenin kalkınmasını sağlamak amacıyla 25 Aralık 1935’de “*Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun*” kabul edilmiş ve bu kanunla IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar verilerek müfettiş olarak atanacak kişiye idari, adli ve askeri konularda çok geniş yetkiler verilmiştir.¹⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Edirne İstitle Komisyonunda/ Araştırma Komisyonunda çetecilikle ilgili edindiği tecrübeleri ile Koçgiri İsyanı’nın bastırılması sırasında Tunceli bölgesini, buradaki aşiretleri ve isyanların çıkmasında etkili olan kişileri tanımış olmasından dolayı 10 Ocak 1936’da VIII. Kolordu Komutanlığı üzerinde olmak şartıyla IV. Umumi Müfettişlik ve Tunceli vali ve komutanlığı görevlerine tayin edilmiştir.¹¹ Hüseyin Abdullah Alpdoğan bu görevleri sırasında bölgenin hem birçok alanda gelişmesini sağlamış hem de bölgede 1937-1938 yıllarında meydana gelen isyanları bastırmayı başarmıştır. Bu başarı sayesinde devletin Tunceli’de tam hâkimiyeti sağlandığı gibi buranın her yönden geliştirilmesi için engel teşkil edenlerin nüfuzları kırılınca da bölgeyi kalkındırma faaliyetleri büyük bir hız kazanmıştır.

¹⁰ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7, s.169-181.

¹¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2/ 61.2.12.

I. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN AİLESİ, EĞİTİMİ VE MEMURİYETİ

A. ÇOCUKLUĞU, AİLESİ VE EĞİTİMİ

Hüseyin Abdullah, Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinin Musalla Mahallesi'nde 1878'de doğmuştur. Babası Hacı Bayraktar ailesinden Hacı Abdullah Efendi annesi Tokatlıoğlu Hüseyin Ağa'nın kızı Emine Hanım'dır. Hüseyin Abdullah, Taşköprü'de ilk eğitimini tamamladıktan sonra Bursa'ya geçmiştir.¹² Bursa Işıklar Askeri İdadisini bitirdikten sonra 14 Mart 1900'de Mekteb-i Harbiyeye başlamıştır. Buradan 14 Eylül 1902'de Teğmen rütbesiyle sınıf on ikincisi olarak mezun olmuştur.¹³

1903'te Üsteğmen olan Hüseyin Abdullah başladığı Erkân-ı Harbiye Mektebinden 5 Kasım 1905'te Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Erkân-ı Harbiyeden mezun olduktan sonra II. Ordu'ya tayin edilerek görevine başlamıştır.¹⁴

B. ORDUDAKİ İLK GÖREVLERİ

Hüseyin Abdullah ilk olarak II. Ordu emrindeki Seyyar Topçu VII. Alay Taburunda staj yapmak üzere 27 Aralık 1905'te görevlendirilmiştir. Burada yaklaşık bir yıl kadar staj yapmıştır. Daha sonra 26 Ağustos 1906'da X. Piyade Alayı III. Tabur III. Bölük Kumandanı olarak tayin edilmiştir. Bu görevinde iki yıl kalmış ve 20 Nisan 1908'de Kurmay Kıdemli Yüzbaşılığa terfi etmiştir. Kısa bir süre Erkân-ı Harbiye-i Umumiye I. Şubesinde görev aldıktan sonra Rumeli Vilâyatında Şekâvet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecâsirlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat kanunu gereğince kurulan Edirne İstıtlâ Komisyonu üyesi olarak 10 Kasım 1909'da görevlendirilmiş ve II. Ordu Erkân-ı Harbiyesine tayin edilmiştir.¹⁵

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Balkanlarda bulunan çetelerin dağılması gerekiyken aksine II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeteler yeni kurulmaya başlayan

¹² TBMM Kısa Hal Tercümesi, Sicil No: 1303.

¹³ Hülya Toker - Nurcan Aslan, **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, III, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 2009, s.250.

¹⁴ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

¹⁵ Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

siyasi kulüplerle de bağlantı kurarak iyice güçlenmişlerdir.¹⁶ Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa 30 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusanda yaptığı konuşmasında meşrutiyet ilan edilmeden önceki çetelerin milletlere göre sayısını 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp ve 5 Ulah olarak açıkladıktan sonra bunların tasfiyesi yapıldıkça yenilerinin türediğini belirtmiştir.¹⁷ Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın bu konuşmasından sonra mebuslar çetecilik faaliyetlerinin durdurulması ve cezalandırılması için bir kanun hazırlamaya karar vermişlerdir. Çetecilik kanunu çıkarılmadan önce birkaç kanun çıkarılarak etnik ayrışmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁸ Ancak bu kanunlar tam anlamıyla bir çözüm sağlayamamıştır. Bunun üzerine Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa 27 Eylül 1909'da "*Rumeli Vilâyatında Şekâvet ve Meşsedetin Men'i ve Mütecâsirlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat*" adında geçici bir kanun tasarısı hazırlamış ve meclisten geçirmeden uygulamaya başlamıştır.¹⁹ Bu kanun ile vilayetlerde valilere bağlı olarak üç kişiden oluşan çeteler hakkında bilgi toplamak, çetelere karşı başlatılan mücadeleyi denetlemek, gerekli tedbirleri almak ve uygulamak gibi görevleri olacak "*Isttla Komisyonları*" kurulmasına karar verilmiştir.²⁰ Bu komisyonlardan biri olan Edirne Isttla Komisyonuna 10 Kasım 1909'da Hüseyin Abdullah tayin edilmiş ve bu görevini 2 Ocak 1910'a kadar devam ettirmiştir.²¹ Daha sonra Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa bu geçici kanunun adını "*Çeteler Layiha-ı Kanuniyesi*" olarak değiştirmiş ve meclisten geçirmiştir. Bu kanunla istenilen amaç elde edilememiş ve Balkanlardaki durum daha da kötüleşmiştir.²²

Hüseyin Abdullah Edirne Isttla Komisyonunda yaklaşık bir yıl devlete hizmet etmiş ve 2 Ocak 1910'da bu görevinden alınarak II. Kolordu (Tekirdağ) Kurmaylığına tayin edilmiştir.²³ Hüseyin Abdullah'ın bu komisyonda edindiği tecrübe Merkez Ordusu ve IV. Umumi Müfettişlik görevlerinde çete ve eşkıyalarla olan mücadelesinde onun edindiği ilk büyük tecrübe olmuştur.

¹⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, 1996, s.134.

¹⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima I, c.1, s.368-398.

¹⁸ E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.135; Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, 34, Ankara, 2012, s.143.

¹⁹ E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.136.

²⁰ Mehmet Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s.312.

²¹ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

²² E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.137; M. Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu**, s.313.

²³ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

1- Trablusgarp Savaşı'nda Hüseyin Abdullah

Avrupalı sömürgeci devletler arasında milli birliğini geç tamamlayan İtalya kendisine sömürge olarak coğrafi bakımdan en uygun yer olan Trablusgarp'ı seçmiştir. İtalya burada diğer sömürgeci güçler gibi okullar, bankalar vb. kuruluşlar açarak bölgeyi işgal etmeden önce orada kendisini kabul ettirmeye çalışmıştır.²⁴ İtalya Trablusgarp'ı işgal etmeyi çok önceden tasarlamıştır. Bu amaçla Avrupalı büyük devletler ile birtakım antlaşmalar imzalamıştır.²⁵ İtalya gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra Osmanlı Devleti'ne 28 Eylül 1911'de bir ultimatome vererek Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltmasını istemiştir. 29 Eylül'de Osmanlı Devleti'nin verdiği red cevabı üzerine İtalya savaş ilan etmiştir.²⁶ 20 Ekim 1911'e kadar İtalyanlar kıyıda önemli noktaları ele geçirmiştir. Fakat iç bölgelere doğru ilerlemeye başlayınca şiddetli bir direnişle karşılaşarak durdurulmuşlardır.²⁷

Savaşın uzaması İtalyanların prestijini sarsmıştır. İtalya bu durumdan kurtulmak için Osmanlı Devleti'ni başka bölgelerde zor duruma sokarak Trablusgarp'ı bu şekilde ele geçirmeyi planlamış ve bu amaçla ilk önce 24 Şubat 1912'de Beyrut'u bombalamıştır. Beyrut'un bombalanmasıyla savaşın başından beri bir söylenti olan İtalyanların Çanakkale Boğazı'na saldıracakları fikri iyice güçlenmiştir.²⁸ Bu durum üzerine Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazı'ndaki tedbirlerini artırmaya başlamıştır. Bu amaçla oluşturulan Kal'a-i Sultaniye Kolordusu, Ferik Ali Rıza Paşa'nın komutasına verilerek kara ve deniz kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nın savunulması için tek merkezde toplanmıştır.²⁹ Hüseyin Abdullah 22 Mayıs 1912'de yeni oluşturulan bu kolorduda görevlendirilmiş ve buradaki görevini Trablusgarp Savaşı'nın sonuna kadar devam ettirmiştir.³⁰ İtalya Çanakkale Boğazı'na biri 18 Nisan 1912 diğeri 17-18 Temmuz 1912'de iki saldırı gerçekleştirmiş ancak alınan bu savunma tedbirleri sayesinde İtalya başarılı olamamış ve geri çekilerek savunma bakımından daha güçsüz olan Rodos ve 12 Adayı işgal ederek Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamaya çalışmıştır.³¹ Bu sıralarda

²⁴ Hale Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı", **Türkler Ansiklopedisi**, XIII, Ankara, 2002, s.278.

²⁵ İsrail Kurtcephe, **Türk- İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s.9-15.

²⁶ E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.267; H. Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı", s.280.

²⁷ E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.271; H. Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı", s.285.

²⁸ İ. Kurtcephe, **Türk- İtalyan İlişkileri**, s.106-107.

²⁹ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, Deniz Harekâtı**, III, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1980, s.45-46.

³⁰ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

³¹ İ. Kurtcephe, **Türk- İtalyan İlişkileri**, s.116-120; Zafer Koşlu, "Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Adanın İşgali", **Türkler Ansiklopedisi**, XIII, Ankara, 2002, s.292-295.

Balkanlardaki hareketlenmeler Osmanlı Devleti'ni İtalya ile barış yapmaya mecbur etmiş ve 15-18 Ekim 1912'de Uşi Antlaşması imzalanmıştır.³² Antlaşmanın imzalanmasıyla Kal'a-i Sultaniye Kolordusu lağvedilmiş ve Hüseyin Abdullah'da asli görevi olan II. Kolordu Erkân-ı Harbiyesindeki görevine geri dönerek Balkan Savaşlarındaki Çatalca Muharebelerine katılmıştır.³³

2- Balkan Savaşlarında Hüseyin Abdullah

19. Yüzyıl boyunca bağımsızlıklarını kazanan Balkan Devletleri II. Meşrutiyet'in ilânından sonra ortaya çıkan siyasi kargaşadan faydalanarak birbirleriyle anlaşıp Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan atıp topraklarını paylaşmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla 1912 Ekim ayı içinde hepsi sırayla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.³⁴ Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları için Doğu ve Batı Ordusu olmak üzere iki ordu kurarak savaşı başlatmıştır. Yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti peş peşe yenilgiler almış ve Çatalca'ya kadar geri çekilerek burada oluşturduğu bir savunma hattıyla Bulgarları durdurmayı başarmıştır.³⁵ Hüseyin Abdullah'ın görev aldığı II. Kolordunun da içinde bulunduğu Doğu Ordusu Çatalca Hattında Bulgarların yaptığı saldırılara karşı şiddetli bir direniş göstermiş ve Bulgarları 3 Aralık 1912'de mütareke imzalamaya mecbur etmişlerdir.³⁶ Mütareke gereğince Londra Konferansı toplanmış ancak bir netice çıkmayınca 3 Şubat 1913'te Çatalca Hattında savaş yeniden başlamıştır. Çatalca'daki Bulgar ordusunu zor durumda bırakmak için hazırlanan Bolayır- Şarköy planı başarılı bir şekilde sonuçlanmayınca Bulgarlar 26 Mart 1913'te Edirne'yi ele geçirmiştir.³⁷ Bunun üzerine 30 Mayıs 1913'te Londra Barış Antlaşması imzalanmış ve Edirne Bulgarlara bırakılmıştır. Bir süre sonra Balkan Devletleri arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş ve birbirleriyle savaşı başlatmışlardır. Bulgarlar Çatalca'daki kuvvetlerinin büyük bir kısmını geri çekince Enver Bey ve Talat Bey

³² Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1953, s.451-455.

³³ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

³⁴ E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX, s.296-304.

³⁵ Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)", **Türkler Ansiklopedisi**, XII, Ankara, 2002, s.296-299.

³⁶ Mahmud Muhtar Paşa, **Balkan Savaşı Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri**, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s.157; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, II, Kısım: 2, TTK Yayınları, Ankara, 1943, s.109-117.

³⁷ Sina Akşin, "**Siyasal Tarih (1908-1923)**", **Türkiye Tarihi**, IV, Editör Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.43.

Edirne'yi geri almak için harekete geçmiştir. 21 Temmuz 1913'te Enver Bey komutasında harekete geçen kuvvetler Edirne'yi geri almayı başarmıştır.³⁸

Hüseyin Abdullah Balkan Savaşlarında Doğu Ordusu içinde bulunan II. Kolordu Erkân-ı Harbiyesinde görev alarak Çatalca Muharebelerine katılmış ve 2 Aralık 1913'te bir sene kıdem zammı almıştır.³⁹ 16 Şubat 1913'te Binbaşılığa terfi etmiştir. Hüseyin Abdullah, I. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar II. Kolordu Erkân-ı Harbiyesindeki görevine devam etmiş savaş başladıktan sonra 1915'te Çanakkale Cephesi'nde görevlendirilmiştir.⁴⁰

3- I. Dünya Savaşı'nda Hüseyin Abdullah

Hüseyin Abdullah, I. Dünya Savaşı boyunca birçok görevde bulunmuştur. Bunlardan ilki V. Orduda aldığı görevidir. 18 Mart 1915'te İtilaf kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nı geçemeyince İstanbul'a geçmek için kara yolunu denemeye karar vermiş ve bunun için gereken hazırlıkları yapmaya başlamışlardır. Bu durumu değerlendiren Enver Paşa Gelibolu Yarımadası'na yapılacak askeri bir çıkarmayı engellemek ve Çanakkale Boğazı'nı korumak için 24 Mart 1915'te V. Ordu'yu kurmuştur.⁴¹ Bu ordu III., XV. kolordularla V. Tümen ve Bağımsız Süvari Tugayından oluşturularak kumandanlığına Liman Von Sanders atanmıştır.⁴² Hüseyin Abdullah yeni oluşturulan bu orduda görevlendirilerek Çanakkale Cephesinde savaşmıştır.

Hüseyin Abdullah, Temmuz 1915'te V. Ordu Erkan-ı Harbiyesi III. Şube Müdürlüğünde görevlendirilmiş daha sonra 5 Ocak 1916'da V. Ordu Erkan-ı Harbiyesine tayin edilmiştir. 15 Şubat 1916'da XXVII. Kolordu Erkan-ı Harbiye Riyasetine atanmış ve burada yaklaşık bir yıl kadar görev almıştır.⁴³ 1 Haziran 1916'da Yarbaylığa terfi etmiştir. 12 Ağustos 1917'de Alman cephelerindeki durumu görmek için Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'dan döndükten sonra 18 Mayıs 1918'de I. Ümera ve Erkânı Harbiye Kursu'na katılmıştır. Daha sonra 21 Haziran 1918'de İskenderun'da bulunan 41. Tümen kumandanlığına tayin edilmiştir. Bu görevine

³⁸ A. Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)", s.304; Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, II, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1983, s.402.

³⁹ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

⁴⁰ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

⁴¹ Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, Çeviren Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.83.

⁴² Şükrü Erkal, **Birinci Dünya Savaşı: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- Ocak 1916)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s.61-63.

⁴³ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

yaklaşık 6 ay devam ettikten sonra 1 Aralık 1918'de Erkan-ı Harbiye Dairesi VI. Şube Müdürlüğüne tayin edilmiş ve 1920'de Anadolu'ya geçene kadar bu görevine devam etmiştir.⁴⁴

Hüseyin Abdullah'a I. Dünya Savaşı boyunca yapmış olduğu hizmetlerden dolayı hem Osmanlı Devleti hem de Almanya ve Avusturya- Macaristan hükümetleri tarafından birkaç madalya ve nişan ile kıdem zamları verilmiştir. Bunlar;

* 15 Eylül 1915'te Harp Madalyası,

* 12 Şubat 1915 Alman II. Sınıf Demir Salip Nişanı,

* 28 Şubat 1915 bir sene kıdem zammı,

* 17 Kasım 1915 bir sene kıdem zammı,

* 19 Mart 1916 Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası,

* 23 Eylül 1917 Kılınçlı III. Dereceden Mecidi Nişanı,

* 14 Temmuz 1916 Avusturya- Macaristan III. rütbeden Muharebe Liyakat Madalyası.⁴⁵

C. MİLLİ MÜCADELE VE SONRASINDA ALDIĞI GÖREVLER

1- Hüseyin Abdullah'ın Merkez Ordusundaki Faaliyetleri

Hüseyin Abdullah 1920 yılı Haziran ayı ortalarında Milli Mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçmiştir. Bu sıralarda eşi Emine Semiha Hanım'ın babası olan Nurettin Paşa⁴⁶ da Milli Mücadeleye katılmak için Anadolu'ya gitmiştir. Nurettin

⁴⁴ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1; H. Toker- N. Aslan, **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, III, s.252.

⁴⁵ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097; MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

⁴⁶ Nurettin Paşa I. Dünya Savaşı sırasında Irak Cephesi'nde Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı görevinde bulunmuş ve Kutü'l Amare zaferinin kazanılmasını sağlamıştır. Daha sonra Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı görevinden alınmış ve bir süre III. Ordu Kumandan Vekili olarak görevlendirildikten sonra İzmir Valiliği ve Kumandanlığı görevine tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında bölgede Milli Mücadele taraftarı cemiyetlerin kurulmasına büyük çapta destek verdiği gibi Batı Anadolu'nun işgale uğramaması içinde halkı teşkilatlandırmaya çalışmıştır. Onun, bu çalışmaları İtilaf Devletleri ve Rumlar tarafından hoş karşılanmamış ve bunlar Nurettin Paşa'nın görevinden alınması için hükümete baskı yapmaya başlamışlardır. Baskılar sonuç vermiş ve Nurettin Paşa 27 Mart 1919'da görevinden alınarak İstanbul'a çağırılmıştır. Fakat Nurettin Paşa 12 Mayıs 1919'da herhangi resmi bir görevi olmadan tekrar İzmir'e giderek Milli Mücadele çalışmalarına devam etmiştir. Ancak 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ve kendisinin de takip altına alınması üzerine buradan bir şey

Paşa'ya Konya valiliği teklif edilmiş ancak O, bu görevi pasiflik olarak gördüğü için kabul etmemiş ve damadı Hüseyin Abdullah ile beraber 14 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya giderek Taşköprü'ye geçmişlerdir.⁴⁷ Nurettin Paşa ve Hüseyin Abdullah'ın Kastamonu'ya geçişleri burada büyük bir sevince neden olmuş ve Açığsöz gazetesinde Ferruh Niyazi Bey “*Selmanıpak Kahramanı Şehrimizde*” başlıklı yazısıyla Nurettin Paşa'nın Kastamonu'ya geldiğini halka duyurmuştur.⁴⁸

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da eşkıyalık ve çetecilik faaliyetleri artmıştır. Özellikle Pontusculuk ile Kürt Teali Cemiyetinin organize ettiği Kürtler ayrılıkçı hareketler sergileyerek Anadolu'da karışıklıklar çıkarmıştır.⁴⁹ Bu sorunlardan dolayı TBMM Anadolu'da güvenliği sağlamakla görevli olan bütün kuvvetleri birleştirerek bir merkezde toplayıp bu hareketleri engellemeyi hedeflemiştir.⁵⁰ Bu amaçla başlangıçta V. ve XV. Fırkalarla VI. Atlı Piyade Fırkası bir kumandanın emrinde olacak şekilde Sivas ve Havalisi Kumandanlığının kurulması düşünülmüştür. Gerekli görüşmelerden sonra kurulacak bu yeni ordunun kumandanlığına Nurettin Paşa'nın uygun olduğuna karar verilmiş ve Nurettin Paşa ile irtibata geçilmiştir. Çok geçmeden TBMM 9 Aralık 1920'de Sivas'taki III. Kolorduyu lağvetmiş yerine V. ve XV. Fırkalarla VI. Atlı Piyade Fırkasından oluşan ve Sivas vilayeti ile Canik, Sinop, Amasya, Tokat, Çorum ve Yozgat bölgelerini kapsayacak şekilde Merkez Ordusunu kurmuştur. Ordunun Kumandanlığı Nurettin Paşa'ya verilmiştir.⁵¹ Hüseyin Abdullah da Milli Mücadele'deki ilk görevi olan Merkez Ordusu Erkan-ı Harbiye Riyasetine 21 Aralık 1920'de tayin edilmiştir.⁵²

Nurettin Paşa, Merkez Ordusu mıntıkası dâhilinde Asayiş Bölükleri ve Emniyet Teşkilatı Birlikleri kurarak Pontusculara ağır darbeler vurduğu gibi Koçgiri İsyanı'nı da

yapılamayacağını anlayarak Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir. Necati Fahri Taş, **Nurettin Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.16-70.

⁴⁷ Mustafa Balcıoğlu, **İki İsyan Koçgiri Pontus Bir Paşa Nurettin Paşa**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 9.

⁴⁸ Nurettin Peker, **1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, Gün Basımevi, İstanbul, 1955, s.218.

⁴⁹ Mustafa Balcıoğlu, “Milli Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu'da Asayışı Sağlamak için Oluşturulan Milis Kuruluşlar”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, II/6, 1990, s.261.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, II, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1966, s.461.

⁵¹ BCA, 30.18.1/ 2.22.4.

⁵² H. Toker-N. Aslan, **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, III, s.251.

bastırmıştır.⁵³ Merkez Ordusunun kurulmasıyla birlikte Pontuscu çetelere karşı daha kapsamlı önlemler alınmıştır. Nebiyan Dağı'nı üs tutan çetelere karşı birlikler gönderilmiş ve Merzifon Amerikan Koleji gibi Pontuscuların teşkilatlandığı yerler de ortaya çıkarılmıştır.⁵⁴

Merzifon Amerikan Kolejinde silah ve cephane var olduğuna yönelik bir ihbar üzerine kolej, Merkez Ordusuna bağlı V. Fırka tarafından 16 Şubat 1921'de basılmış ancak silah ve cephane bulunamamıştır. Bununla beraber içeride 1904'den beri var olan bir Pontus Kulübünün olduğu ortaya çıkarılarak bunlara ait Yunan bayrakları, Pontus armaları ve çok kıymetli evraklar bulunmuştur. Dâhiliye Vekâletine 27-28 Şubat 1921'de çekilen telgrafta soruşturmanın derinleştirilmesi üzerine 6 yönetim kurulu üyesinin tutuklanarak Merkez Ordusu Kumandanlığına teslim edildiği ayrıca silahlı fotoğrafları ele geçirilen 4 Ermeni'nin de tutuklanmış olduğu ve ele geçirilen 2 çuval dolusu Rumca ve İngilizce evrakın incelenmesinin devam ettiği bildirilmiştir.⁵⁵

Hüseyin Abdullah, 4 Mart 1921'de yapılan aramalar ve toplanılan evrakın tercümesi yapılan bölümlerinin bir kısmını özetleyerek Genelkurmay Başkanlığına telgrafla bildirmiştir. Buna göre; Merzifon Amerikan Kolejinin altında tünellerin bulunduğunu, okulda silahların var olduğunu ancak saklandığını, Ermenistan Devleti'nin kurulması için ne gibi faaliyetlerin yürütüldüğünü, Hıristiyan misyonerliğinin ne boyutlarda olduğuna dair belgelerin ortaya çıktığını aynı zamanda Pontus Kulübü için her yerden üyeler toplandığını ve kulübün tüzüğünde Karadeniz kıyılarında bir Yunan Hükümeti kurulması için Rum gençlerin teşvik ve cesaretlendirilmesi gerektiğinin yazılı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kolejin yönetim kurulunun günü gününe Samsun'daki Amerikan torpidosuna raporlar verdiğini yazmıştır.⁵⁶ Daha sonra birçok önemli belge ortaya çıkarılmış ve kolej kapatılmıştır. Merzifon'daki Amerikalılar Samsun'a gönderilerek soruşturma biraz daha derinleştirilmiştir.⁵⁷

⁵³ M. Balcıoğlu, "Milli Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu'da Asayışı Sağlamak için Oluşturulan Milis Kuruluşlar", s.265-270.

⁵⁴ Yaşar Özüçetin - Murat Özcan, "Milli Mücadele İçerisinde Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Rolü", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 16, 2008, s.58-59.

⁵⁵ Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 68, Ankara, 1995, s.370-373.

⁵⁶ Y. Kurt, **Pontus Meselesi**, s.373-375

⁵⁷ Y. Kurt, **Pontus Meselesi**, s.374-379.

Merkez Ordusu, Milli Mücadele sırasında patlak veren Koçgiri İsyanı'nın bastırılmasını da sağlamıştır. 1920 yılı içinde Koçgiri İsyanı'nın temelleri atılmaya başlamıştır. İsyân için gerekli bütün planlar yapıldıktan sonra Zalim Çavuş ve Koçgiri Reisi Haydar'dan cesaret alan Kör Rıfat ve Karamanlı Nuri 1000 kadar adamıyla 6 Mart 1921'de Ümraniye/ İmranlı'ya gelmiş ve VI. Süvari Alayına saldırmışlardır. Şiddetli çarpışmalar sonucunda VI. Süvari Alayı yenilmiştir.⁵⁸ Ümraniye'yi ele geçiren eşkıyalar bölgeye Kürt bayraklarını asarak Koçgiri İsyanı'nı başlatmışlardır.⁵⁹ İsyân başladıktan sonra Dersimli aşiretler Koçgiri'ye çok sayıda kuvvet göndererek isyanın büyümesini ve güçlenmesini sağlamışlardır.⁶⁰

TBMM bu olaylar üzerine isyanı bastırmak için heyetler göndermiş ancak işe yaramamıştır. Bu durum üzerine TBMM 10 Mart 1921'de Elazığ, Erzincan, Divriği ve Zara kazaları için sıkıyönetim ilan etmiş ve 13 Mart 1921'de Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'yı Koçgiri İsyanı'nı bastırmakla görevlendirmiştir.⁶¹ Merkez Ordusu bütün birlikleriyle 11 Nisan 1921'de isyanı bastırmaya başlamış ve 15 Nisan 1921'de Topal Osman'ın⁶² yönetimindeki Giresun Müfrezesi ve Kemah Müfrezesi Koçgiri'yi ele geçirmişlerdir.⁶³ Daha sonra bölgedeki silahlar toplanmaya başlamıştır. Yer yer çatışmalar olmakla beraber isyancılar hiçbir yerde tutunamamış ve dağılarak Dersim'in içlerine doğru kaçmaya başlamışlardır. 17 Haziran 1921'de Koçgiri Reisi Alişan ve 32 isyancı lider teslim olmuş ve Sivas İstiklal Mahkemesine gönderilmişlerdir. Böylece isyan tamamen bastırılmıştır.⁶⁴

Mustafa Kemal Paşa, Koçgiri İsyanı ile ilgili davalara İstiklal Mahkemesinin bakmasını istediği için Samsun İstiklal Mahkemesi 17 Ağustos 1921'de kurulmuştur.

⁵⁸ Hamdi Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI'nci cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No: 1, Ankara, 1974, s.262.

⁵⁹ M. Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Doz Yayınları, İstanbul, 1997, s.145.

⁶⁰ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.154; Nazmi Sevgen, "Yakın Tarihin Esrarla Örtülü Hadiseleri ve Koçgirili Alişir", **Tarih Dünyası**, I/ 9, 1950, s.380.

⁶¹ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI'nci cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.264.

⁶² Topal Osman 1883'de Giresun'da doğmuştur. Düzenli bir eğitim almamıştır. 1912'de Balkan Savaşı'na gönüllü olarak katılmıştır. Bu savaşta dizinden yaralanmış ve "Topal" lakabıyla anılmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Rum ve Ermeni çeteleri ile mücadele ettiği gibi Ruslara karşı da savaşmıştır. Milli Mücadele sırasında bir süre Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başkanlığını yapmıştır. 1921'de Koçgiri İsyanı'nın bastırılmasında görev almış ve 15 Nisan 1921'de Koçgiri'yi isyancıardan kurtarmıştır. 1923'de Ankara'ya geçmiştir. Hükümet, 27 Mart 1923'de öldürülen Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in failinin Topal Osman olduğunu kabul etmiş ve yakalanması için karar vermiştir. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı 22 Nisan 1923'te Topal Osman'ı saklandığı yerde kuşatmış ancak çıkan çatışma sonucunda Topal Osman ölmüştür. Süleyman Beyoğlu, "Topal Osman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XL, İstanbul, 2012, s.242-244.

⁶³ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI'nci cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.271-276;

⁶⁴ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI'nci cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.271-281.

Ancak daha çok Amasya'da faaliyet gösterdiği için bazı kayıtlarda Amasya İstiklal Mahkemesi olarak geçmiştir. Bu İstiklal Mahkemesi Merkez Ordusu ile devamlı irtibat halinde olmuş ve hem Koçgiri İsyanı yargılamalarını yapmış hem de asker kaçakları davalarına bakmıştır.⁶⁵ İsyanı katılanların çoğu tutuklanmasına rağmen bir süre sonra TBMM'de Dersimli Milletvekillerinin gayretleriyle isyana katılmış olanlar için af çıkartılmıştır.⁶⁶

Hüseyin Abdullah, Merzifon Amerikan Koleji müdürünün masasında buldukları bir raporu çok önemli görmektedir. Raporda Amerikan nüfuzunu artırmak için Ermenilerden yararlanıldığı, Kürtler ve kızılbaşları ise Ermeni olarak gösterip Türklerden ayırmaya çalışıldığı yazılmıştır. Bu plan Koçgiri İsyanında uygulanmıştır. Hüseyin Abdullah, Koçgiri köylerindeki çocukların boyunlarında haçların olduğunu Vant Kilisesi'ndeki bir haçın ortasında Hz. Hüseyin'in parmak kemiğinin var olduğuna inandıkları için herkesin bu haçı ziyaret ettiğini ve öptüğünü ifade etmektedir.⁶⁷ Hüseyin Abdullah Merkez Ordusundaki görevini yaklaşık iki yıl sürdürmüştür. Bu süre içerisinde dört ay kadar bu ordunun kumandan vekilliğini yapmış ve 1 Mart 1921'de Albaylığa terfi etmiştir.⁶⁸

Hüseyin Abdullah, Merkez Ordusunda bulunduğu süre içerisinde çetecilik ve eşkıyalık faaliyetleri ile bunlara karşı alınacak tedbirler bakımından kendisini iyice geliştirmiştir. Edirne İstıtlı Komisyonunda ve Merkez Ordusunda edindiği tecrübeler ileride onun IV. Umumi Müfettişlik görevine getirilmesinde önemli bir etken olmuşlardır. Merkez Ordusunda görev yaptığı sırada hem Dersim'in coğrafyası ve aşiret yapısını hem de buradaki isyancı liderlerin kimler olduğunu öğrenmiştir. Bu tecrübeler onun müfettişlik görevini başarılı bir şekilde yürütmesine yardımcı olmuştur.

2- Diğer Görevleri

Hüseyin Abdullah, 5 Nisan 1922'de Milli Müdafaa Vekâleti/ Milli Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi Başkanlığına tayin edilmiştir. Bu görevinden sonra 23 Eylül 1923'te Milli Müdafaa Vekâleti Müsteşar Yardımcılığına tayin edilmiştir. İki yıl kadar bu görevini sürdürdükten sonra 25 Temmuz 1925'te 61'inci Tümen Kumandanı olarak

⁶⁵ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Zeus Kitapevi, İzmir, 2006, s.101-102.

⁶⁶ N. F. Taş, **Nurettin Paşa**, s.91-94.

⁶⁷ M. Bülent Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s.132.

⁶⁸ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

atanmıştır.⁶⁹ 21 Nisan 1925'te TBMM tarafından Hüseyin Abdullah'a 1449 numaralı Takdirname ve İstiklâl Madalyası verilmiştir.⁷⁰ 1 Eylül 1926'da akciğer iltihabı hastalığından dolayı tedavi olmak amacıyla Viyana'ya gitmiştir. Şubat 1927'de Büyük Kumanda Kursu'na katılmıştır. 30 Ağustos 1927'de Tümgeneralliğe terfi etmiş ve 20 Kasım 1927'de I. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına tayin edilmiştir. 14 Aralık 1929'da IX. Tümen Kumandanlığına tayin edilmiştir. 9 Ağustos 1931'de nükseden akciğer iltihabı hastalığından dolayı tedavi olmak için iki aylığına Viyana'ya gitmiştir.⁷¹ 2 Ocak 1932'de vekâleten VIII. Kolordu Komutanlığına atanmıştır.⁷² 30 Ağustos 1932'de Korgeneralliğe terfi etmiştir. Vekâleten atandığı VIII. Kolordu Komutanlığına 8 Ocak 1933'te asaleten atanmış ve 1941'e kadar bu görevini devam ettirmiştir.⁷³ Bu sırada Hüseyin Abdullah 21 Haziran 1934'te çıkarılan “*Soyadı Kanunu*” gereğince kendisine gerek çetelerle gerek savaşlarda gösterdiği üstün hizmetlere nispetle “*Alpdoğan*” soyadını almıştır.⁷⁴ 10 Ocak 1936'da Tunceli vali ve komutanlığı ile IV. Umumi Müfettişlik görevlerine tayin edilmiştir.⁷⁵

⁶⁹ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.1.

⁷⁰ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

⁷¹ MSB Arşivi, Sicil No: 318-12, s.2.

⁷² BCA, 30.11.1.0/ 68.1.6.

⁷³ BCA, 30.11.1.0/ 75.1.10.

⁷⁴ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Türk İnkılap Tarihi Ders Notları**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1977, s.116.

⁷⁵ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

II. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN VE IV. UMUMÎ MÜFETTİŞLİK

A. UMUMÎ MÜFETTİŞLİKLERİN KURULMASI

Umumi Müfettişlikler, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçen ve Umumu Valilik, Bölge Valiliği, Genel Müfettişlik, Fevkalade Vali ve İnspektörlük gibi değişik isimlerle de anılan idare mekanizmalarıdır.⁷⁶ II. Abdülhamit devrinde Anadolu Islahatı Umum Müfettişliği adı altında Müşir Ahmet Şakir Paşa 1895-1899'da Anadolu'ya gönderilmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa ise 1902'de Vilayeti Selase Rumeli Umumi Müfettişi olarak Makedonya'ya gönderilmiştir. Müfettişler öncelikli olarak asayiş konusunda sorumludurlar. Asayiş dışında idari, mülki, adli, mali, bayındırlık, ulaşım ve eğitim konularından sorumlu tutulmuşlardır. Müfettişler doğrudan II. Abdülhamit ve Babıali'ye rapor vermişlerdir.⁷⁷ II. Meşrutiyet döneminde Umumi Müfettişlikler devam ettirilmiştir. Milli Mücadele sırasında da müfettişlikler oluşturulmaya çalışılmış ancak kurulamamıştır.⁷⁸

1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda Umumi Müfettişliklere ilişkin bir kanun vardı. 1921'de Umumi Müfettişlik kurulması için meclise tasarı verilmiş ancak kurulamamıştır.⁷⁹ 1924 Anayasası'nda müfettişliklere ilişkin yeni bir karar alınmamıştır. Şeyh Sait İsyanı üzerine Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Umumi Müfettişlik kurulması tekrar gündeme gelmiştir. Bölgenin merkeze uzaklığı, ülkenin diğer bölgeleriyle henüz bir birliktelik sağlayamamaları, idari ve sosyal konularla özellikle asayiş ve emniyetin sağlanması için Umumi Müfettişliklerin tekrar kurulmasına karar verilmiştir.⁸⁰

1927 yılı Şubat ayından itibaren Umumi Müfettişlikler ile ilgili kanun layihası mecliste görüşülmeye başlamıştır. 25 Haziran 1927'de Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun 1164 sayılı kanun numarası ile kabul edilmiş ve 16 Temmuz 1927'de Resmi

⁷⁶ H. Koca, "Tek Parti Dönemi Umumî Müfettişlikleri", s.1.

⁷⁷ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.25-27.

⁷⁸ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.30-52.

⁷⁹ E. Aydoğan, **Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e**, s.89-91.

⁸⁰ H. Koca, "Tek Parti Dönemi Umumî Müfettişlikleri", s.5.

Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸¹ Kabul edilen Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun şu şekildedir:

“BİRİNCİ MADDE — Müteaddid vilâyetleri alâkadar eden ve bu vilâyetleri müşterek faaliyetile izalesi kabil olan ihtiyacat hususunda o vilâyetler üzerine mevadî atiyede muharrer salâhiyetleri haiz umumî müfettişlikler teşkiline ve ihtiyacatın zail olması ile bu müfettişliklerin ilgasına Hükümet mezundur. Umumî müfettişler İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tayin olunur ve memuriyetlerine de aynı suretle nihayet verilir.

İKİNCİ MADDE — Umumî müfettişlik kadroları bütçelerle tayin olunur. Ancak senei maliye zarfında teşkiline lüzum görülecek umumî müfettişlik kadroları Dahiliye vekâletince bittanzim İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tatbik ve ertesi sene Meclisi âliye arz olunur.

Umumî müfettişlikler emrine Hükümetçe tensip edilecek vekâletlerden lüzumu kadar müşavir ve saire de ayrıca tahsis olunabilir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Umumî müfettişler Dahiliye vekâletine merbut olup muntakaları dahilinde asayiş ve inzibatın teminine nezaret ve kavanin ve nizamatin tamamı tatbik ve icrasını mütemediyen takip ve murakabe ve vekâletleri kanunen haiz oldukları salâhiyetlerden İcra Vekilleri Heyetince kendilerine tevdiine karar verilenleri istimla ederler.”

MUVAKKAT MADDE — 1927 senesi zarfında umumî müfettişlikler teşkiline lüzum görüldüğü takdirde bu teşkilâtın icap ettireceği maaşat ve masarifi için masarifi gayri melhuza tertibinden azamî seksen bin liranın Dâhiliye bütçesinde küşat edilecek bir faslı mahsusa naklen sarfına Hükümet mezundur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

BEŞİNCİ MADDE — Bu kanun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti mezundur.”⁸²

⁸¹ TBMM ZC, Devre II, İçtima IV, c.33, s.425-492; Resmi Gazete, 16.07.1927, sayı 634.

⁸² Serap Yeşiltuna, **Resmî Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler**, İleri Yayınları, İstanbul, 2007, s.172.

Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun kabul edildikten yaklaşık 5 ay sonra 27 Kasım 1927’de Umumi Müfettişlik Vazife ve Selahiyetlerine dair bir talimatname hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Toplam 17 maddeden oluşan bu talimatnameyle müfettişlerin görev ve yetkileri daha ayrıntılı olarak belirlenmiştir.⁸³

Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun kabul edildikten sonra ilk olarak 11 Aralık 1927’de Diyarbakır Milletvekili İbrahim Tali Bey, I. Umumi Müfettiş olarak tayin edilmiştir.⁸⁴ Daha sonra 19 Şubat 1934’te Trakya Umumi Müfettişliği (II. Umumi Müfettişlik) kurulmuş ve İbrahim Tali Bey müfettiş olarak buraya tayin edilmiştir.⁸⁵ İsmet İnönü 1935 yılındaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz bölgesini kapsayan gezisinin sonunda hazırladığı Kürt Raporu’nda Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu’yu kapsayacak bir müfettişliğin kurulmasını istemiş ve bunun üzerine yapılan görüşmeler sonunda 6 Eylül 1935’te III. Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Müfettişlik görevine Erzurum Milletvekili Tahsin Uzer tayin edilmiştir. 6 Ocak 1936’da IV. Umumi Müfettişlik kurulmuş ve müfettiş olarak 10 Ocak 1936’da Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edilmiştir. Adana ve civarındaki asayişsizliği önlemek için 27 Haziran 1947’de V. Umumi Müfettişlik kurulmuş ve müfettiş olarak Hatay Valisi Nizamettin Ataker tayin edilmiştir.⁸⁶

1- Umumi Müfettişlik Teşkilat Kadroları

27 Kasım 1927’de kabul edilen talimatnameye göre müfettişlik teşkilatının kadroları ve bu kadrolara atama usulleri şu şekilde belirlenmiştir:

Umumi Müfettiş: Dâhiliye Vekilinin önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tayin edilir.

Baş Müşavir: Umumi Müfettişin onayı alınmak şartıyla Dâhiliye Vekilinin teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tayin edilir.

Müşavirler: Umumi Müfettişin onayı alınmak şartıyla Başvekil ve görevinin mahiyetine göre ait olduğu vekâletin kararıyla tayin edilir.

⁸³ Talimatnamenin tam metni için bakınız. S. Yeşiltuna, **Atatürk ve Kürtler**, s.173-176.

⁸⁴ E. Aydoğan, **Mustafa Kemal’le Trablusgarp’tan Cumhuriyet’e**, s.99-105.

⁸⁵ E. Aydoğan, **Mustafa Kemal’le Trablusgarp’tan Cumhuriyet’e**, s.155-158.

⁸⁶ H. Koca, “Tek Parti Dönemi Umumî Müfettişlikleri”, s.6.

Şube Müdürleri: Umumi Müfettişin önerisi ile Dâhiliye Vekâletinin onayıyla tayin edilir.

Umumi Müfettişlik Kadrosundaki Subaylar: Umumi Müfettişin önerisi ile Milli Müdafaa Vekâletinin onayı ile tayin edilirler.

Memur ve Müstahdemler: Umumi Müfettişler tarafından tayin edilirler.⁸⁷

Teşkilat kadrolarında 16 Aralık 1935'te kabul edilen Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumi Müfettişliklerle Müşavirliklerinin Teşkilat Kadroları Hakkında Kanun ile birtakım düzenlemeler yapılmış ve müşavirlik kadrolarında artışa gidilmiştir. Bu Kanun 24 Aralık 1935'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁸

2- Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun (25 Aralık 1935)

1935 yılı bahar aylarında Başvekil İsmet İnönü doğu illerine bir geziye çıkmış ve bu gezi sonucunda oluşturduğu Şark Seyahati Raporu'nu 21 Ağustos 1935'te Cumhurbaşkanı Atatürk'e sunmuştur. İsmet İnönü Raporunun bir kısmında Fransızların Kürt aşiretler üzerindeki etkisini belirtmiş ve Dersim bölgesi için de idari bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini ve yapılması gerekenleri açıklamıştır.⁸⁹ Bu raporun Dersim ile ilgili olan kısmı şu şekildedir:

“Dersim islahına bir program halinde tevessül edeceğiz. Program, hazırlık, silahtan tecrit ve icap ederse iskân safhalarını ihtiva edecektir.

Hazırlık ve silahsızlanma 3 senede olacaktır.

Dersim Vilayeti'ni yeni usulde teşkil edeceğiz. Muvazzaf bir kolordu kumandanı vali ve üniformalı muvazzaf zabitler kaza kaymakamları olacaktır. Kaza memurlarından hiç biri yerli olmayacak ve buldukça mütekait zabitler tali memuriyetlere tayin olunacaktır.

İlbaylık dairesi bir kolordu karargâhı gibi fakat maksada elverişli olarak teşkil olunacaktır. Asayiş, yol, maliye, ekonomi, adliye, kültür, sağlık şubeleri olacaktır.

⁸⁷ Serap Yeşiltuna, **Atatürk ve Kürtler**, s.173-176.

⁸⁸ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7, s.96-104; Resmi Gazete, 24.12.1935, sayı 3190.

⁸⁹ Ahmet İlyas, “Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak için Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 28, 2014, s.339.

İdama kadar infaz, İlbaylıkta bitecektir. Adliye usulü basit, hususi ve kesin olacaktır.

İlbaylığın muhakeme etmek üzere Dersim haricinden istediği yerli alakalılar veya yatakları ilbaylığa göndermeğe devlet teşkilatı mecburdur. Kazaların teşkilatı ihtiyaca ve bu esasa göre yapılacaktır.

İlbaylığın emrinde asgari 7 seyyar jandarma taburu bulunacaktır. Sabit jandarması ayrıdır, İlbaylığa yardım etmek Genel İspekterlerin vazifesidir. ilbaylık bu teşkilat ile idareyi alacaktır. 1935 ve 1936'da yolları, karakolları yaptıracaktır. 1937 ilkbaharına kadar hazır olursa mürettep ve seferber 2. F kuvvet İlbaylığın emrine 1937 ilkbaharında verilecektir. Süratle bütün Dersim silahtan tecrit olunacak, İlbaylığın o zamana kadar tetkiki neticesinde kuvvetle yapılmasını tasavvur ettiği, hükümete bildirdiği icraat da yapılacaktır.

Bundan sonra Dersim'e verilecek şeklin safhası başlayacaktır. Bütün bu tasavvurlar gizlidir.

İlbaylık yol, orman işletme, çabuk ve kesin adalet, gibi kuvvetli bir idare ile işe başlayacaktır.

İlbaylığın lüzum göstereceği diğer ihtiyaçları temin etmek ve eğer Dersimliler bizim düşündüğümüz zamandan evvel harekete kalkarlarsa programı tacilen tatbik etmek zaruridir.

Bu tasavvurları İcra Vekilleri ve Genelkurmay Başkanı ile Kamutay Başkanı'ndan başka yalnız İlbay ve iki Genel İspekter ve 3. Ordu Müfettişi şahsan bileceklerdir. Maiyet memurları bilmeyeceklerdir."⁹⁰

İsmet İnönü'nün Dersim ile ilgili raporunda yazdıkları Dersim'in idare mekanizmasının yenilenmesinde ve IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasında temel olmuştur. Atatürk 1 Kasım 1935'de TBMM'de yaptığı konuşmasında Dersim'le ilgili fikirlerini açıklamış ve yeni müfettişliklerin kurulacağını sinyali vermiştir. Atatürk konuşmasında iç idare teşkilatının, ülkenin doğusundan başlatılarak genişletilmeye ihtiyacı olduğunu bu nedenle de iki yeni Umumi Müfettişliğin ve yeniden bazı vilayetlerin kurulmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Dersim'de esaslı bir ıslahat

⁹⁰ S. Yeşiltuna, **Atatürk ve Kürtler**, s.387.

programının uygulanması gerektiğinin düşünöldüğünü belirterek vilayetlerin devamlı teftişi ve ortak işlerinin bir elden takibini sağlayacak olan Umumi Müfettişliklerin çok yararlı olacağını söylemiştir.⁹¹

Başvekil İsmet İnönü'nün imzasıyla 7 Kasım 1935'de "*Munzur Vilayeti Teşkilat ve İdaresi Hakkında Kanun Layihası*" başlığıyla TBMM'ye bir kanun tasarısı gönderilmiştir. Tasarı TBMM'de 25 Aralık 1935'te görüşölmüş ve 2884 sayılı "*Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun*" olarak kabul edilmiştir.⁹² Bu kanunla IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar verilmiş ve yetkileri de belirlenmiştir. Kanun 2 Ocak 1936'da Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹³ Toplamda 37 maddeden oluşan bu Kanunun bazı önemli maddeleri şöyledir:

Madde 1- Tunceli Vilâyetine ordu ile irtibatı devam etmek üzere ve rütbesinin yetkilerine sahip bulunmak üzere korgeneral rütbesinde bir zat vali ve kumandan seçilir.

Vali ve kumandan usulü gereğince Millî Müdafaa Vekâletinin onayı alınmak şartı ile Dâhiliye Vekilinin yazısı ve Bakanlar Kurulu kararı ile tayin olunur. Bu vali ve kumandan teşkil edilen IV. Umumî Müfettişliğin de Umumî Müfettişidir.

Madde 2- Vali ve kumandan vilâyet evrak işleri ve vilâyet memurları hakkında, Vekillerin kanunen sahip oldukları bütün yetkilere sahiptir.

Vali ve kumandan lüzum gördüğü takdirde vilâyeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudud ve merkezlerini değıştirir ve durumu Dâhiliye Vekâletine bildirir.

Madde 5- Vali ve kumandan vilâyette kullanılan asker memurlar hakkında inzibatî bakımdan askerî kanunların kendisine verdiği disiplin yetkisini kullanır.

Hâkimler Kanunu hükümleri saklıdır. Ancak vali ve kumandan adliye memur ve kâtipleri hakkında Hâkimler Kanunu hükümlerine göre bunların âmirleri tarafından verilebilecek cezaları dahi tatbika yetkilidir.

Madde 7- Vali ve kumandan lüzum gördüğü belediyelerde reislik vazifesini kaymakamlara ve nahiye müdürlerine verebilir.

⁹¹ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.6, s.2-3.

⁹² TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7, s.169-181.

⁹³ Resmi Gazete, 02.01.1936, sayı 3195.

Madde 12- Dava açılması izne bağı olan işlerde izin verme yetkisi vali ve kumandanındır.

Madde 31- Vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilâyet halkından olan fertleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğere yere nakletmeye ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını yasaklamaya yetkilidir.

Madde 32- Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın ertelenmesine ve cezaların teciline yetkilidir.

Madde 33- İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emir olunur.

Bu kanunla Tunceli valiliğine getirilecek kişiye idari, adli ve askeri konularda çok geniş yetkiler verilmiştir. Bu sayede bölgede asayiş ve emniyetin sağlanacağı düşünülmüştür. Bu amaç için vakit kaybetmeden IV. Umumi Müfettişlik kurulmuş ve başına da madde 1’de belirtildiği gibi ordu ile ilişkileri devam etmek üzere VIII. Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edilmiştir.

a) IV. Umumi Müfettişliğin Kurulması, Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın IV. Umumi Müfettiş Olarak Atanması ve Diğer Atamalar

6 Ocak 1936’da IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasına dair 2/3823 nolu kararname yayınlanmıştır. Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun’da IV. Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar verilmesine rağmen kimin müfettiş olarak atanacağı açıklanmamıştır. Bu kararname ile hem müfettiş hem de müfettişlik bölgesi belirlenmiştir. Kararnamede IV. Umumî Müfettişliğin kurulması şu şekilde açıklanmıştır:

İç Anadolu’nun doğu kısımlarında ve özellikle doğu halkının yoğunlaşmış bulunduğu Dersim çevresinde idare ve düzenin esaslı surette yoluna koyulması ve hükümet denetiminin daha düzgün yapılması için yeniden kurulacak olan Bingöl, Tunceli ve I. Umumî Müfettişlik bölgesinden ayrılacak olan Elazığ vilâyetlerini içine alacak şekilde 27 Kasım 1927 tarihli talimatname ile belirlenmiş vazife ve yetkilere sahip olmak üzere Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun’un I. maddesine dayanarak IV. Umumî Müfettişliğin kurulması; Dâhiliye Vekilinin 4 Ocak 1936 tarih ve 52 sayılı

tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine Hükümet tarafından 6 Ocak 1936'da kabul edilmiştir.⁹⁴

Kararname gereğince Tunceli, Bingöl, Elazığ ve Erzincan vilayetlerini kapsamına alacak şekilde merkezi Elazığ olmak üzere IV. Umumi Müfettişlik kurulmuştur. IV. Umumi Müfettiş olarak 10 Ocak 1936'da ordu ile ilişkileri devam etmek şartıyla VIII. Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edilmiştir.⁹⁵ Hüseyin Abdullah Alpdoğan yeni görevine 1 Şubat 1936'da Elazığ'a geçerek başlamıştır.⁹⁶

IV. Umumi Müfettişliğe yapılan diğer atamalarsa şu şekildedir:

Umumi Müfettiş: Hüseyin Abdullah Alpdoğan 10 Ocak 1936

Baş Müşavir: Fuat Baturay, 21 Ocak 1936.

Maliye Müşaviri: Amir Süden, 7 Şubat 1936.

İktisat Müşaviri: Mesut Bey, 6 Mart 1936.

Sihhi Müşavir: Sait Akkirman, 28 Mayıs 1936.

İktisat Müşaviri: Necdet Yücer, 2 Nisan 1937.

Sihhi Müşavir: Faik Yargıcı, 28 Şubat 1938.

Sihhi Müşavir: Şahap Sümer, 3 Ağustos 1939.

Maliye Müşaviri: Ali Naci Aksan, 8 Mart 1940.

Müşavir Yardımcısı: Remzi Batur, 1 Temmuz 1941.

Sihhi Müşavir: Mahir Önbilgin, 28 Ekim 1943.

Emniyet Müşaviri: Ekrem Sokullu, 28 Kasım 1943.

Maarif Müşaviri: Naşit Sarıca, 3 Nisan 1944.⁹⁷

⁹⁴ Resmi Gazete, 16.01.1936, sayı 3207.

⁹⁵ BCA, 030.18.1.2/ 61.2.12.

⁹⁶ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

⁹⁷ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.299.

B. IV. UMUMİ MÜFETTİŞ HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN FALİYETLERİ

1-Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın M. Nuri Dersimi ve Seyit Rıza ile Görüşmesi

M. Nuri Dersimi⁹⁸ (Baytar Nuri), Hüseyin Abdullah Alpdoğan göreve başladıktan 3 gün sonra Onun Dersim hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için bir oyuna başvurmuştur. M. Nuri Dersimi bir dilekçe hazırlattırarak Pehami köyünden Ali Ağa'ya vermiştir. Dilekçede Ali Ağa'nın Dersim'deki arazilerini devlete bırakması karşılığında kendisi ve ailesi için batı illerinden arazi verilmesi talep edilmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Ali Ağa ile görüşmüş ve şüphelenerek dilekçeyi yazan arzuhalciye ulaşmıştır. Arzuhalci dilekçeyi yazdırmanın M. Nuri Dersimi olduğunu söylemiştir.⁹⁹ Bunun üzerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan, M. Nuri Dersimi'yi müfettişliğe çağırtmıştır. M. Nuri Dersimi müfettişliğe gelerek kendisini tanıtmış ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın sorduğu bazı soruları cevaplamıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, soruları geçiştirmeye çalışan M. Nuri Dersimi'ye şunları söylemiştir:

“Söyle, Nuri söyle! niçin kendini benden saklıyorsun, niçin gerçeği benden gizliyorsun, ben seni tanımıyor muyum sanıyorsun?... Sivasta Koçkiri hadisesini tertip ve oynamış olduğun o roller esnasında, ben Nurettin paşanın Kurmay reisi idim. Yaptığın planlarla, daha sonra Dersime kaçtığını ve orada da yıllarca Dersimlileri tahrik ve teşvik ettiğini, yani bütün melanetlerini tamamen biliyorum. Halâ aynı maksat ve emel peşinde koşarak Dersimlilere rehberlik ediyor, şuna buna yol gösteriyorsun. Elazize geldim, burada olduğunu haber aldım. Vazife başına geçtiğim birinci günün, birinci müracaat arzuhalinin senin tertip ve teşvikinle olduğunu da öğrendim ve senin halâ aynı gaye ve maksattan vaz geçmemiş bulunduğuna kani oldum...”¹⁰⁰

⁹⁸ M. Nuri Dersimi 1890'da Ovacık'ın Burmak köyünde doğmuştur. 1911-1918 yılları arasında İstanbul'da Veteriner okulunda okumuştur. 1912'de Kürdistan Muhibban Cemiyetinin kâtipliğini yapmıştır. Daha sonra Milli Mücadele sırasında kurulan Kürt Teali Cemiyetine katılmıştır. Koçgiri İsyanı'nın çıkmasında aktif bir rol oynadığı gibi bu isyanın bastırılmasından sonra da Kürdistan Devleti kurulması için faaliyetlerine devam etmiş ve Dersim'de çıkan isyanları organize etmiştir. 1937'de Tunceli/ Dersim'de meydana gelen isyanın hazırlanma sürecinde ve isyanda yer almış ancak isyanın bastırılmasından sonra Suriye'ye kaçmak zorunda kalmış ve 1973'de Suriye'de ölmüştür. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim ve Hatıratım isimli iki kitap yazmıştır. Hüseyin Akar, “Nuri Dersimi”, http://www.akarhuseyin.com/?page_id=643, 25.06.2016; M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**.

⁹⁹ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.257.

¹⁰⁰ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.258-259.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan daha sonra hem M. Nuri Dersimi'ye hem de odadaki diğer kişilere bölge halkının aslında Türk olduğunu anlatmıştır. M. Nuri Dersimi'ye ise Hoybun örgütü¹⁰¹ tarafından Movses Potoğliyan adında bir Ermeni'nin Dersim'e gönderildiğini ve bunun yakalanmış olduğunu söyleyerek bu Ermeni'nin kendisi ile bir süre görüşüğünü ve bunu bildiğini ifade ettikten sonra görüşmeyi bitirmiştir.¹⁰²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1 Ağustos 1936'da Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda yağma ve ihrak suçlarıyla ilgili olan Yukarı Abbas Uşağı Aşireti Reisi Seyit Rıza'nın 31 Temmuz 1936'da Hozat'a gelerek devlete teslim olduğunu bildirmiştir.¹⁰³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Seyit Rıza ile 3 Ağustos 1936'da görüşmeyi kabul etmiş ve Seyit Rıza'ya devlet teşkilatını, idare tarzını, çalışma şekil ve gayelerini anlatmıştır. Tunceli halkının kısa sürede diğer şehirlerin halklarından daha ileri ve daha yüksek derecelere çıkarılacağını bu konuda kararlı olduğunu ne olursa olsun bunun gerçekleştirileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Hüseyin Abdullah Alpdoğan daha sonra Seyit Rıza'nın hayatını 2 kısma ayırarak kendisine anlatmıştır. I. Dünya Savaşı'nda kendisinin Türk kuvvetleri yanında hareket edip savaştığını ancak sonradan Türk düşmanlarının sözlerine inanarak Türk Devletine ve Hükümetine emniyet vermeyip uzaklaştığını söylemiştir.¹⁰⁵

Seyit Rıza bu söylenenleri doğru kabul ederek Türklerle beraber olduğu günlerde rahat ve huzurlu yaşadığını ancak aleyhinde yapılan iftira ve yanlış düşüncelerin tesiriyle hükümetin kendisinden şüphe etmeye başladığını ifade etmiş ve bundan sonra bütün ömrünü devletin arzularına uygun bir şekilde yaşayacağını

¹⁰¹ 15 Nisan 1925'te Şeyh Sait İsyanının bastırılmasından sonra İran, Irak ve Suriye'ye kaçan Kürt liderler Türkiye'ye karşı yeni bir örgüt kurmak için faaliyete geçmişlerdir. 1927'de Kürt liderler ve Ermeni Taşnak liderleri aralarında toplantılar düzenleyerek Kürtçe "*benlik*" manasına gelen Hoybun kelimesi ile Ermenice "*Ermeni yurdu*" anlamına gelen Hoypun kelimesini birleştirmiş ve 5 Ekim 1927'de Hoybun Cemiyetini kurmuşlardır. Cemiyet prensip olarak Ermenistan ve Kürdistan devletlerinin kurulması ve bağımsızlığının sağlanmasını benimsemiştir. İngiltere ve Fransa bu örgütün kurulmasını ve yürüttüğü faaliyetleri destekleyerek örgütün güçlenmesini sağlamışlardır. Bu sayede Türkiye ile aralarında olan meseleleri kendi çıkarları doğrultusunda çözmeye çalışmışlardır. Hoybuncular amaçlarını gerçekleştirebilmek için kitaplar yayınladıkları gibi Türkiye'de hem isyan çıkarmışlar hem de çıkan isyanları desteklemişlerdir. Yusuf Sarıncı, "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV/40, Ankara, Mart 1998, s.207-244.

¹⁰² M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.261.

¹⁰³ BCA, 30.10.0.0/ 113.779.11.

¹⁰⁴ BCA, 30.10.0.0/ 113.779.11.

¹⁰⁵ BCA, 30.10.0.0/ 113.779.11.

söylemiştir. Bunun üzerine görüşme bitmiş ve Seyit Rıza Elazığ'daki halkevi, istasyon, un ve kereste fabrikalarını gezmiştir.¹⁰⁶

Seyit Rıza Elazığ'ı gezdiği sırada M. Nuri Dersimi ile de görüşme fırsatı bulmuştur. Seyit Rıza, M. Nuri Dersimi'ye Hüseyin Abdullah Alpdoğan ile yaptığı görüşme hakkında şunları söylemiştir:

“Seyit Rıza bana, General Alpdoğan'ın Dersim hakkındaki düşüncelerini hiç beğenmediğini, bu yüzden de direnmek gerektiğini, bundan başka hiçbir çare kalmadığını, Türk ordularının Dersimlilerle başa çıkamayacaklarını, fakat her ihtimale karşı, benim bir an önce Türkiye dışına çıkararak, durumumuzu büyük ve adil devletlere bildirmemi tavsiye etti.”¹⁰⁷

IV. Umumi Müfettişlik kurulduktan sonra müfettiş olarak bölgeye gelen Hüseyin Abdullah Alpdoğan, burada bölgenin önde gelen 2 büyük lideri ile görüşmüştür. Yapmış olduğu görüşmelerde M. Nuri Dersimi'nin halen daha isyan çıkarma niyetinde olduğunu anlamıştır. Seyit Rıza'yı da devletin kararlılığı ve devlete karşı gelmemesi gerektiğini söyleyerek uarmıştır. Ancak Seyit Rıza, Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ı dinlememiş ve M. Nuri Dersimi ile birlikte harekete geçmiştir. İkisi de yeni bir isyan çıkarmak için faaliyetlerini hızlandırmış ve bölge aşiretlerini örgütlemeye başlamışlardır.

2- Tunceli'deki Aşiretlerin Toplantıları ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Aldığı Tedbirler

5 Şubat 1936'da Malatya vilayetinden Dâhiliye Vekâletine gönderilen raporda Tunceli'deki aşiretlerin Seyit Rıza ve Kör Seyithan başkanlığında toplandığı bildirilmiştir. Toplantıda, aşiret reisleri aralarındaki düşmanlığı bitirmiş ve hükümete teslim olmaksızın ölünceye kadar karşı koyma kararı almışlardır.¹⁰⁸ Başta Seyit Rıza olmak üzere Ferhadan, Karabalyan, Bahtiyar, Yusufan, Demenan, Haydaran ve Kalan aşiretleri arasında sıkı bir ittifak kurulmuştur.¹⁰⁹ IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan da 8 Şubat 1936'da Dâhiliye Vekâletine bu toplantıyı bildiren bir rapor göndermiştir. Raporda; Tunceli vilayetinde bulunan reislerin ve seyitlerin Tunceli

¹⁰⁶ BCA, 30.10.0.0/ 113.779.11.

¹⁰⁷ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.263.

¹⁰⁸ BCA, 30.10.0.0/ 111.743.13

¹⁰⁹ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.262.

Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun'u hakkında fikir alışverişinde bulunmak üzere bir araya geldiğini belirterek toplantıda oluşan fikirlerin 3 ana noktada toplandığını yazmıştır.

1- Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun ile hükümet silahları toplayacak ve ondan sonra Dersimlileri Ermeni kabileleri gibi sürececek ve öldürecektir.

2- Hükümet reis ve seyitleri aileleri ile birlikte yaşayamayacakları yerlere gönderecek ve orada öldürecektir.

3- Hükümet Dersim'i iyi niyetle ıslah edecektir.¹¹⁰

İlk iki fikir çerçevesinde aşiretlerin hükümete karşı geleceği, üçüncü fikre göre de aşiretlerin kanunu benimseyecekleri anlaşılmıştır. IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bu durum karşısında bölgeyi gezerek hükümetin amacını halka açıklamaya ve olumsuz düşünceleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Halka; Bölge halkının ıslah edileceğini, bölgenin diğer vilayetler gibi imar edileceğini, kanunlara uymanın önemini, suç işleyenlerin cezalandırılacağını, suçsuzların hükümetten hakiki evlat muamelesi göreceğini ve Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanunu'nun içeriğini anlatmıştır. Bunların dışında bölge halkının Türk kökenli olduğunu, yabancı ve ayrı bir millete mensup olmadıklarını ve Türk devletinin sadık evladı olarak kalmak isteyenlerin devlet Türkçesini konuşmaları gerektiğini bunun için de bölgede okullar açılacağını söylemiştir. Aynı zamanda hükümetin onları Türk kabul ettiğini ve kimsenin kimseyi şu veya bu mezhebe girmeye teşvik ve zorlamaya yetkili olmadığını anlatmıştır. Bu konuşmalar üzerine halkın devlete karşı düşünceleri değişmeye başlamıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, ayrıca devletin o bölgenin imarı için tahsis ettiği 4.000.000 lira ile yapılacak olan program hakkında da halka bilgiler vermiştir.¹¹¹

IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan bu şekilde davranarak halkın devlete karşı sempati duymasını ve isyan etmesini önlemeye çalışmıştır.

3- Hüseyin Abdullah Alpdoğan ve Umumi Müfettişler Toplantısı

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın başkanlığında 5-22 Aralık 1936'da Umumi Müfettişlik bölgelerindeki sorunları ve bunlar için alınması gereken tedbirleri görüşmek üzere Umumi Müfettişler toplantısı düzenlenmiştir. Toplantı aslında 5 Aralık'ta

¹¹⁰ BCA, 30.10.0.0/ 111.743.13.

¹¹¹ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.143.

başlamışsa da gecikenler sebebiyle asıl görüşmelere 7 Aralık'ta geçilmiştir. Bu toplantıya;

I. Umumi Müfettiş Abidin Özmen,

II. Umumi Müfettiş Kazım Dirik,

III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer,

IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan,

Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Naci Tınaz,

Gümrük Muhafaza Umum Komutanı Tümgeneral Seyfi Düzgören,

Emniyet işleri Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer,

Ankara Valisi Nevzat Tandoğan katılmıştır.¹¹²

Toplantının çalışma planı şu şekilde belirlenmiştir:

A- Mıntikalardaki Asayiş

1- Hadiseler, 2- Sebepler, 3- Tedbirler, 4- Jandarma, 5- Polis, 6- Mahalli Teşkilat (Köy Bekçileri, Yol Bekçileri), 7- İstihbarat

B- Kaçakçılık

1- Hadiseler, 2- Sebepler, 3- Alınan Tedbirler, 4- Muhafaza Teşkilatı, 5- İrtibat, İstihbarat, 6- Mercileri

C- Hudut

1- Vakayı, 2- Muhtelif Hudutlardaki Hadiseler ve Şekilleri, 3- Tedbirler, 4- Teşkilat, 5- Merciler

Ç- Her Müfettişliğin Yaptığı İşler ve Programı

1- Müfettişliğin Yapacağı İşler ve Planı Her İş Vekâletinin İhtisasına Göre Yapılacaktır.

D- Umumi Müfettişlerin Yetkileri

¹¹² M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.89.

1- Her Müfettişliğin Kadrosu, 2- Müfettişliğin Memurları, 3- Memurların Seçimi, İntihabı ve Tayinleri

E- Her Müfettişliğin Mıntikasındaki Hususi İdareler, Belediyeler ve İmar İşleri
1- Köyler ve Köylünün Kalkınması

F- Mülki Teşkilat ve Nahiyeler

G- Siyasi Kısım

1- Siyasi Elemanlar, 2- Menfi Propagandalar, 3- Menbaları ve Sebepleri, 4- Müspet Propaganda ve İcraat

H- Nüfus Siyaseti

1- Teklif, 2- Dil, 3- Irklar, 4- İskân Siyaseti

I- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Teşkilatı ve Halkevleri¹¹³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 8 Aralık 1936 gününde yapılan görüşmeler sırasında söz almış ve müfettişlik bölgesindeki asayiş bozukluğunun sebebini açıklamıştır. Bu durumdan bölgedeki aşiretlerin sorumlu olduğunu söylemiş ve Erzurum, Erzincan, Sivas ve diğer bölgelerden suç işleyerek kaçanların bu aşiretlerin reislerine sığındıklarını belirtmiştir. Aşiret reislerinin de bu şekilde sığınanları silahlandırarak kendi hizmetlerinde kullandığını ifade etmiştir. Daha sonra Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bölgenin etnik yapısını ve bunları nasıl değerlendirdiğini anlatmıştır. Bölgede Kürt olarak bilinenlerin adetlerine, tavırlarına ve simalarına bakıldığında bunların Türk oldukları belli olur demiştir. Ayrıca bölgedeki tarihi eserleri örnek göstermiş ve bunların hepsinin Türk Medeniyetine ait olduğunu söyleyerek bölgedeki halkın Türk olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.¹¹⁴

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1921'de Merkez Ordusunda görev yaptığı sırada Merzifon Amerikan Kolejine yaptıkları baskın sonucunda bulunan bir raporda Amerikan nüfuzunun artırılması için Ermenilerden faydalandığını ve Kürtlere aslında Ermeni oldukları telkin edilerek Türklerden ayırmaya çalıştıklarının yazılı olduğunu ifade etmiştir. Bu planın Koçgiri İsyanı'nda uygulandığını şimdi de Tunceli bölgesinde uygulanmaya çalışıldığını vurgulamıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan bölge halkının kesinlikle Türk olduğuna inandığını ve bunların sadece dillerinin bozulmuş olduğunu,

¹¹³ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.87-88.

¹¹⁴ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.129-130.

bölgede çalışan nüfus memurlarının kendi görüşleri doğrultusunda bölge nüfusunun çoğunu Kürt az bir kısmını da Türk olarak gösterdiğini açıklamıştır. Bu durum üzerine valilere emir vererek durumu düzeltmeye çalıştığını bunu yaparken de Kürt denilen grubun aslında “*Dağ Türkleri ve bu dili konuşanlarıdır*” şeklinde tanımladığını söylemiştir. Bunlar dışında bölgeyi gezerek halkla görüştüğünü ve onlara maişet darlığının, bilgi ve sanat yokluğunun ortadan kaldırılacağını, bölge halkının devletin öz evlatları olduğunu anlattığından bahsetmiştir.¹¹⁵

III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, 9 Aralık 1936 gününde yapılan görüşmeler sırasında Kürt meselesine değinerek III. ve IV. Umumi Müfettişlik bölgelerinin ayrı bir kanunla, iskânla ve iyi bir siyasetle Türk olmasının sağlanabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁶ Tahsin Uzer’den sonra Hüseyin Abdullah Alpdoğan söz almış ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu işaret ederek bu kanunda geçen “*Türkiye’de oturanlar Türk’tür*” ifadesine dikkat çekmiştir. Daha sonra Viyana’ya kadar gittiğimizi ve bu bölgelerde yaşayan milletleri yendiğimizi ancak bunlara karşı güçlü dönemlerimizde bir şey yapmadığımızı ve bu milletlerin sonradan bize karşı gelmeye başladığını söylemiştir. Bu milletler için başlangıçta bir Türkleştirme politikası uygulanmış olsaydı böyle bir karşı koymanın olmayacağını belirterek bugün bir Kürt sorununun olduğunu ve bu soruna nasıl yaklaşılması gerektiğini anlatmıştır. Bunlara “*sen Kürt’sün seni öldüreceğim diye mi, yoksa sen Türk’sün gel bana yaklaş mı diyeceğiz*” dedikten sonra “*Kanaatim onu Türklüğe bağlamaktır. Sen Türk’sün işte tarih; sen Türk’sün işte Teşkilat-ı Esasiye Kanunu; sana yapacağım şu işlerdir.*” diye ifade etmiştir.¹¹⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan bu toplantıya aynı zamanda IV. Umumi Müfettişlik bölgesini kapsayan bir raporla katılmıştır. Raporda göreve başladıktan sonra bölgede karşılaştığı birçok sorunu ve bunlar için aldığı ve alınması gereken tedbirleri ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Dersim hakkında önemli olan bu rapora göre:

İdarenin Durumu;

“*Elâziz vilâyetinin teşkilâtını mevcut bir vilayet halinde çalışır buldum. Fakat Bingöl vilâyeti ile Tunceli vilâyeti ve Müfettişlik karargâhı yeniden teşkil edilmek iktiza ediyordu [gerekliyordu]. Tunceli vilâyetinin işleri Elâziz memurlarına vekâlet ve vazife*

¹¹⁵ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları**, s.131-133.

¹¹⁶ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları**, s.184-186.

¹¹⁷ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları**, s.188.

ilâvesi suretile, Bingöl vilâyeti işleri de Çapakçur kaymakamı ve kazasınca gördürüldü. Kazalara gelince, Çapakçur kaymakamı başka tarafa nakledilmiş hareket etmek üzere idi. Genç kazası ile Solhan kazasının ve Tunceli'de Nazimiye ile Ovacık kazasının kaymakamları yoktu. Nahiyelerinin çoğunun müdürü yok idi. Nahiyeler kapalı idi. Komutan ve subaylarından birçoğu eksik bir seyyar jandarma alayı, Hozat'ta, bir jandarma taburu Mazgirt'te bulunuyordu. Mıntıkanın idare makinesinin manzarası bu idi.”¹¹⁸

Emniyet Durumu;

“İşe başladığım zamana kadar 4'üncü Müfettişlik mıntıkasında can ve mal emniyeti yoktu. Çünkü gerek Bingöl vilayetinde ve gerekse Tunceli vilayetinde silahlı çapul kolları gezer, halkı ve köyleri vurur, bu kollar Erzurum, Erzincan, Muş gibi yakın vilayetler mıntıkasına geçerek oralardan aldıkları yardımcılarla birlikte yolları keser, adam öldürür, köy, ağıl, değirmen, karakol basar; davar, eşya, para çalarlar idi. Yabancı memleketlerden ve yakın vilayetlerden bizim mıntıkaya gelmiş bazı insanlar halkı devletin aleyhine ayaklanmağa ve silah kullanmağa teşvik ederlerdi. Mıntıkanın asayiş ve emniyet manzarası da budur.”¹¹⁹

Bayındırlık İşleri;

“...A)Keşif bedeli 500.000 lira olan Elâziz - Pertek - Hozat - Pulur şosesi. Bu şose müteahhidine ihale edilmiş istikşafat [keşif çalışmaları] ve inşaat başlamıştır.

B) 200.000 lira keşif bedelli olan Mazgirt - Nazimiye - Pülümür yolunun açılması ve sınıai imalatının yapılması münakasadadır.

C) 100.000 lira keşif bedeli bina inşaatının yapılması bu binalar; Ovacık'ta bir jandarma taburu kışlası ile bir hükümet konağı, Pülümür' de, bir jandarma taburu kışlası, Sin, Amutka, Karaoğlan, Danzik, Kahmut, Kalan gibi nahiyelerde karakol ve nahiye hükümet konaklarıdır.

D) Keşif bedelleri 300.000 liraya baliğ olan Murat nehri üzerinde Elâziz'le, Palu arasında Külüşkür mevkiinde 180 metre ve Pertek'te 120 metre tulünde beton köprü inşası.

¹¹⁸ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.141.

¹¹⁹ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.142.

1.000.000 liralık bu inşaat programının ağırlık merkezi İkinci Teşrin [Ocak] nihayetine kadar tatbik mevkiine kondu. Yani taahhüde bağlandı. Çoğunun inşaatına da başlandı. (Yalnız köprülerle Mazgirt - Pülümür yoluna ve bir iki karakola ait muameleler ikmal edilmek üzere dir).

Bingöl, Tunceli vilayetlerle kazalarının hükümet konaklarını devlet nüfuz ve kudretinin cahil gözler önünde çabucacık azametile gösterilebilmesini temin için ve Türklük duygusunun kökleşmesi için de mekteplerin, dispanserlerin, hastahanelerin yaptırılmasını çok faydalı bulurum. Yeni kurulacak kaza merkezlerinde ve yeni yapılan kışlalar civarında hükümet memurları ile subaylar için evler yapılmasına zaruret vardır. Bu sebeplerle de 4'üncü Umumi Müfettişlik için ilk defa vaad ve tesbit buyurulan 4.000.000 liranın temin ve itasına yüksek müsaadelerini arz ve rica ederim...

... A) 300 kilometre tulünde olan Muş - Çapakçur - Elâziz yolunda otomobil ile on saatte gelinebilecek şekilde tadilat, ıslahat ve tamirat yapılmıştır.

B) Geçilmesi müşkülleşmiş olan Elâziz - Ergani yolunda da tamirat yapılmıştır.

C) Ohi- Kiğı yolu otomobil ile seyahat edilebilir hale getirilmiştir. Önümüzdeki sene Kiğı - Sansa boğazı ağız açılarak, Elâziz - Kiğı - Sansa boğazı - Erzurum ve Erzincan otomobil yolu yaz için temin edilecektir.

D) Tunceli içerisinde kazalardan nahiyelere doğru yollar açılmağa başlanmıştır.¹²⁰

Türkçe Öğretimi ve Türk Kültürünün Aşılması;

“Mıntıkamızda Türk dilini fazla ve eski Osmanlıcaı (Kürt dilini) az konuşurmak, Türk kültürünü kuvvetlendirmek için ittihaz edilmiş [tasarlanmış] kararlardan birisi; muhacir iskânı işidir. İskân mintıkamız birinci derecede Elâziz ve Palu, ikinci derecede Çapakçur ovalarıdır, üçüncü derecede de Elâziz, Palu, Çapakçur, Muş demiryolu ve şosesinin onar kilometrelik tarafeyni, dördüncü derecede Diyarıbekir, Genç, Bingöl, Erzurum ve Palu, Ahi, Kiğı, Erzincan yolunun üstüdür.

Bu tertipten maksat adı geçen ovalarda Türk kültürünü merkezleştirmek ve kuvvetleştirmektir. İdari, iktisadi, içtimai ana müesseseler buralarda kurulacak ve mintikanın dağlık kısımlarındaki köylerinde yaşayanlar ihtiyaçlarını ve duygularını

¹²⁰ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.145-147.

buradan temin ve tatmin edecektir. Bununla beraber devlet içinde ana güzergâhlara emniyetli Türk kütelleri yerleştirilmiş olacaktır.

[1]930'dan, [1]936 yılına kadar Romanya'dan 3.875, Yugoslavya'dan 1.963, Bulgaristan'dan 176, Yunanistan'dan 59, Rusya' dan 355 nüfus gelmiştir. Cem'an; 6.428 kişidir. 1.653 aileden 1.234'üne ev verilmiş, 419 aile henüz evsizdir. Verilen evlerin de eksikleri vardır. Bu eksikliklerin neden ibaret olduğu müfettişlik emrine gelmiş bulunan bir memura tesbit ettirilmektedir. Bunlar ikmal ettirilecektir.

[1]935 senesi nihayetine kadar 29.033 dekar arazi tevzi ve [1]936 senesinde de 28.019 dekar arazi tevzi edilmiştir. Bu gün arazisi gösterilmemiş 1.508 nüfus vardır. Tevzi edilen arazi tapuya bağlanmaktadır...

İkincisi, mektep işidir. Elâziz vilayetinde 7, Bingöl vilayetinde 1 mektep binası yapılıyor. Tunceli'nde kiralık evlerde 7 ilk mektep açılmıştır. Türkçe bilmeyen çocuklara bu mekteplerde Türkçe öğretiliyor, Türk duygusu aşılanıyor. Bu mekteplere heves ziyadedir. Azami üç sınıflı olacaktır. Köy mektepleri için daha ameli ve kısa ve müessir talim ve tedris usulleri konması faydalıdır.

Üçüncüsü: Tunceli içerisinde dilini unutmuş Türk soyundan olan insanların kasaba ve nahiyelerle civarına iskânları düşünülüyor.

Bu hususta hazırlık yapıyoruz.

Dördüncüsü: Tunceli içerisinde bulunan Türk soyundan ve Türkçe konuşan, dağ Türkçesi bilmeyen yersiz yurtsuz, şunun bunun yanında marabalık eden insanları yeni kurulan kaza merkezlerinde ve civarındaki araziye nakil ve iskân ederek toplamak istiyoruz. Toplu bir Türk camiası vücuda getirecek olan bu hususta da hazırlıktayız.

Beşincisi: Tunceli Kanunu'nun 32'inci maddesi mucibince haklarındaki takibat durdurulanlardan ve cezaları tecil edilenlerden yeniden suç yapanlar olursa bunlar adliyeye teslim edilerek takibata devam edilecektir. Uzun müddet hapiste kalacakları hapisyanede bırakılarak ıslah edilecek, hapisyanede kalması icabetmeyen bu suçluları müfettişlik muntkası haricine nakletmektir. Bu kabilden insan 1.224 kişidir. Bunlar şimdiye kadar 800 silah getirmiştir. Tekrar vukuat yaptığı için haklarındaki takibata devam olunması karan alanlar 6 kişidir.

Altıncısı: Bundan sonra Tunceli'nde kalması caiz görülmecektir derecede fesatçılık ve itaatsizlik gösterecek mahdud insanlar çıkarsa tediplerile beraber 4'üncü Umumi Müfettişlik haricine çıkarılmalarıdır.

Yedincisi: Soyadı kanunu mıntıkada takip edilerek Türk soyu adlarının soyadı olarak halka verilmiş olması ve bu adlarla kendilerinin çağırılmasıdır.

Sekizincisi: Yaşamayan çocuklara verilmekte olan Ermeni adlarının menedilerek Türk adı koydurulmasıdır.

Dokuzuncusu: Seyyar sinemalar göstermek ve halkevlerinde devamlı çalışmak suretile Türk kültürünü aşlamaktır."¹²¹

Nüfus ve Sosyal Durum;

"4'üncü Umumi Müfettişlik'in nüfusu 350.000'dir. Bu nüfusun 107.000'i Tunçeli'nde, 181.000'i Elâziz'de, üst tarafı Bingöl vilayetindedir. Tunceli için mektumenin [kütüğe kaydolmamış kişilerin] iki sene müddetle parasız kayıt muamelesine müsaade olduğunu gösterir bir kanun alınmıştır. Bu kanun tatbik edildi. Bu kanuna göre 10.000 muamele yapıldı. Tunceli nüfusu bundan dolayı 107.000'e çıktı. Yukardaki nüfusa göre evlenme ve boşanma nisbetleri şudur:

Bingöl Vilayetinde; 2 evlenme kaydına mukabil 0 boşanma vakası, Elâziz Vilayetinde; 58 evlenmeye mukabil 0 boşanma vakası, Tunceli Vilayetinde; 34 evlenmeye mukabil 2 boşanma vakası tescil edilmiştir.

Bu rakamlar gösteriyorki evlenme ve boşanma muameleleri çok geri ve zayıftır. Ve yukarıki rakamlar şüphesiz kasabalar içinde olanlara aittir.

Köylere gelince; köylerde içtimai bir dert ve hastalık vardır. O da kız çocuğuna evlad değil (mal) nazarile bakılmasıdır. Kız çocuğu para ile satılır. Kim çok para verirse ona verilir. Milli ve dini akidenin zayıflığı nikâh işinde çok lâubalilik doğurmuştur. Bir babanın bir kızını para veren bir adama verdiğiinden altı ay sonra başka bir adama para ile sattığı vakidir. Bu işte boşanma ve nikâhlanmaya ehemmiyet verilmediğine şahit oldum. Kan değiştirme meselesi de vardır. Bu sebeptendir ki para bulup babasının rızasile alamadığı kızı kaçıtır. Suçlar meyânında arzettiğim kız kaçırma vakalarının sebepleri budur. Asayiş de bundan dolayı bozulur. Bu adetlerin

¹²¹ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.148-150.

kötülüğü ve kanunlara aykırılığı behemahal köylerde halka anlatılmak lazımdır. Bu anlatmak ancak seyyar telkinciler vasıtasile olabilecektir. Kadınlar yabancından kaçarlar. Bilhassa kadınlara nikâh fazileti anlatılmak, aile temelini kuvvetlendirmek, içtimai bünyeyi sağlamlaştırmak lazımdır... ”¹²²

İktisadi Durum;

“Emniyet ve asayiş düzeldikçe iktisadi hareket ve vaziyet de düzelip kuvvetlenmektedir. Yolların açılması ve düzelmesi de bu duruma başlıca kaynaş vermiştir. Seyyar satıcılar menedilmiş. Kaza merkezlerinde pazarlar kurulmuştur. Elâziz şehrinde de bir Borsa açılmıştır. Arpa, buğday, yağ, tuzlu barsak, yumurta, koyun, deri, içyağı, keçi kılı, peynir, sığır, kuru barsak, at, kitre, bal, kuru fasulye alış verişleri vardır. Suriye'ye sevkedilen yekûn-u senevi 80.000 başa baliğ olduğu anlaşılan hayvan ihraç mallarımızdan halkımız lazımı kadar kâr elde edememektedir. Çünkü bu hayvanları götüren tacirler ora tüccarlarının verdikleri fiatlara tabi kalmak zaruretinde bulunuyorlar. Bunun için devlet teşkilatının yapılacak hayvan satış birliğine müzaheretini [desteği] lazımdır.

4'üncü Umumi Mülfettişlik mıntkasında Ergani bakır ve Gulaman krom ve Geban [Keban] simli kurşun madenlerinde faaliyet vardır. İşbu madenlerde beş yüze yakın amele çalışmaktadır. Önümüzdeki senelerde maden işletmesinin ve amele miktarının artması mukarrerdir [şüphesizdir]. Bunlardan başka 4'üncü Umumi Mülfettişlik mıntkasında demir, bakır, kurşun, krom, altın ve asfalt madenleri görülmüştür. Demir madeni Kiğı kasabasında ve Çemişgezek'in Rabat deresindedir. Başvartenik köyü civarında gördüğüm eyi bir linyit kömür madeni bu demir madenine getirilebilir. Eponç halinde buradan istihsal edilecek demirin Fırat nehri tarikile, Fırat ırmak istasyonuna oradan demir yolu ile Karabük'e nakli kolaydır. Harput'ta altın bulunmuştur. Asfalt Ovacık'tadır. Bunları mütehassıs mühendisler gösterdim. Nümuneleri Maden Tetkik Enstitüsü'ne gitti. Neticesini havi [içeren] raporları henüz görmedim. Bu mütehassıs mühendislerden bilistifade şimdiye kadar etraflıca tetkik edilmiş olan bilhassa Tunceli vilayetini incelettirdim. Munzur silsilesinde kireç taşı çok olduğu için maden bulunması ihtimali azdır. Tunceli'nin merkez mıntkası volkanik olduğundan bu sahada zengince madenler bulunabilmesi muhtemel görüldü. Bu sebeple maden arama çalışmalarımızı mahdut bir sahada teksif edeceğiz. Fırat ve Muş ovasına

¹²² M. B. Varlık, *Umumi Mülfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.151.

kadar Murat ırmağının su nakliyatına elverişli olup olmadığını tetkik etmek teşebbüsüne girişmiştik. Ve bunun için Hususi İdare'den bir motor yaptırma kararını almıştık. Sayın İktisat Vekili bu motorun inşası hususunda kıymetli vaatlerde bulunmuştu. Bu sıralarda İktisat Vekâleti'nin elektri[fi]kasyon dairesinden iki mühendisin Elâziz'e gelmesinden bilistifade yukarıki teşebbüsleri durdurduk. Bu cesur iki arkadaş ile (mühendis) kararlaştırılan esaslar dâhilinde tetkikat yapıldı. Bunlar sudan elektrik istihsal edilebilecek büyük bir santral yeri arıyorlardı. Tetkiklerini bitirdiler. Neticede Muş ovasından Pertek hizasına kadar 252 yerde sert akıntılı ve kayalar üzerinden düşen düşüş yerleri olduğu ve Palu civarında suların çok genişlediği anlaşıldı. Netice olarak büyük masraflar yapılmadıkça Murat ırmağından seyrü sefer için istifade mümkün olmadığı anlaşıldı. Hun civarında Bağındağ Genç dağları arasında elektrik santralları kurabilecek yerler olduğunu bu arkadaşlar söylediler. Raporlarını İktisat Vekâleti'ne takdim etmişlerdir...”¹²³

Ziraat Durumu;

“Elâziz' de 1.000.000, Tunceli ve Bingöl vilayetlerinde de 800.000 hektar arazi vardır; bunların azami 1/3'ü ziraate elverişlidir. Bu üç vilayette Türkiye'nin en zengin ırmakları akar. Fakat esefle kaydederim ki bu ırmakların tabanları araziden çok aşağıya düştükleri için sulama işlerinde kendilerinden istifade edilememektedir.

Ziraate elverişli arazi kaynaklar, kehrizler ve küçük dere ve çaylardan sulanır. Ziraate elverişli arazide sulama işlerinin tanzimine kat'i ihtiyaç vardır. Ovaların hararet derecesi kâfidir. Fakat toprağı kumlu olduğundan sulama sayesinde bu ovalardan istifade edilebilir.

Elâziz, Palu, Ohi, Peri, Ovacık ovaları her türlü mahsulat ve bilhassa hububatla, pamuk ve patates yetiştirmeğe müsaittir. Elâziz ovasını Gölcük gölünden geniş mikyasta sulamak mümkündür. Fakat bu gölün suyunda ziraate müsait olmayacak emlah [tuz] olduğu iddia edilmekle beraber göl suyunun mebzulen kullanılması halinde ilerde azalması ve sulama işlerinin akim kalması ihtimalleri de ileri sürülmektedir. Bu hususta fenni etüdler yapılıyor. Şimdiki halde Elâziz ovasının mevcut kaynak ve kehrizlerden çıkan suların ziya [kayba] uğratılmadan köylere taksimi ve tevzi işleriyle iştigal ediyoruz.

¹²³ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.154-155.

Elâziz ovasında yumuşak ve sert buğdaylar çıkıyor. Mühim olan keyfiyet burada pamuk ekimidir. Ziraat Vekâleti'nce yapılmakta olan tecrübe bitti. Kilevland Amerika pamuk tohumlarının ekilmesi muvafık görüldü ve 1937 senesi için 40.000 kilo tohum ekilmesi kararlaştırıldı. Bu tohumlar Adana'dan gelecektir. Tunceli'nin müsait yerlerinde de bu pamuk ekimi tecrübeleri yapılacaktır.

Tunceli'nde İnhisar Vekâleti'nden getirilen Hendek tütün tohumları ektirildi. Nümune tarlaları meydana getirildi. Halka tütün ekim ve yetiştirilmesi için iki eksper çalıştırıldı. [1]935 senesine nazaran 20.000 kilo fazla olmak üzere bu sene 70.000 kilo, hem de iyi cinsten tütün istihsal olundu. İnhisar Müdüriyeti tütüncülere memnun olacakları parayı verdi. Bu sene de vermesi rica edildi...

...Yukarda arzedildiği veçhile ziraate elverişi arazi dardır. Ziraate gayri müsait fakat meyva bahçeleri tesisine elverişi hava cereyanlarından masun vadilerde ceviz, badem, kayısı gibi, sonra armut ve elma, Gaziantep fıstığı gibi ihraca müsait ve iktisadi ehemmiyeti muhtelif meyva neveleri ile yeni üzüm bağlan yetiştirilebilir. Emniyet ve asayişin düzgün gitmeyişi, sonra hayvanatın tahribinden kurtarılmayışi gibi sebeplerden dolayı şimdiye kadar ehemmiyetle nazar-ı itibara alınmamış olan meyvacılığın inkişafına ehemmiyetle çalışıyoruz. Bunun için Elâziz' de bir meyva fidanlığına ihtiyacımız olacaktır. Arazisini önümüzdeki sene temin edeceğiz. Bunun daimi masraf ve memurlarını vaid buyurulduğu veçhile Ziraat Vekaleti'nce [1]937 senesi bütçesine konulmasını arz ve rica ederim. Bu meyanda bu fidanlık civarında bir tohum ıslah istasyonunun kurulmasını da ayrıca rica ederim...''¹²⁴

Adli Durum;

“Dördüncü Umumi Müfettişlik'in bütün nüfusu 350.000'dir. Bu insanlar arasından [1]936 senesi Mayıs'ından Birinci Teşrin [Ekim] nihayetine kadar suç yapanların sayısı 273'tür. Bunların yaptıkları suç sayısı da 115'dir. Bu suçlulardan 168'i yakalanmış ve adliyeye teslim edilmiştir. Bu mıntıklarda bir keçi çalınır kırk kişi suçlu gösterilir. Bu bir adettir. Bu cihetin nazar-ı dikkate alınması gerektir. Bu suç ve suçlulardan; 29 suç, 53 suçlu Elâziz' de; 54 suç, 130 suçlu Tunceli' de; 32 suç 84 suçlu Bingöl' dedir.

¹²⁴ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.156-158.

Nüfusa nazaran; Elâziz' de 0,30, Tunceli'de 13, Bingöl' de 1 suçlu vardır. Şu hale nazaran en çok suç ve suçlu Tunceli'dedir. Bu sebeple Tunceli' de adliyeye çok iş ve sermaye çıkmaktadır.

Yukardaki suçlar şunlardır:

Suriye' den ve başka vilayetlerden Tunceli'ye gelerek Tunceli halkını devlet aleyhine ayaklandırıp ateş ve isyan ettirmek suçile, Müfettişlik mıntikasında çalma, yaralama, zorla alma, ırza geçme, kız kaçırma, adam öldürme, ev ve samanlık yakma ve kaçakçılık suçlarıdır. Buna zamimeten [ek olarak] mahkeme celplerine zamanında icabet edememek ve etmemiş olmak suçu da vardır. Bu suçları tetkik, mevcut mahkemelerimiz tarafından yapılmaktadır.

...Elâziz ve Bingöl' de adliye işi normal seyrini takip etmiştir. Tunceli Kanunu mucibince vilayet ve kaza merkezlerinde bir asliye mahkemesi bulunmak lazım iken birçok zamanlar bu mahkemelerimiz tamamen teşekkül edememiştir. Halen Ovacık'ta, Pertek'te, Çemişgezek'te mahkememiz eksiktir. Pülümür mahkemesi yeni tamamlanmıştır. Nazımiye' de mahkeme yoktur.

Tunceli kazalarının bir tarafı 3.500 rakımında, diğer tarafları 2.500 rakımında yükselmiş dağlarla çevrilmiştir. Karlı zamanlarda yollar kapalıdır. Dağlarda karlar eriyince coşan ırmaklarda geçit vermez. Yollar, köprüler eksiktir. Bingöl kazaları da böyledir.

Bir şahit, bir suçlu vaktinde bu sebepten dolayı mahkemeye yetiştirilemez. Çünkü her kazada mahkeme yoktur. Bir kazanın işini diğer kazanın mahkemesi görür. Bir mahkemenin davet ettiği şahıs ahar kazadan bu dağlan, Murat gibi, Peri gibi, Munzur gibi geniş ve derin ırmakları aşıp gelemmez. Ve bundan dolayı suç artar. Tunceli asayişinin bozukluğunun bir sebebi de budur. Çünkü vaktinde davete gelmeyen adam suçlu olur. Bu suçluluk diğer suçları doğurur. Kötü olmıyan ve fakat cahil bulunan bu insanlar, böylece hadisetin akıntısına kapılarak suçlu olurlar. Buna meydan vermemek için kazalarda mahkemelerin hepsinin teşkil edilmiş olması lazımdır.”¹²⁵

¹²⁵ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları*, s.159-162.

4- Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Bölgesindeki Bayındırlık Faaliyetleri

IV. Umumi Müfettişlik kurulduktan sonra Nafia Vekili Ali Çetinkaya tarafından müfettişlik bölgesindeki bayındırlık işleri için 4.000.000 lira tahsisat ayrılması için bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesi olarak da şu açıklama yapılmıştır:

“... Anadolu'nun büyük sularından olan Fırat ve Murat Nehirleri bu sahayı kuşatmış, bunların başlıca kollarını teşkil eden büyük ırmaklarda Tunceli muntikasını birçok parçalara ayırmıştır. Arazinin bu tabiatı, bir taraftan öbür tarafa geniş gidişi çok zorlaştırmakta olup, meskûn mahalleri birbirine ve vilayet merkezlerine bağlayacak yollar ve köprülerde mevcut olmadığından, halk mahsulatını hiçbir tarafa nakil edememekte ve kazanç ve geçim vasıtası bulamamaktadır. Bu hal bazı yerlerde fakrı zaruretini açlık derecesine çıkmasına ve bu yüzden de emniyet ve asayişin bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Yol ve köprülere iktisadi bakımdan ihtiyaç olduğu kadar, Tunceli Kanunu hükümlerini devamlı ve tesirli bir surette yürütebilmek içinde zaruret vardır. Hükümet kuvvetlerinin bütün muntika dâhilinde her tarafa kolayca ve süratle gidip gelmelerini temin edecek yol ve köprülerin kısa bir zamanda yapılması çok lüzumludur. Bunlardan başka, asayiş ve emniyetin temini içinde muhtelif yerlerde kışlalara ve yollardan gidip gelme emniyeti için müdafaalı karakollara ve devlet teşkilat ve vezâifin için hükümet konakları, mektep ve hapishaneler inşasına ihtiyaç vardır.

...Yol ve köprü inşaatının mühim faydelerinden biri de Tunceli halkına çalışacak iş sahası bulunmasıdır.”¹²⁶

Bu açıklamalardan bölgede gerçekleştirilecek bayındırlık hizmetlerinin sadece bölgeyi geliştirmek için değil aynı zamanda bölgeye gerçekleştirilebilecek olan askeri harekâtlar için de bir altyapı hazırlama düşüncesine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tasarı TBMM'de 11 Haziran 1936'da (25.780.000) lira Fevkalade Tahsisat Verilmesi Hakkında Kanun adıyla görüşülmüş ve 3037 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir.¹²⁷ Bu kanun kapsamında IV. Umumi Müfettişliğe ilk etapta 500.000 lira gönderilmesine karar verilmiştir. Kanun 18 Haziran 1936'da Resmi Gazete'de

¹²⁶ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.237.

¹²⁷ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.12, s.228-244.

yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹²⁸ Yapılması planlanan bayındırlık hizmetlerini gerçekleştirebilmek için 4.000.000 lira verilmesi ancak bu paranın bütün olarak değil her yıl için 1.300.000 lira tahsisat ayrılarak 3 yıl içinde verilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan bayındırlık hizmetlerinde ilk olarak 500.000 lira keşif bedeli ile Elazığ - Hozat - Ovacık - Pülür Şose yolunun ihalesini yaptırmış ve inşaatını başlatmıştır. Daha sonra Güleşkür/ Külüşkür, Pertek ve Süngeç beton köprülerinin ihalesi yaptırılarak 360.000 lira maliyetle yapılmasına başlanmıştır.¹³⁰ Telefon ve telgraf hatlarının yapımına da önem verilmiş ve 1936 yılı içinde 300 km telefon hattı ve 200 km uzunluğunda telgraf hattı çekilmiştir. Telefon hatları;

1- Çapakçur - Fahran - Oğnut - Bingöl, 2- Çapakçur - Kiğı, 3- Nazimiye - Pülümür, 4- Hozat - Pülür - Zeranik, 5- Hozat - Sin, 6- Hozat - Amutka

Yeni kurulan bu telefon hatlarıyla Elazığ ve Erzincan tek bir hatla birbirine bağlanmıştır. Telgraf hatları;

1- Bingöl - Çapakçur, 2- Pülümür - Nazimiye, 3- Mazgirt - Pertek, 4- Ovacık - Kemah

Telefon ve telgraf hatlarının yapılması ile devlet işlerinde, asayiş konularında ve emniyet işlerinde daha hızlı bir şekilde haberleşmeler yapılmaya başlamıştır.¹³¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 3 Mart 1937'de Başvekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş'e gönderdiği yazıda yapılan inşaatlar için ayrılan tahsisatların ne kadar olduğunu açıklamıştır. Buna göre; Pülümür subay ve kâtip lojmanları için 40.000 lira, Pülür subay ve kâtip lojmanları için 40.000 lira, açılacak okulların masraflarına yardım 32.000 lira, yeni okulların inşaatlarına 68.000 lira, Bingöl hükümet konağı inşaatına 50.000 lira, sulama işleri için 60.000 lira, Elazığ hastanesi inşaatına 100.000 lira, telefon hatlarının inşası için 10.000 lira, yeni ve eski kaza hükümet konakları ile karakol inşaatlarına 100.000 lira, Elazığ - Pülür yolu inşaatı için 500.000 lira ve kışla inşaatları

¹²⁸ Resmi Gazete, 18.06.1936, sayı 3333.

¹²⁹ Naşit Hakkı Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.182.

¹³⁰ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.241.

¹³¹ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları**, s.147.

için 90.000 lira ayrıldığını bildirmiştir.¹³² 30 Mart 1937'de Malatya - Elazığ yolundaki Şişman Çayı üzerindeki Memikân Köprüsü'nün inşaatı bitirilmiştir.¹³³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 30 Temmuz 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporda başlatılan inşaatların ne durumda oldukları hakkında bilgi vermiştir. Rapora göre; inşaatlar için toplam 3.082.085 lira tahsisat ayrılmış bunun 1.560.000 lirası ile ihale işlemi tamamlanmıştır. Ovacık Kışlası ile hükümet konağının duvarları 2 m yapılmış, Pülümür Kışlasının temelleri atılmıştır. Amutka Karakolunun inşaatının sürdüğünü, Elazığ - Petek - Hozat yolu ile Pertek - Mameki yollarının kıştan önce biteceğini belirtmiştir. Karaoğlan, Danzik ve Kahmut da Jandarma karakolları yapılması için hazırlıklara başlanmıştır. 12 köy okulunun yapılması için gerekli talimatların verilmiş, Elazığ- Pertek ve Mameki - Tüllük telefon hatları tamamlanmıştır. Nazımiye/ Kızılkilise ve Mameki kışlalarının temellerinin atıldığını, Nazımiye - Seyithan yolu inşaatı ile Gülüşkür, Pertek, Süngeç beton köprüleri ve Mameki - Seyithan - Harçık üzerine yapılmakta olan köprülerin inşaatlarının devam ettiğini bildirmiştir.¹³⁴ Pertek - Mameki yolu üzerine 60 m uzunluğunda Türüşmek Köprüsü yapılmaya başlamıştır.¹³⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 17 Ağustos 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda yine yapılan inşaatlar hakkında bilgi vermiştir. Raporda; Hozat, Mameki ve Sin'deki kışlaların temellerinin atıldığı ve Pülümür Kışlası inşaatının devam ettiği, Dinar - Razik köprüsünün açıldığı ve Mameki - Razik köprüsü inşaatının tamamlanmak üzere olduğunu açıklamıştır. Süngeç, Pertek ve Kukuslar'da yapılmakta olan köprülerin inşaatlarının sürdüğü, Mameki - Sin ile Bakir - Sin yollarının birbirine yaklaştığı ve Elazığ - Hozat yolundaki çalışmaların ilerlemiş olduğunu belirtmiştir.¹³⁶ 3 Eylül 1937'de Elazığ Keban maden yolunda ki Keban Maden Köprüsü bitmiştir.¹³⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 13 Aralık 1937'de Dâhiliye Vekâletine bir rapor daha göndererek yapılan inşaatların son durumlarını açıklamıştır. Buna göre; Pülümür'deki kışlanın tamamlanmış olduğu, Nazımiye Kışlası inşaatının devam ettiği ancak kış için geçici olarak kullanılabilir hale getirildiğini, Mameki'de ikinci bir

¹³² Tuğba Korhan, "Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7, Nisan 2012, s.138.

¹³³ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s.600.

¹³⁴ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.246.

¹³⁵ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.195.

¹³⁶ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.248.

¹³⁷ U. Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, s.606.

kışlanın temelini atıldığı ve 8 subay lojmanının bitmek üzere olduğu, Karaoğlan ve Amutka karakollarının kullanıma açıldığını yazmıştır. Bunların dışında 11 köy okulu yapıldığını ve Elazığ hastanesinin temelini atıldığını, Elazığ'da müfettişlik binası, hapisane ve bir ortaokulun yapımı için projelerin hazırlandığını belirtmiştir. Raporun bir kısmında da devam etmekte olan yolların ve köprülerin durumları hakkında bilgi vermiştir¹³⁸

Bütün bu yol, köprü ve binaların yapılmasında Tunceli halkı günde 1 lira yevmiye ile çalışmıştır. Aşiret reisleri ve diğer liderler bu durumdan memnun olmamakla birlikte devlet korkusuyla seslerini çıkaramamışlardır.¹³⁹

TBMM'nin 7 Temmuz 1939 günkü oturumunda 2884 sayılı “*Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun*”unun hükmünün uzatılmasına dair kanun tasarısı görüşmelerinde şehirde yapılan bayındırlık çalışmaları hakkında bilgi veren Dâhiliye Vekili Faik Öztürk bu tarihe kadar yapılmış ve kullanıma açılmış bütün inşaatları tek tek açıklamıştır. Buna göre:

Bina İnşaatı: Pülümür, Nazımiye, Mameki, Sin ve Ovacık'da 9 kışla; Nazımiye Mamemki, Hozat, Ovacık ve Pertek'de 5 hükümet konağı; Daziğ, Hakis, Seyidhan, Tüllük, Karaoğlan ve Amutka'da 6 karakol; Nazımiye, Mazkird, Sahsik, Tümüşmek, Dervişcemal, İncik, Türktanır ve Ovacık'ta 8 okul yapılmıştır.

Köprüler (Betonarme): 60 m uzunluğunda Alışan Köprüsü, 180 m uzunluğunda Gülüşkür Köprüsü, 60 m uzunluğunda Cip Köprüsü, 106 m uzunluğunda Pertek Köprüsü, 60 m uzunluğunda Sürgeç Köprüsü, Pülümür'de dört beton köprü, yapılmıştır. 100 m uzunluğunda Mazkirt Köprüsü, 80 m uzunluğunda Törüşmek Köprüsü, 120 m uzunluğunda Mameki Köprüsü, 80 m uzunluğunda Seyidhan Köprüsü ve 80 m yüksekliğinde Ovacık Köprüsü'nün yapılmakta olduğunu ifade etmiştir.

Ahşap Köprüler: 180 m uzunluğunda Dinar, 120 m uzunluğunda Mameki, 60 m uzunluğunda Seyithan köprüleri yapılmış ve 2 yıldır kullanıma açılmıştır.

Memur ve Subay Evleri: Nazımiye'de 6, Mameki'de 48, Sin'de 8, Ovacık'ta 10 olmak üzere toplam 72 adet yapılmıştır.

¹³⁸ C. Koçak, *Umumi Müfettişlikler*, s.249.

¹³⁹ N. H. Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, s.193.

Yollar: Elazığ - Mameki (100 km) şosesinin bittiğini Nazmiye - Mameki, Mameki - Sin, Sin - Ovacık, Sin - Hozat yollarının otomobil kullanımına açıldığını Pertek - Çemişgezek yolunun bitmek üzere olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰

TBMM'nin bu oturumunda Elazığ Milletvekili Fethi Altay, Tunceli'de yapılanlar ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır: Dersim bölgesinin yolsuz, köprüsüz ve ıssız bir yer olduğunu, eşkıyanın asıl dayandığı kuvvetin coğrafyanın bu sert yardımı olduğunu söyleyerek asırlarca devam eden asayıssızlık hareketlerine ümit verenin de bu etken olduğunu belirtmiştir. Ayrıca buradaki halkı kendilerine alet ederek Hükümet yerine hükmetmeyi tanıyan bir grubun bunu bir hak olarak gördüğünü ifade etmiştir. Coğrafyanın ikinci bir Habeşistan'ı olan Dersim'de sarp dağlar, derin vadiler ve köprüsüz nehirlerin; büyük beton köprülerle muntazam taş kışlalar, modern okullar ve hükümet konaklarıyla donatıldığını söylemiştir. Bu sayede her tarafta hükümet kudretinin belirmediğini, bu işlerin reklamsız ve sessiz bir şekilde bütün hızı ile yürüdüğünü açıklamıştır. Daha sonra I. Dünya Savaşı'nda, arasında azamî 70- 80 kilometrelik mesafe bulunan sınır vilâyetlerinin birbirine yardım edemediğini çünkü aralarında Murat ve Fırat gibi akan nehirler, Çin setleri ile boy ölçüşen Munzur dağlarının olduğunu buna rağmen burada bir tahta köprü, bir karış yolun olmadığını bu durumun da çok kötü sonuçlar doğurduğunu anlatmıştır. Bu yüzden birçok siyâsî ve askerî zaferlerin kaybedildiğini ancak yapılan ıslahatlarla bu durumun ortadan kalktığını söylemiştir. Bölgede meydana gelen değişiklikler ve bu konuşmalar üzerine kanun kabul edilmiş ve 2884 sayılı Tunceli Vilayeti idaresi Hakkında Kanun uzatılmıştır.¹⁴¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, IV. Umumi Müfettişlik görevine başladıktan sonra bayındırlık işlerine büyük önem vermiştir. Birçok yol, köprü, kışla, okul, lojman, telefon ve telgraf hattı yaptırmıştır. Yapılan bu inşaatlar bölgenin gelişmesi bakımından önemli olduğu kadar askeri harekâtların başarılı bir şekilde yapılması için de çok önemliydi.

5- Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Bölgesindeki Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Faaliyetleri

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettiş olarak bölgeye geldiği zaman bölgede sağlık kurumları açısından eksiklikler fark etmiş ve ilk olarak 1936 yılının

¹⁴⁰ TBMM ZC, Devre VI, İçtima I, c.4, s.176.

¹⁴¹ TBMM ZC, Devre VI, İçtima I, c.4, s.179.

Ekim - Kasım aylarında ilçelere 8 doktor tayin etmiştir. Daha sonra ilçelere dispanserler açtırmaya başlamıştır. Çapakçur ilçesinde bir dispanser açtırdıktan sonra 600 lira toplayarak Pülümür'de de bir dispanser binası inşa ettirmeye başlamıştır. Palu, Mazgirt, Hozat ve Ovacık'ta binalar kiralayarak dispanserler açmıştır.¹⁴² Bölgede seyit olduğu iddiasında bulunan kişiler dispanserler açılana kadar halkı kandırmış ve üfürükçülük ile halkın sırtından yıllarca geçinmişlerdir. Dispanserler açılmaya başlayınca halk bu sağlık kuruluşuna gitmeye başlamış ve sözde seyitlerin halkı sömürme yöntemlerinden biri kapanmıştır.¹⁴³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan müfettişlik bölgesi içinde sağlık alanında daha çok Elazığ'a yatırım yapmıştır. 1940'da 100 yataklı Elazığ Cüzzam Hastanesi açılmıştır. 1941'de doğumevi açılmış ve 1937'de yapımına başlanan 100 yataklı Elazığ Hastanesi 1944'te açılmıştır. Ayrıca 1926'da açılmış olan Akıl ve Ruh Hastanesine 1936'da bakım yaptırmıştır. Bu hastanelerin açılmasıyla Elazığ, IV. Umumi Müfettişlik bölgesi içerisinde bir sağlık merkezi haline gelmiştir.¹⁴⁴ İl özel idarelerinin sağlık konusundaki harcamalarına bakıldığı zaman müfettişlik dâhilindeki iller içerisinde sağlık konusunda en fazla yatırım yine Elazığ'a yapılmıştır.¹⁴⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettişlik görevine başladıktan sonra bölgede eğitim konusunda da çalışmalara başlamıştır. Göreve başladığı zaman Tunceli'de 21 okul, 37 öğretmen ve 1326 öğrenci; Elazığ'da 38 okul, 38 öğretmen ve 3490 öğrenci; Bingöl'de 7 okul, 10 öğretmen ve 393 öğrenci bulunmaktaydı.¹⁴⁶ Bölgedeki il özel idareleri de Hüseyin Abdullah Alpdoğan göreve başlayana kadar eğitim konusundaki harcamalarda fazla etkin olmamışlardır. Örneğin 1927-1935 yılları arasında Bingöl'de eğitim için hiç para tahsis edilmemiştir. Elazığ'da 856.062 lira eğitim için ayrılırken Tunceli'de eğitim için yine hiç para tahsis edilmemiştir.¹⁴⁷ Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettişlik görevine başlayınca yeni okullar yaptırmak amacıyla bayındırlık hizmetleri için tahsis edilen paradan 68.000 lira

¹⁴² M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.152.

¹⁴³ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.110-111.

¹⁴⁴ Metin Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1927-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s.91.

¹⁴⁵ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları**, s.130.

¹⁴⁶ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.154.

¹⁴⁷ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları**, s.112.

ayırmiş¹⁴⁸ ve Elazığ'da 7, Bingöl'de 1 okul inşa ettirmeye başlamış ve Tunceli'de kiralık evlerde en az 3 sınıflı 7 ilkokul açmıştır. Bu okullarda verilecek eğitimin temel amacı Türkçe bilmeyenlere Türkçe öğretmek ve Türklük duygusu aşılmasıdır.¹⁴⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 30 Temmuz 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda 12 köy okulunun yapılmaya başlandığını belirtmiştir.¹⁵⁰ Tunceli'deki köylerin dağınıklığı ve nüfusun az olması sebebiyle birkaç köyün ortasına bir okul yapılmıştır. İnceağa köyü okulu iyi karşılamış ve 72 öğrenci göndermiştir. Fakat Derviş Cemal Köyü seyitler yüzünden okula daha soğuk yaklaşmışlar ve 40 öğrenci okula göndermiştir.¹⁵¹

1938'de Elazığ'da bir Kız Enstitüsü açılmıştır. 1928'den beri açılmaya başlayan Kız Enstitülerinin amacı % 8 civarında olan kadın okuma yazma oranını arttırmak, kızları ideal bir ev kadını yapmaya hazırlamak ve onları hayatlarını kazanabilecek seviyeye ulaştırmaktır. Yani kadını modern ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale getirmektir. Aynı zamanda kızların dış görünüşlerinde de değişiklik yapılması hedeflenmiş ve Avrupa tarzında modern kıyafetler giymeye alıştırmışlardır.¹⁵² Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Naşit Hakkı Uluğ'a bu Kız Enstitüsü için şunları söylemiştir:

“... Enstitü açılınca memleketin bütün ileri gelenlerinin bayanları kurslara girdiler, fakir aileler de koştular geldiler. Subayların ve memurların aileleri devamlı bir talebe oldular ve imtihana girdiler. Elazığ orta mektebinden çıkan kızlarımız lise sınıflarına devam edemiyordu. Şimdi bu enstitünün lise sınıfına devam imkânını buldular ve hem de medeni hayatın icap ettirdiği bütün sanatları öğrenebilecekler... İlk mektebi bitiren kızlarımız için de bu enstitü pek kıymetli bir ortaokul vazifesini görüyor. Şimdi sizi ilgilendiren kısma geleyim, enstitü Tunceli'nin karanlık köşelerinden getirilen kızları da yüce maksadımız uğrunda yetiştiriyor. Ben bu kızları seçerken şu vasıfları aradım, aşiret ağasının kızı olmasın, kölenin de kızı olmasın. Halktan, kendi yuvasına hâkim ve sahip olan bir çiftçinin kızı olsun. Evi, toprağı olan ve asi veya esir tanınmayan bir ailenin kızı. 12 ile 15 yaş arasında 28 kız bu enstitüye geldi, bu teşebbüsümüzün ilkönce hayli mukavemet gördüğünü de söylemeliyim. Bu kızlar,

¹⁴⁸ T. Korhan, “Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme”, s.138.

¹⁴⁹ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.149.

¹⁵⁰ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.246.

¹⁵¹ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.215.

¹⁵² Aytan Sezer Arıç, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 20, Ankara, 2014, s.197.

enstitünün şefkatli öğretmenlerinin elinde temizlendiler, giydirildiler ve temizlik, dikiş, Türkçe okuyup yazma öğrendiler. Şimdi tatil zamanı köylerine döndüler, hem de arzu etmeyerek. Şehirde kalmak ve buranın temiz ve rahat hayatına devam etmek istiyorlardı.”¹⁵³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, eğitim konusunda aktif olunca il özel idareleri de eğitim için bütçe ayırmaya başlamışlardır. 1936-1940 yılları arasında il özel idareleri eğitime Elazığ’da 544.237 lira, Tunceli’de 291.481 lira ve Bingöl’de 121.328 lira ayırmıştır.¹⁵⁴

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettişlik görevine başladığı zaman bölgede halkevlerinin bulunmadığını görmüş ve müfettişlik bölgesinde halkevleri açılması için faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Halkevleri, 1931’de kendisini fesheden Türk Ocaklarının yerine daha işlevsel bir kurum olarak 19 Şubat 1932’de 14 şehirde açılmıştır. Halkevlerinden beklenen amaç halkı eğitmek, halkın kaynaşmasını sağlamak ve birbirini anlayan insanlar haline getirmek, modern bir zihniyet oluşturmak, köy ve şehir arasındaki farkları ortadan kaldırmak ve yetişkinleri eğitmektir. Aynı zamanda Cumhuriyetçilik, Laiklik, İnkılapçılık, Milliyetçilik, Devletçilik ve Halkçılık’ı halka aşılacak ve halk arasındaki imtiyazlık gibi durumları ortadan kaldırmak için kurulmuşlardır.¹⁵⁵ Halkevleri 9 çalışma kolundan oluşturulmuştur. Bunlar:

1- Dil ve Edebiyat, 2- Güzel Sanatlar, 3- Tiyatro, 4- Spor, 5- Sosyal Yardım, 6- Halk Dershaneleri ve Kurslar, 7- Kütüphane ve Yayın, 8- Tarih ve Müzeler, 9- Köycülük.

Atatürk, halkevlerine önem vermiş ve bu dönemde çıkan yeni kitapların, dergilerin bu halkevlerine gönderilmesine çok dikkat etmiştir.¹⁵⁶

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 14 Ocak 1937’de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel merkezine bir yazı göndererek Pertek, Hozat ve Ergani’de birer halkevi açılmasını

¹⁵³ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.208.

¹⁵⁴ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları**, s.114.

¹⁵⁵ Yavuz Özdemir- Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 45, Erzurum, 2011, s.243-247.

¹⁵⁶ Kadir Ulusoy – Bahattin Demirtaş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri”, <http://www.Circassiancenter.com>. /ccturkiye/arastirma/0504-cumhur.htm, 11.05.2016.

istemmiştir. 20 Ocak 1937’de bu talep kabul edilmiş ve 21 Şubat 1937’de Tunceli’nin ilk halkevi olan Pertek Halkevi açılmıştır.¹⁵⁷

Pertek Halkevi 6 çalışma kolu ile açılmıştır. Bunlar 1- Dil ve Edebiyat, 2- Güzel Sanatlar, 3- Spor, 4- Kütüphane ve Yayın, 5- Tarih ve Müzeler, 6- Köycülük. Halkevinin açılışı dolayısıyla kutlamalar yapılmış, Ülkü ve diğer dergiler ile 200 civarında kitap dağıtılarak Kanun Adamı ve Devrim adlı tiyatrolar oynanmıştır.¹⁵⁸

Pertek’ten sonra 9 Mart 1937’de Hozat Halkevi açılmıştır. Bu halkevi 1- Dil ve Edebiyat, 2- Tarih, 3- Köycülük, 4- Tiyatro, 5- Spor olmak üzere 5 çalışma kolu ile kurulmuştur. Hüseyin Abdullah Alpdoğan 3 Haziran 1939’da CHP genel merkezine bir yazı yazarak Çemişgezek’te bir halkevi açılmasını istemiş ancak bu istek kabul edilmemiştir. Kasım 1939’da yeni bir halkevi Pülümür’de açılmıştır.¹⁵⁹

Bir yerde halkevi açılabilmesi için en az 3 çalışma kolu ile kurulması şartı vardır. Ancak kasabalara ve köylere doğru gidildikçe hem 3 çalışma kolu açamama hem de bina ve gelir eksikliği gibi nedenlerle halkevleri kurulmamaya başlamıştır. Böyle yerlerde halkevlerine alternatif olarak bir kurum düşünülmüştür. Bu kurum 19 Şubat 1940’da açılan halkodaları olmuştur. Bu tarihte toplam 141 tane halkodası açılmıştır.¹⁶⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Tunceli’de halkevi açamadığı yerlerde halkodaları açmaya çalışmıştır. Bunlardan ilki 19 Şubat 1940’da açılan Mazgirt Halkodasıdır. Daha sonra 29 Ekim 1941’de Ovacık Halkodası açılmıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan 31 Ekim 1941’de CHP genel merkezine bir telgraf çekerek Cumhuriyetin ilanınının 18. yılında Ovacık Halkodasının açıldığını bildirmiştir. 1941’de daha önce Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın halkevi açmak istediği Çemişgezek’te bir halkodası açılmıştır. Bir halkodası da 19 Şubat 1944’de Kalan’da açılmıştır.¹⁶¹ Yeni kurulan bu halkevleri ve halkodalarında sağlık, ulaşım, spor ve adli konularda birçok konferans verilerek halk aydınlatılmaya çalışılmıştır.¹⁶²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın yol ve köprüler yaptırması ile emniyet ve asayiş durumları hızlı bir şekilde düzelmeye başlamıştır. Bununla beraber müfettişlik

¹⁵⁷ Savaş Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951), **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 6, 15, İzmir, Eylül 2013, s.209.

¹⁵⁸ S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri”, s.210.

¹⁵⁹ S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri”, s.234.

¹⁶⁰ Y. Özdemir- E. Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, s.258.

¹⁶¹ S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri”, s.211-221.

¹⁶² S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri”, s.230-233.

bölgesindeki iktisadi vaziyette düzelmiş ve ilçe merkezlerinde pazarlar kurularak¹⁶³ birçok tarım ve hayvansal ürünün alışverişi yapılmaya başlamıştır. Bu ürünleri üretenlerin haklarını korumak maksadıyla da 1 Ocak 1937'de Elazığ'da Ticaret ve Zahire Borsası kurulmuştur.¹⁶⁴ IV. Umumi Müfettişlik bölgesindeki Ergani Bakır Madeninin Alman hissedarlarındaki hisseleri 1934'te devlet tarafından satın alınmış ve 1936'da Etibank tarafından işletilmeye başlamıştır. Burada 1944 yılı kayıtlarına göre toplamda 3923 kişi istihdam edilmiştir. 1934'te Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) ve Etibank tarafından bulunan Guleman krom madeni 1936'dan itibaren işletilmeye başlanmıştır. Bu hem milli ekonomiye katkı hem de bölge halkına iş imkânı sağlaması açısından çok önemlidir. Elazığ Keban kurşun madeni de 1933'de MTA tarafından işletilmeye başlanmış ve 1940'da işletmesi Etibank'a devredilmiştir.¹⁶⁵ Hüseyin Abdullah Alpdoğan Kiğı ve Çemişgezek'te demir madeni ve Ovacık'ta ise asfalt olduğundan şüphe etmiş ve buralardan aldığı numuneleri MTA'ya göndermiştir.¹⁶⁶

1941'de dokuma sanayi alanında 7000 lira sermayeli Elazığ İplik ve Küçük Sanat Kooperatifi kurulmuştur. Burada yaklaşık 200 tezgâhta günde 6000 m bez üretilerek satılmıştır. Ayrıca Elazığ'da üzüm bağlarının bol olması ve bu üzümlerden kaliteli şarap yapılması nedeniyle Tekel idaresi 1942'de şarap imalathanesi ve 1944'de de Elazığ Şarap Fabrikasını kurmuştur.¹⁶⁷ Bütün bu yatırımlar bölgenin iş sahasını genişletmiş ve bölge halkına iş imkânı sağlamıştır.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Fırat ve Muş ovasına kadar Murat Nehri'nin su taşımacılığına elverişli olup olmadığını öğrenmek için araştırmalar yaptırmıştır. Ayrıca elektrifikasyon dairesinden gelmiş olan 2 mühendis su üzerinde elektrik üretimi yapılabilecek yerler aramaya başlamışlardır. Çalışmalar sonucunda Murat Nehri'nin taşımacılığa elverişli olmadığı ancak Bağındağ ve Genç dağları arasında elektrik santralleri kurulabilecek yerler olduğu anlaşılmıştır.¹⁶⁸

¹⁶³ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.154.

¹⁶⁴ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları**, s.309.

¹⁶⁵ Rahmi Doğanay, "1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu'da Uygulanan Sanayi Politikaları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, X/2, Elazığ, 2000, s.227-228.

¹⁶⁶ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.155.

¹⁶⁷ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları**, s.311-312.

¹⁶⁸ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları**, s.156.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, sosyo- kültürel ve ekonomik alanlarda yaptığı bu faaliyetler ile hem bölge halkını devlete bağlamaya çalışmış hem de bu faaliyetler sayesinde bölgenin gelişmişlik düzeyi artmış ve halkın yaşam koşulları daha iyi hale getirilmiştir. Gerek okullar ve Elazığ Kız Enstitüsü gerekse halkevleri ve halkodaları sayesinde halka birçok konuda bilgiler verilerek onların modern bir yaşama ulaşması hedeflenmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan açtığı hastane ve dispanserler sayesinde halkı sağlık konusunda seyitlere ve birtakım yanlış tedavi uygulamalarına başvurmaktan kurtarmıştır.

III. BÖLÜM

1937-1938 TUNCELİ/ DERSİM İSYANLARI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

A. DERSİM COĞRAFYASI

Bölgenin % 70'i dağlar, % 25'i platolar ve % 5'i ovalar ve düzlüklerden oluşur. Bölgenin kuzeyi Munzur Dağları ve uzantısı olan Avcı Dağları ile çevrilidir. Munzur Dağları dik bir biçimde Ovacık'a kadar inmekte ve bu kesime Mercan Dağları denilmektedir. Munzur Dağlarının 2700 metreden yukarısı her zaman karlarla örtülüdür. Bölgede kışlar 8 ay sürmekte ve kış döneminde yüksek sarp ve geçitler kapanmaktadır. Bu geçitlerin en önemlileri Mercan ve Kemah geçitleridir.¹⁶⁹

Doğal sınırlar olarak da bölge; kuzeyde Munzur Dağları, doğuda Peri Suyu, güneyde Murat Nehri ve batıda Fırat Nehri içerisinde kabul edilir.¹⁷⁰ Bu sınırlar sayesinde bölge çevresine kapanık ve savunulması daha kolay bir hale gelmiştir. Bölgenin en yüksek dağlık kısmı Munzur Dağlarının doğusundaki 3463 m yüksekliğindeki Akbaba Tepesi iken en düşük rakımlı dağını güneydeki 1470 m yüksekliğindeki Meryem Dağı oluşturur.¹⁷¹

Tunceli'deki vadiler doğal ulaşım yolları olarak hem il içindeki ulaşımı hem de ilin çevre illerle olan bağlantısını sağlamaktadır. Vadiler henüz gelişimini tamamlamadığı için dar ve dik yarıklar halindedir. Bölgedeki başlıca vadiler Munzur Vadisi, Pülümür Vadisi, Peri Vadisi ve Tahar Vadisi'dir. Peri, Munzur ve Pülümür Vadisi Keban Barajı'na açılmakta ve Peri Vadisi Elazığ- Tunceli il sınırını oluşturmaktadır.¹⁷² Bölgede aynı zamanda birçok akarsu bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlileri Munzur Suyu, Mercan Deresi, Pülümür Çayı, Peri Suyu, Tahar Çayı ve Ali Boğazı Deresi'dir. Bölgede bulunan bu akarsular halk için çok önemlidir ve hepsi Murat ve Fırat Nehirlerine dökülürler.¹⁷³

¹⁶⁹ <http://www.tunceli.gov.tr/cografi-yapi>, 12.05.2016.

¹⁷⁰ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.17.

¹⁷¹ Mehmet Zülfü Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.104-105.

¹⁷² <http://www.tunceli.gov.tr/cografi-yapi>, 12.05.2016.

¹⁷³ M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.102-104.

Naşit Hakkı Uluğ, Tunceli Medeniyete Açılıyor adlı eserinde bu dağlardaki mağaraları ve bunların isyancılar tarafından kullanılmasını şu şekilde açıklıyor:

“Bu dağ ve dere kalabalığı içinde bilhassa iki bölge vardır ki, Dersim’in sarp kısımlarıdır. Buraları ekilip biçilmez ve bir insanın hayatını namusluca kazanmasına elverişli değildir. Bu dağların arasında, dere boylarında ilk insanlara sığınak olan büyüklü küçüklü yüzlerce in ve mağara, dik yamaçlar, uçurumlu vadiler, birbiri arkasına sıralanmış boğazlar vardır; buraları öteden beri Dersim eşkıyalığı için sığınak olmuştur. Doğudaki bu bölge, doğusunda Pülümür Suyu, batısında Munzur Suyu, kuzeyinde Bobyazbaba olmak üzere güneyde hemen hemen Mameki’nin kuzeyindeki Kırmızı dağın önlerine kadar gelir.

Batıda Tahar Deresi, Koçulu ile Avgölü arasında Aliboğazi adlı bir boğaz oluşturur ki, tabiatı doğudaki bölgenin eşidir, içinde yüzlerce insanı ve hayvanı barındıracak mağaraları vardır. Burası Koç bölgesidir.”¹⁷⁴

Bölgenin büyük bir kısmının dağlarla çevrili olması ve bu dağlarda yüzlerce mağaranın bulunması ile vadilerin diklik ve sarplığından Dersimli aşiretler her zaman yararlanmış ve devlete karşı isyan ettiklerinde daha çok bu coğrafi şartlara güvenmişlerdir. Dağlardaki mağaralara isyancılar her zaman için bir kurtuluş yeri gözüyle bakmış ve isyan sırasında üzerlerine gönderilen tedip kuvvetlerinden saklanmak ve onlara daha fazla zarar vermek için hep bu dağlara sığınmışlardır.¹⁷⁵

B. DERSİM’İN AŞİRET VE İNANÇ YAPISI

Dersim, Doğu ve Batı Dersim olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Dersim Nazimiye, Mazgirt, Mameki, Pülümür ve Çarsacak ilçelerinden, Batı Dersim Hozat, Çemişgezek, Pertek ve Ovacık ilçelerinden oluşmaktadır. Batı Dersim’de kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Kuzey kesimdekiler Seydanlılar, güney kesimdekiler Şeyh Hasanlılar olarak bilinirler.¹⁷⁶

¹⁷⁴ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.23-24.

¹⁷⁵ **Jandarma Genel Komutanlığı Dersim Raporu (JGK)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.18; M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.105.

¹⁷⁶ M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.102-104; H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI’ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.260.

Doğu Dersim; Haydaran, Arıllı, Kureyşan, Yusufhan, Duhan, Hayran, İzolu, Şarılı, Sur Uşağı, Alan, Şeyh Mehmedan, Karsan, Hormek, Bulan, Şadıllı, Demenan, Lolan ve Hıran aşiretlerinden oluşmaktadır.¹⁷⁷

Batı Dersim; Karaballı, Ferhat Uşağı, Bahtiyar, Yukarı Abbas Uşağı, Aşağı Abbas Uşağı, Kırgan, Koç Uşağı, Pilvenk, Maksud Uşağı, Arslan, Beltip, Keçel, Bal, Nergiz Uşağı, Şam Uşağı, Resik Uşağı, Laçın Uşağı aşiretlerinden oluşmaktadır.¹⁷⁸

Aşiret reisleri, aşiretlerine mensup insanları herhangi bir karşılık vermeden kendi işlerinde kullanmış, halktan bölgede “Uma” olarak bilinen bir vergi toplamış ve halkın ürettiği ürünlerden pay almışlardır. Hatta bölgeyi terk edip başka şehirlere gidenler içinde adam gönderilip yine bu vergi alınmıştır.¹⁷⁹ Aşiret reisleri halkın ürettiği ürünlerin çok büyük bir kısmını topladığı için halka ancak 5-6 ay yetebilecek bir ürün kalmaktadır. Bu durumda halkın geçimini sağlamak için etrafa saldırmasına ve soygunculuk yapmasına neden olmuştur.¹⁸⁰ Buradaki halkın aşiret reisine karşı hiçbir hakkı olmadığı gibi reis, halkın can ve malının sahibi olmuştur. Aşiret reisinin aleyhine devlete bir müracaat olduğu takdirde bunu yapan kişiye ölüm cezası vermişlerdir. Kadınların miras alma ya da boşanma hakkı olmadığı gibi kocasına isterse onu öldürebileceği kadar geniş haklar verilmiştir.¹⁸¹ Halk arasında okuma yazma bilen neredeyse yoktur, okuma yazma bilenler ya aşiret reisinin ailesinden ya da reisin kapı hizmetlilerindedir. Aşiret reisleri suçluları saklayıp devlete teslim etmemekle birlikte hapse olanların da her türlü ihtiyacını karşılayarak kendisine daha fazla bağlı kılmıştır.¹⁸²

Bölgede meydana gelen isyanlarda sosyal yapı ve aşiret hayatının büyük önemi olmuştur. Aşiret reislerinin aşiretlerini feodal bir yapıda yönetmeleri bölgede kolay bir şekilde isyan çıkarmalarına ve isyanı yönetmelerine yardımcı olmuştur.¹⁸³ Bölgedeki halkın bu reislere bağlı oluşları ve okuma yazma bilmeyişleri onları bu liderlerin elinde oyuncak haline getirmiş ve liderlerin sürekli kendi çıkarları için çıkardıkları isyanlarda onları kullanmalarına neden olmuştur. Cumhuriyet döneminde Dersim hakkında

¹⁷⁷ Naşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s.36-61; M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.80.

¹⁷⁸ N. H. Uluğ, **Derebeyi ve Dersim**, s.61-68; M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.80.

¹⁷⁹ Abdulhalûk M. Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.319.

¹⁸⁰ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.115.

¹⁸¹ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.113.

¹⁸² N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.118.

¹⁸³ Suat Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000, s.51.

hazırlatılan raporlarda Dersim'in bu durumuna hemen hemen hepsinde yer verilmiştir. Bu raporlar ışığında kanunlar hazırlanmış, IV. Umumi Müfettişlik kurulmuş ve bölgeye birçok alanda yatırımlar yapılarak bu durum çözülmeye çalışılmıştır. Ancak yapılan faaliyetleri çıkarlarına aykırı bulan ağalar, şeyhler ve seyitler yine isyan etmişlerdir.

İnanç yapısı olarak Dersim bölgesinde Sünni mezhep olmakla birlikte Alevi/ Kızılbaş inancı en üst düzeydedir. Alevilik Hz. Ali'yi tutan, Ali'nin yolundan giden ve Ali'ye bağlanmış olanlar gibi manalara gelir. Daha sonra bu yaklaşımlar neticesinde bir inanç akımı olarak ortaya çıkmış ve belli bir topluluğun görüşlerini dile getiren özel bir kavram olmuştur.¹⁸⁴ Alevi - Sünni meselesinin temeli Alevilere göre Hz. Muhammed'in vefatından sonra kimin halife olması gerektiği tartışmalarından ortaya çıkmıştır. Aleviler Hz. Ali'nin peygamberin amcasının oğlu ve damadı olmasından dolayı onun halife olması gerektiğini kabul etmişlerdir. Ancak halife olarak Hz. Ebubekir'in seçilmesi ve sonrasında Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın seçilmesi haksızlık olarak değerlendirilmiş ve meselenin ilk çıkış kaynağı olarak görülmüştür.¹⁸⁵ Bu şekilde ortaya çıkan Alevilik zaman içinde yaygınlaşmış ve birçok bölgede kendisine yer bulmuştur. Alevi olmak için ancak Alevi doğulması gerekir sonradan Alevi olunmaz. Anadolu Alevilerini tanımlamak için genelde Kızılbaşlık terimi kullanılmıştır. Alevilerin, Safevileri Osmanlı'ya karşı desteklemelerinden dolayı bu ismi aldıkları düşünülmektedir. Kızılbaşlık Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın Anadolu'daki taraftarlarına giydirdiği 12 İmamı temsil eden 12 dilimli kırmızı başlıktır. Kızılbaşlık Dersim bölgesine 16. Yüzyılda Çemişgezek Beyi Hacı Rüstem Bey zamanında girmiştir.¹⁸⁶

Dersim bölgesindeki mezheplerin dağılışı şöyledir: Kürmanc denilen Kürtler hem Sünni hem Alevi'dir. Şavak ve Bermaz aşiretleri Sünni Kürtlerdir ancak Şavak Aşireti'nin Celedor, Coravan, Kürmeş, Zeve köyleri Alevilerden oluşmaktadır. Çemişgezek ve Pertek ilçelerinin nüfusunun % 30'u Türk'tür ve bunlar Sünni mezhebindedir. Mazgirt'te 3 Sünni Kürt köyü ve Hozat'ta İn Köyü Sünni Türk

¹⁸⁴ Murat Zeytinli, **Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s.230.

¹⁸⁵ <http://www.alevibektasi.org/tarihi3.htm>, 12.05.2016.

¹⁸⁶ M. Zeytinli, **Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği**, s.231-238.

köyüdür. Bunlar bölgede bulunan Sünnilerin dağılışı yerleridir, bunlar dışında bölgenin hepsi Alevidir.¹⁸⁷

Dersim'deki Alevilerin ibadetlerinde çeşitli ritüeller bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; sabahleyin güneşin vurduğu ilk yerlere karşı hürmette bulunarak dua etme, su gözeleri ve mezarlıklardaki ağaçların altına cuma geceleri mum yakarak bırakma, ağaçlara bez bağlayarak bunlardan şefaata bekleme, şubat ayında 12 İmam için oruç tutma, muharrem ayı içinde de 12 gün oruç tutma ve cesim ağacı altında kurban keserek sürekli ziyarette bulunmaktır. Ayrıca Hızır'a karşı da büyük bir saygı ve sevgileri vardır.¹⁸⁸ Dersim'deki Alevilik sisteminde Ocak yapılanması vardır ve bu yapı Alevilerin inancını bugüne kadar sözlü bir biçimde taşımıştır. Bölgedeki önemli ocaklar; Kureşanlılar, Babamansurlar, Pir Sultanlar, Ağucanlar, Saru Saltuklar, Uryan Hızır, Seyyid Sabunlar, Mündiler, Derviş Cemaller ve Şeyh Ahmet Dedelerdir. Bu ocaklar Dersim bölgesinde kendi nüfuzlarının ağır olduğu etki alanlarına sahiptir.¹⁸⁹

Seyit Rıza'nın dedesi Yukarı Abbas Uşağı Aşireti Reisi Seyit Kara Süleyman tarikatta "*rehberlik*" makamına yükselerek seyitlik unvanını alan ilk aşiret mensubu ve reisi "*Dede*" olmuştur.¹⁹⁰ Bu şekilde seyit olan Yukarı Abbas Uşağı Aşireti reisleri hem aşiret reisliği hem de seyitlikle bölgedeki nüfuzlarını iyice artırmışlardır. Seyit Kara Süleyman'ın torunu Seyit Rıza bu gücü en iyi şekilde kullanmış ve bölgeye hâkim olmuştur. Seyit olduğunu söyleyen dini liderler bölge halkı üzerinde çok etkin bir güce sahiptir ve bu gücü kullanarak halkı sürekli sömürüp onları kendi işlerinde kullandıkları gibi paralarını da alarak istedikleri her şeyi yaptırmışlardır. Yapmayan olursa da uydurulan çeşitli hikâyelerle halkı kandırarak korkutup bu şekilde istediklerini yaptırmışlardır.¹⁹¹

Aşiret reisleri gibi seyitlerde Cumhuriyetle birlikte gelen yeniliklerden memnun olmamışlardır. Yıllardır halkı sömürerek yaşamaya alıştıklarından ve güçlerinin hepsini kaybedeceklerini bildiklerinden yenilikler hoşlarına gitmemiştir. Cumhuriyetle birlikte ağa, şeyh, seyit gibi unvanlar kaldırılmıştır. Bu durum onların çıkarlarına uygun olmadığı için güçlerini kaybetmemek amacıyla 1937-1938 isyanına seyitler de destek olmuş ve halkı kışkırtmışlardır.

¹⁸⁷ Mahmut Akyürekli, **Dersim Kürt Tedibi 1937-1938**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s.32.

¹⁸⁸ M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.97.

¹⁸⁹ M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.100.

¹⁹⁰ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.29.

¹⁹¹ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.91-97.

C. 1937-1938 TUNCELİ/ DERSİM İSYANLARINA GİDEN SÜREÇ

Osmanlı Devleti'nin idaresi altındayken Dersim'deki ilk asayişsizlikler 1704'de ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra Dersimli aşiretler 1850'ye kadar sürekli çevre kazalara saldırmış ve yağmacılık yapmışlardır. Yaptıkları asayişsizlikler devletin gönderdiği kuvvetler sayesinde ortadan kaldırılmasına rağmen kuvvetler çekilince aşiretler tekrar çevrelerine saldırı düzenlemişlerdir.¹⁹² Osmanlı Devleti 1850'de otoritesini sağlamak, asker almak, silah ve vergi toplamak amacıyla bölgeye asker sevk etmeye başlamıştır.¹⁹³ Bu sırada Dersimli aşiretler özellikle Koçgiri Aşireti vergi vermeyi bahane ederek isyan etmişlerdir. Osmanlı kaynaklarında bu olay ilk defa isyan kelimesi kullanılarak açıklanmıştır. İsyân 9 Kasım 1851'de bastırılmış ve aşiretler boyun eğmiştir. Bu şekilde bastırılan isyandan sonra 1863'e kadar bölgede başka bir olay meydana gelmemiştir.¹⁹⁴

1877'ye doğru Osmanlı Devleti ile Rusya'nın arası iyice açılmıştır. Bunu fark eden Dersimli reisler Erzurum'daki Rus Konsolosuna Osmanlı ile bir savaşa girerlerse Osmanlı Devleti aleyhine hareket edip Ruslardan yana savaşmayı teklif etmişlerdir. Rus Konsolosu bu teklife müphem bir cevap vermiştir.¹⁹⁵ 93 Harbi diye de bilinen 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı başladığı zaman Hozat ve Mazgirt'te bulunan Osmanlı kuvvetleri Erzurum'a gönderilmiştir. Kuvvetlerin ayrılmasıyla Dersimli aşiretler bu kuvvetlerin kullandığı merkezlere saldırarak yağmalamış ve tahrip etmişlerdir.¹⁹⁶ 93 Harbi'nde Erzurum Ruslar tarafından ele geçirildiği sıralarda Osmanlı Hükümeti Dersimlilerden asker istemiştir. Fakat Dersimliler bu isteğe karşılık Kürdistan'ın kurulması için gerekli olan bazı isteklerde bulunmuşlardır. Bu sırada Samih Paşa, Kuzucan Kaymakamı Şeyh Hüseyin'den 10 bin kişilik bir kuvvet istemiştir. Şeyh Hüseyin cevap olarak Osmanlı ordularıyla iş birliği yapmayacaklarını ve sınır komşuları olan, Rus Devleti ile Osmanlılar yüzünden bozuşmak istemediklerini bildirerek Samih Paşa'nın teklifini reddetmiştir.¹⁹⁷

¹⁹² Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.65; S. Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, s.19-20.

¹⁹³ S. Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, s.21.

¹⁹⁴ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.42; S. Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, s.21.

¹⁹⁵ **JGK Dersim Raporu**, s.110.

¹⁹⁶ **JGK Dersim Raporu**, s.111.

¹⁹⁷ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.94.

93 Harbi'nden sonrada aşiretlerin bölgedeki asayişsizlikleri devam etmiştir. 1892'de Koç ve Şam Uşakları birleşerek çevrelerine saldırmaya başlamışlardır. Yapılan şikâyetler üzerine Hozat'ta bulunan Ali Şefik Paşa bölgeye hareket etmiş ve bu aşiretlere ağır darbeler indirmiştir.¹⁹⁸ 1893-1895 arasında da Dersim'deki asayişsizlik devam etmiş ve birçok yerden Osmanlı hükümetine şikâyetler gelmiştir. Hükümet tedip harekâtına karar vermiş ancak Harput valisinin isteği üzerine harekâttan vazgeçilmiştir.¹⁹⁹

1896'da saray, hükümet, Anadolu Islahatı Umum Müfettişi Şakir Paşa ve IV. Ordu Kumandanı Müşir Zeki Paşa arasında yapılan görüşmeler sonucunda Dersim hakkında ortaklaşa bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda; Dersimlilerin isyan etmelerinin sebepleri, asker ve vergi vermemelerinin sebepleri, şeyh ve reislere halkın körü körüne bağlı oldukları ve bu sebeple aldıkları emirler doğrultusunda saldırdıkları belirtilmiş ve bu durumun önüne geçmek için yapılması gerekenler kararlaştırılmıştır. Buna göre yapılması gerekenler 20 tabur kuvvetin iyi bir kumandanın emrine verilerek bölge içine yerleştirilmesi, yeni yollar inşa etmek, itaat etmeyenleri sürgüne yollamak, okullar açmak ve çocukların okumaları için teşvikte bulunulması şeklinde kararlaştırılmıştır.²⁰⁰

Dersim Mutasarrıfı Arif Bey 1903'te Dersimle ilgili bir rapor hazırlamıştır. Raporda asayişsizliğin sebeplerini belirttikten sonra yapılması gerekenleri açıklamıştır. Arif Bey'den sonra Dersim Mutasarrıfı olan Celal Bey de 1906'da bir rapor hazırlamıştır. Bu raporlarda yollar ve okullar yapılması, asker, vergi ve silahların toplanması, asayişsizliğe neden olanların sürgüne gönderilmesi gerektiği, bölgedeki asayişsizliğin genel ihtiyaçların eksikliğinden kaynaklandığı ve bunların çözülmesi için gereken yollar belirtilmiştir.²⁰¹

1907 yılının Mayıs ayında Kureyşan Aşireti Reisi Ali Çavuş 2 bin kadar adamıyla Kiğı köylerini basmış, Koç Uşağı Aşireti Hozat'a, Şam Uşağı ve Resik Uşağı aşiretleri de Kemah ve Çemişgezek köylerine saldırmışlardır. Basılan köylerde yağmalar yapılmış ve karşı koyanlar öldürülmüştür. Hükümet bu aşiretleri tedip etmeye karar vermiş ve tedip harekâtını yürütmesi için Harput Redif Livası Kumandanı Neşet

¹⁹⁸ JGK Dersim Raporu, s.111.

¹⁹⁹ S. Akgül, Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim, s.27.

²⁰⁰ JGK Dersim Raporu, s.112-114.

²⁰¹ Faik Bulut, Dersim Raporları, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2013, s.211-215.

Paşa'yı görevlendirmiştir. Neşet Paşa emrindeki kuvvetlerle bu üç aşiretin üzerine yürümüş ve 4-5 günlük bir harekâtla asilerin dağıtılmasını sağlamıştır.²⁰²

1908'de Koçhan Aşireti Reisi İdare İbrahim, aşiretler arasında bir birliktelik sağlamak için girişimlerde bulunmuş ve Batı Dersim aşiretlerini isyan etmeye ikna etmiştir.²⁰³ Batı Dersim aşiretlerinin bir araya gelmesiyle 10 bin kişilik bir isyancı grup oluşmuştur.²⁰⁴ İsyancılar üzerine başlatılan harekâtı yine Neşet Paşa kumanda etmiş ve isyan kısa sürede bastırılmıştır.²⁰⁵

1909'da Dersim için yeni bir tedip harekâtı yapılması düşünülmüş ve IV. Ordu Kumandanı Müşir İbrahim Paşa'dan bu konuyla ilgili fikirleri istenmiştir. İbrahim Paşa verdiği cevapta tedibin yapılması gerektiğini ancak bununla birlikte ıslahatın da yapılması gerektiğini ve asıl önemli olanınsa bu ıslahat olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine 20 Temmuz 1909'da harekâta başlanmış ve 22 Temmuz'da Dersim'e her taraftan girilmiştir. Aşiretler, Hopik karargâhına çağrılmış ve 35 aşiret reisi bu çağrıya uyararak gelmiştir.²⁰⁶ Burada aşiret reisleri eşkıyalık yapmayı bırakacaklarına ve devlete başkaldırmayacaklarına dair yemin etmişlerdir.²⁰⁷

1911, 1912 ve 1914 yıllarında Dersim'de büyük boyutlara ulaşmamakla birlikte asayişsizlik durumları devam etmiştir. Her seferinde asayişsizliklerinin önlenmesi için müdahalelerde bulunulmuş ve olaylar büyümeden önlenmiştir.²⁰⁸

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Dersimliler silahlarını artırmaya ve etrafa saldırmaya başlamışlardır. Ruslar ve Ermeniler Dersimlilerin bu durumundan faydalanmak için harekete geçmişlerdir. 1915'te bölge halkına "*Ermenilerden sonra Kürtlerin imha edileceği*" şeklinde dedikodular yayarak halkı huzursuz etmişlerdir.²⁰⁹ Ruslar Mamahatun'a doğru ilerlerken Ermenileri ve firari Binbaşı Mustafa'yı Türklere karşı mücadele etmelerini sağlamak için Dersim'e göndermiş ve Balabanlı, Kureyşanlı ve Koç Uşağı aşiretlerine silah vererek onları ikna etmeye çalışmıştır.²¹⁰ Rusların verdiği silahlarla ve bağımsızlık vaadi sayesinde bu sıralar da bütün Dersim'de

²⁰² M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.62.

²⁰³ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.96.

²⁰⁴ **JGK Dersim Raporu**, s.127.

²⁰⁵ **JGK Dersim Raporu**, s.130.

²⁰⁶ **JGK Dersim Raporu**, s.133.

²⁰⁷ M. Z. Yolga, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, s.68.

²⁰⁸ **JGK Dersim Raporu**, s.137.

²⁰⁹ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.48.

²¹⁰ Fevzi Çakmak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi- 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar-** , Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005, s.232.

bağımsızlık düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır.²¹¹ Rusların ilerlemesinden cesaret alan ve Ermenilerin propagandasının etkisinde kalan Dersimli aşiretler 8 Mart 1916'da isyan ederek Mazgirt, Nazımiye, Hozat, Pertek ve Çarsancak kazalarına saldırmışlardır. 30 Mart'ta isyancıların etki alanları genişleyince hükümet XIII. Piyade Tümeninin Kumandanlığına Galatalı Şevket Beyi atamış ve Doğu Dersim'deki isyanı bastırmakla görevlendirmiştir.²¹² Şevket Bey isyanı bastırmak için harekete geçmiş ve kısa sürede isyancılar üzerinde denetim sağlanarak 11 Mayıs 1916'da isyan bastırılmıştır.²¹³

Rusların Erzincan'ı işgali üzerine Rus Kumandan Lahof ve Dersimliler arasında Kürdistan Devleti'nin kurulması hakkında görüşmeler yapılmıştır. Rus Kumandan Lahof ve Ermeni Kumandan Murat Paşa ile Dersimliler arasında bir anlaşma sağlanmıştır. Buna göre *"Fırat'ın doğu ve güney muntikasıyla, Doğu ve Batı Dersim ve özellikle Ovacık muntikalarında Kürdistan hâkimiyeti altında geçici bir siyasi varlık taraflarca tanınmıştı."*²¹⁴

1917'de bu gelişmelerin tehlikeli boyutlara ulaştığını düşünen II. Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa Rusların bir harekât başlatabileceğini düşünmüş ve bazı tedbirlerin alınmasını istemiştir.²¹⁵ Rusların yaşadıkları iç karışıklıklardan dolayı Dersim'e vaat ettiği yardımları gerçekleştirememesi Dersimlileri Rusların aleyhine döndürmüştür.²¹⁶ Dersim aşiretlerinden Yukarı Abbas Uşağı Aşireti Reisi Seyit Rıza ve diğer aşiretlerin reisleri Hozat'a geçerek Osmanlı Devleti'nin yanında savaşacaklarını bildirmişlerdir. Seyit Rıza'nın oluşturduğu 1000 kişilik kuvvete silah ve cephane verilmiştir. Bu kuvvet ve diğer aşiretlerin oluşturduğu kuvvetler Rusları takip eden Türk kuvvetlerine eşlik ettikleri sırada bolca silah ve cephane elde etmişlerdir.²¹⁷

Dersimli aşiretler Milli Mücadele sırasında da rahat durmamışlar ve Koçgiri İsyanı'nın çıkmasında etkili olmuşlardır. 1920 yılı içinde Koçgiri İsyanı'nın temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu temeli atmada M. Nuri Dersimi ve Koçgirili Alişir başrolü oynamıştır. İsyan hazırlıkları sırasında Dersimli aşiretler TBMM'ye Kürdistan Devleti'nin kurulması için nota gönderdikleri gibi TBMM'yi tehdit eden bir de telgraf

²¹¹ JGK Dersim Raporu, s.138.

²¹² S. Akgül, Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim, s.38.

²¹³ F. Çakmak, Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, s.232.

²¹⁴ M. N. Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, s.124-126.

²¹⁵ S. Akgül, Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim, s.40.

²¹⁶ F. Çakmak, Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, s.232.

²¹⁷ S. Akgül, Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim, s.41.

çekmişlerdir.²¹⁸ İsyân hazırlıkları bittikten sonra 6 Mart 1921’de K r Rıfat ve Karamanlı Nuri adındaki eşkıyalar 1000 kadar adamıyla Ümraniye’ye gelmiş ve VI. Süvari Alayına saldırmışlardır. Şiddetli çarpışmalar sonucunda alay yenilmiştir.²¹⁹ Alay Kumandanı Binbaşı Halis Ümraniye merkezinde kurşuna dizilerek Şehit edilmiştir.²²⁰ Ümraniye’yi ele geçiren eşkıyalar bölgeye Kürt bayraklarını asarak Koçgiri İsyanı’nı başlatmışlardır.²²¹ Dersim’deki aşiretler Ümraniye’ye çok sayıda kuvvet göndermişlerdir. Özellikle 8 Mart 1921’de Ovacık aşiretleri 2500 kişilik bir Kürt kuvvetini Koçgiri’ye doğru yola çıkarmışlardır. Dersimli isyancılar, Koçgiri’ye gidene kadar yoldaki birçok Türk köyüne saldırarak halkını öldürmüŐ ve köylerde yağmalama yapmışlardır.²²²

TBMM 10 Mart 1921’de Elazığ, Erzincan, Divriği ve Zara kazaları için sıkıyönetim ilan etmiş ve 13 Mart 1921’de Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa’yı Koçgiri İsyanı’nı bastırmakla görevlendirmiştir.²²³ İsyancılar Mart ve Nisan ayları boyunca bölgedeki faaliyetlerini artırmışlardır. Birçok köy ve kazayı basarak yaĖmalamıŐlardır.²²⁴ Merkez Ordusu bütün birlikleriyle 11 Nisan 1921’de isyanı bastırmaya başlamış ve 15 Nisan 1921’de Topal Osman’ın yönetimindeki Giresun Müfrezesi ve Kemah Müfrezesi Koçgiri’yi ele geçirmiştir. Bunun  zerine isyancıların çoğu Dersim’in i lerine doğru kaçmaya başlamıştır. 30 Mayıs 1921’de Dersimli isyancılar son kez İli  Boğazı’na saldırmış ancak başarılı olamayarak 2 Haziran 1921’de yenilmiŐlerdir. Bundan sonra Dersim bölgesinde isyancılar takip edilmeye başlanmıştır.²²⁵ İsyancıların çoğu yakalanmış ve 17 Haziran 1921’de Koçgiri AŞireti Reisleri Haydar ve Alişan da 32 asi elebaŐıyla teslim olmuşlardır. Böylece isyan tamamen bastırılmıştır. Yakalanan 500 isyancı yargılanmak üzere Sivas’a gönderilmiştir.²²⁶

Cumhuriyet döneminde de Dersimli aşiretler rahat durmamıŐlardır. Türkiye Musul meselesi gibi önemli bir konuyla uĖraŐıĖı sıralarda 13 Şubat 1925’te “*Halifelik*

²¹⁸ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.141-142.

²¹⁹ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI’ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.262.

²²⁰ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.145.

²²¹ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI’ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.263.

²²² M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.154; N. Sevgen, “Koçgirili Alişir”, s.380.

²²³ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI’ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.264.

²²⁴ H. Ertuna, **Türk İstiklal Harbi: VI’ncı cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, s.267-270.

²²⁵ Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s.40.

²²⁶ N. F. Taş, **Nurettin Paşa**, s.90.

kaldırıldı, medreseler kapandı, din elden gidiyor” propagandasıyla Şeyh Sait doğudaki bazı aşiretleri ayaklandırarak isyan etmiş ve isyan kısa sürede doğudaki birçok bölgeye yayılmıştır.²²⁷ Şeyh Sait, Dersim ve Muş aşiretlerini kendi tarafına çekmek için çok uğraşmış ve bu bölgelere sürekli adamlarını göndermiştir. Şeyh Sait başlattığı isyanı özellikle din propagandası altında yürütmeye çalıştığı için Dersim’deki Alevi Kürt aşiretler bu isyana yanaşmamışlardır.²²⁸ Ancak Şeyh Sait İsyanı sırasında Koç Uşağı Aşireti 20 Mart 1921’de Çemişgezek’e saldırmış fakat başarısız olmuştur.

15 Nisan 1925’te Şeyh Sait ve adamlarının yakalanması ile isyan son bulmuştur.²²⁹ İsyancıların yargılanmaları İstiklal Mahkemesinde yapılmıştır. 99 kişi idama mahkûm edilmiş, geriye kalan isyancılara kürek ve hapis cezaları verilmiştir.²³⁰ Dersim Milletvekilleri Hasan Hayri Bey ve Galip Bey’in yargılamalar sonucunda idamlarına karar verilmiş ve 23 Kasım 1925’te idam edilmişlerdir. Bu durum Dersim’de tepkilere neden olmuş ve Seyit Rıza’nın başkanlığında toplantılar düzenlenmiştir. Toplantılar sonucunda bir cemiyet kurarak intikam almayı düşünmeye başlamışlardır. Hükümet, İstiklal Mahkemesine her çeşit kıpırdanmaya karşı gerekli tedbirleri almasını emretmiş ve bu suretle alınan tedbirler sayesinde Dersim’de yeni olayların çıkması engellenmiştir.²³¹

Dâhiliye Vekâleti 1926’da Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey’i Dersim hakkında bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. Hamdi Bey raporunda Dersim meselesinin kötü bir miras olduğunu belirttiikten sonra “*Dersim Cumhuriyet için bir çibandır. Bu çiban üzerinde kesin bir ameliyat yaparak acı sonuç ihtimali önlenmelidir.*” diyerek Dersim’e müdahale yapılması gerektiğini bildirmiştir.²³² Aynı yıl Diyarbakır Valisi Cemal Bey de Dersim hakkında bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. Cemal Bey raporunda Koç Uşağı Aşireti’nin saldırganlığından bahsettikten sonra sadece bu aşirete karşı bir tedip harekâtının yapılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.²³³

TBMM bu raporlar doğrultusunda Koç Uşağı Aşireti’ni 19 Eylül 1926’da tedibe karar vererek harekâtın başına Elazığ ve Çevresi Kumandanı Albay Mustafa

²²⁷ Bilal N. Şimşir, **Kürtçülük 1924-1999**, II, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.26.

²²⁸ Reşat Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972, s.119.

²²⁹ B. N. Şimşir, **Kürtçülük**, II, s.272.

²³⁰ E. Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s.203-222.

²³¹ E. Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s.223.

²³² Hüseyin Yayman, **Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s.96.

²³³ S. Yeşiltuna, **Atatürk ve Kürtler**, s.516.

(Muğlalı)'yı tayin etmiştir.²³⁴ Harekât 7 Ekim 1926'da başlamış ve 28 Kasım 1926'ya kadar sürmüştür. Bu tarihte Elazığ ve Çevresi Kumandanı Albay Mustafa, cephe Kumandanlarına eskiden beri Dersim'in milli kahramanları olarak bilinen Koç Uşağı eşkıyalarının son sığınaklarının da temizlenmiş olduğunu haber vererek isyanın bastırıldığını duyurmuştur.²³⁵

Koç Uşağı Aşireti'nin tedip edilmesinden sonra da Dersimli aşiretler rahat durmamış ve 1930 yılına kadar yol kesme, yağmacılık, köy basma gibi birçok asayişsizlik olayı sergilemeye devam etmişlerdir.²³⁶ 1930'da Elazığ valiliğinin gönderdiği raporların çoğunda özellikle Pülümür kazasındaki aşiretlerin saldırganlıkları bildirilmiştir.²³⁷ Bu sırada Ağrı İsyanlarında M. Nuri Dersimi'nin kışkırtmalarıyla Seyit Rıza ve Keçelan aşiretleri 1930 ilkbaharında Erzincan ve Erzurum'a yönelik saldırılarda bulunmuşlardır.²³⁸

Pülümür İsyanı, Pülümürlü aşiret reislerinin tertibiyle Pülümür ilçe kaymakamının evine silahlı saldırı yapılması ve bu saldırıyı yapanların aşiret reislerine sığınmaları sonucunda başlamıştır.²³⁹ 8 Ekim 1930'da Bakanlar Kurulu Pülümür'ün tedibine karar vermiş ve 12 Ekim'de tedibi gerçekleştirecek kuvvetlerin başına III. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Albay Rüştü'yü Kumandan olarak tayin etmişlerdir. Tedip harekâtı 24 Ekim 1930'da başlamış ve 14 Kasım 1930'a kadar devam etmiştir. Bu tarihte Kürk ve Dağbey bölgesindeki isyancıların yakalanması ile Pülümür tedip harekâtına son verilmiştir.²⁴⁰

Cumhuriyet döneminde Dersim ile ilgili birçok rapor hazırlattırılmıştır. Bu raporlarda Dersim meselesinin sebepleri ve bu sebeplere karşı alınması gereken önlemlerin neler olması gerektiği belirtilmiştir. Bu raporlardan yola çıkarak hükümetler Dersim ile ilgili yeni kanunlar yaptıkları gibi var olan kanunları da Dersim'de uygulamaya başlamışlardır.

²³⁴ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.175.

²³⁵ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.190.

²³⁶ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.52.

²³⁷ **JGK Dersim Raporu**, s.151.

²³⁸ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.253.

²³⁹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.353.

²⁴⁰ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.359-360; **JGK Dersim Raporu**, s.154-157.

Dersim’i de ilgilendiren ilk kanun 25 Haziran 1927’de TBMM’de kabul edilen 1164 sayılı “*Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun*” olmuştur.²⁴¹

Dersim’i ilgilendiren ikinci kanun 14 Haziran 1934’de TBMM’de kabul edilen 2510 sayılı “*İskân Kanunu*”dur.²⁴² Kanun 21 Haziran 1934’te Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴³ Bu kanunun İçerde Nakiller, Kültür ve İdare başlığı altındaki 8-12 arası maddeler Dersim’i yakından ilgilendiren maddelerdir. Özellikle 10. Madde de aşiretlerle ilgili alınacak durum hem Dersim’deki hem de ülkedeki bütün aşiretleri ilgilendirmiştir.

Doğrudan Dersim’i ilgilendiren ilk kanun TBMM’de 25 Aralık 1935’te görüşülmüş ve 2884 sayılı “*Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun*” olarak kabul edilmiştir.²⁴⁴ 37 maddeden oluşan bu Kanun 2 Ocak 1936’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁵ Bu kanunla IV. Umumi Müfettişlik kurulmuş ve Dersim’in idaresinin bir vali- komutana bırakılması kabul edilmiştir.

Dersim’i ilgilendiren bir başka kanun 25 Aralık 1935’te kabul edilen 2885 sayılı “*Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilayet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun*”dur.²⁴⁶ Bu Kanun 4 Ocak 1936’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁷ Söz konusu kanunun 6. maddesi ile Dersim’in adı Tunceli olarak değiştirilmiş ve il olarak kabul edilmiştir.

Tunceli ile ilgili diğer bir kanun TBMM’de 3 Ocak 1936’da kabul edilen 2887 sayılı “*Tunceli Vilayeti Halkından Olup da Nüfus Ve Askerlik Kanunlarına Göre Kendilerine Verilmesi Lazım Gelen Bazı Cezalar Affına Ve Nüfus Yazımı ile Askerlik İşlerine Dair Kanun*”dur.²⁴⁸ Bu kanun 13 Ocak 1936’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁹ Bu kanunla nüfusa yazılmamış olanlara, doğum, ölüm, evlenme - boşanma gibi durumlarını belirtmemiş olanlara verilen cezalar affedilmiştir. Ayrıca asker kaçakları ve firarilerin 2 yıl içinde teslim olmaları şartıyla cezaları affedilmiştir.

²⁴¹ TBMM ZC, Devre II, İçtima IV, c.33, s.425-492.

²⁴² TBMM ZC, Devre IV, İçtima III, c.23, s.140-166.

²⁴³ Resmi Gazete, 21.06.1934, sayı 2733.

²⁴⁴ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7, s.175-181.

²⁴⁵ Resmi Gazete, 02.01.1936, sayı 3195.

²⁴⁶ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.7, s.171-173.

²⁴⁷ Resmi Gazete, 04.01.1936, sayı 3197.

²⁴⁸ TBMM ZC, Devre V, İçtima I, c.8. s.3.

²⁴⁹ Resmi Gazete, 13.01.1936, sayı 3204.

Bütün bu kanunlarla Dersim meselesinin çözülmesi amaçlanmıştır. Ancak kanunlar bölgedeki aşiret reisleri, şeyhler ve seyitler gibi liderler tarafından hoş karşılanmamış ve bu durum 1937-1938 yıllarında isyan etmelerine sebep olmuştur.

Ç. 1937 İSYANI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

1- 1937 İsyanının Nedenleri

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumi Müfettişlik görevine başladığı 1936 yılı içinde bölgede birçok yol, okul, köprü ve karakollar inşa ettirmiştir. Bu durum reis ve seyit gibi bölge liderlerinin hoşuna gitmemiştir. Çünkü onlar yıllardır hem bölge halkını sömürmüş hem de kendilerine inanmış halkı istediği zaman isyana sürüklemişlerdi. Devletin bölgede bu yatırımları yapması bunların çıkarlarına zarar vermiştir.²⁵⁰ Bu durum üzerine Dersimli aşiretler aralarında toplantılar yapmaya ve ittifaklar kurmaya başlamışlardır. Başta Seyit Rıza olmak üzere, Yukarı Abbas Uşağı Aşireti, Demenan Aşireti, Haydaran Aşireti ve Kalan Aşireti arasında güçlü bir ittifak kurulmuştur.²⁵¹

Ayrıca daha önceki Koçgiri, Şeyh Sait ve Ağrı isyanlarında olduğu gibi burada da Kürtçülük faktörü dış güçler tarafından kullanılmıştır. 1937'deki isyanın çıkmasında Hoybun örgütünün de önemli bir payı olmuş ve Suriye'den Dersim bölgesine birtakım Kürt ileri gelenlerini geçirerek buradaki aşiret reisleri ile bağlantı kurmalarını sağlamışlardır.²⁵²

Seyit Rıza'nın başkanlığında İttifak yapan aşiretler Dersim'de önemli derecede propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. Propaganda faaliyetlerinde özellikle şu noktalar üzerinde durarak bütün aşiretleri yanlarına çekmeye ve halkı kandırmaya başlamışlardır.

1- Kadınların namusları tehlikededir. Bunlar gündüzleri kocalarının geceleri ise karakol görevlilerinin malı olacaktır,

2- Yapılan karakollar, yakında bu bölgeden gönderilecek olan aşiretlere posta mevkii olmak için yapılmaktadır,

3- Ekmek ve odun vesika ile verilecektir,

²⁵⁰ B. N. Şimşir, **Kürtçülük**, II, s.395.

²⁵¹ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.262.

²⁵² S. Akgül, **Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, s.81-85.

- 4- Halkın bütün kazandığı ellerinden alınacaktır,
- 5- Sizleri de Ermeniler gibi kesecekler ve sürececekler,
- 6- Seyit Rıza'yı Dersim'in lideri sayıyoruz. O, ne derse Ankara onu yapacaktır,
- 7- Türk hükümeti istese bile Dersim'e giremez buna yetecek gücü yoktur, geçmişte de girememiştir.

Etrafa yayılan bu haberlerden sonra Seyit Rıza başkanlığında Yukarı Abbas Uşağı, Yusufan, Demenan, Haydaran, Kureyşan ve Bahtiyar aşiretleri arasında bir toplantı daha yapılmıştır. Bu toplantıda Demenan Aşireti Reisi Cebrail Ağa “*Mektep, nahiye bizim nemize? Bunları ortadan kaldırmalıyız! Hepsini yakmalıyız!*” diyerek bu aşiretlerin asıl niyetini ortaya koymuştur.²⁵³

Dersimli aşiret reisleri böyle bir propaganda yürüterek halkı kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Çünkü devletin bölgeye yaptığı yatırımlarla halkın aydınlanacağını ve artık onları kendi istedikleri şekilde kullanamayacaklarının bilincindediler.

Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanunu'ndan başlangıçtan beri rahatsız olan Seyit Rıza, Hüseyin Abdullah Alpdoğan'dan yürürlükte olan bu kanunun kaldırılmasını ve Dersim için özel ve milli hakları kapsayan yeni bir idarenin oluşturulmasını istemiştir.²⁵⁴ 1937 Nisan ayında Seyit Rıza başkanlığında Haydaran, Rızan, Yusufan, Kureyşan, Yukarı Abbas Uşağı ve Bahtiyar aşiretlerinin liderleri bir araya gelerek devletle ilgili şu yorumu yaparak hükümete bir ultiatom göndermişlerdir. “*Hükümet bizi askerle ıslah etseydi çoktan başlamıştı. Asker gönderemez diğer işlerle meşguldür.*” Bu düşünceye sahip olan liderler gönderdikleri ultiatom da;

- 1- Karakollar yapmayacaksınız,
- 2- Köprü kurmayacaksınız,
- 3- Kaza ve nahiye merkezleri kurmayacaksınız,
- 4- Silahlarımıza dokunmayacaksınız,

²⁵³ S. Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, s.124; Rıza Zelyut, **Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza Gerçeği**, Kripto Yayınları, Ankara, 2010, s.294.

²⁵⁴ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.265.

5- Vergilerimizi her zaman ki gibi pazarlık usulüyle vereceğiz.²⁵⁵

Hükümete gönderilen bu ultiatom ve aşiretlerin arasında kurulan sıkı bir ittifakla isyan için her şey hazır duruma gelmiştir. Halka yönelik propagandalar da inandırıcı olmuştur. Artık isyanın çıkması için bir kıvılcım gereklidir ve bu kıvılcım 21 Mart 1937 gecesi bir köprünün yıkılmasıyla ortaya çıkmıştır.

a) İsyanın Bastırılması ve Bölgede Asayişin Sağlanması

İsyan için gerekli her şeyi planlayan Seyit Rıza ve yanındakilerin bütün çabalarına rağmen bölgedeki diğer aşiretler isyana destek vermemiştir. İsyan eden aşiretler Yukarı Abbas Uşağı, Haydaranlı, Demenan, Kureyşan, Bahtiyar ve Yusufan aşiretleri ile sınırlı kalmıştır. Bu aşiretler kendi aralarında beraberlik ve sadakat yemini ederek isyana başlamışlardır.²⁵⁶

İsyanı başlatan ilk olay Demenan ve Haydaranlı aşiretleri tarafından 21 Mart 1937 gecesi Pah ve Kahmut nahiyelerini birbirine bağlayan köprünün yıkılması ile olmuştur.²⁵⁷ Daha sonra 25 Mart'ta Seyit Rıza'nın emri ile Pah ve Kahmut arasındaki telefon hattı kesilmiş ve Hozat'ın Sin köyündeki karakola baskın yapılarak karakoldaki cephane yağma edilmiştir.²⁵⁸ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bu olaylar üzerine bir raporla durumu Dâhiliye Vekâletine bildirmiştir. Raporla; *“Son olay ve alınan haberler gösteriyor ki, hükümetin Tunceli içerisine adım adım girişi, çıkarları bozulan bazı kişileri sıkmakta, çıkarılan orman kanunu dağ köylerinde keçilerin aç kalacağı korkusunu doğurmakta ve bunlara benzer birtakım zararlı propagandalarla halk kıskırtılmakta idi. Bu durum dolayısıyla önümüzdeki ilkbaharda gerek Tunceli içinde ve gerekse çevresindeki illerde sarkıntılık ve çapulculuk hareketlerinin artacağı ihtimali karşısında Tunceli içinde ve çevresinde kuvvetli bulunmak lazımdı.”* Şeklindeki değerlendirmeyi yaptıktan sonra askeri kuvvetlerin yerlerinde yapılması gerekli olan değişiklikleri sıralamıştır.²⁵⁹ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, gerekli tedbirleri alırken

²⁵⁵ Tuğba Doğan, “Arşiv Belgelerine Göre 1937-1938 Dersim İsyanı”, **History Studies International Journal of History**, IV/1, 2012, s.160; Tan, 17 Haziran 1937.

²⁵⁶ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.136.

²⁵⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.379.

²⁵⁸ S. Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, s.126.

²⁵⁹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.380.

aşiretler bir taraftan karakollara saldırmaya öbür taraftan da Seyit Rıza başkanlığında nisan başında toplantılar düzenleyip yeni kararlar almaya devam etmişlerdir.²⁶⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 8 Nisan 1937'de Dâhiliye Vekâletine, Genelkurmay Başkanlığına, III. Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay'a ve Jandarma Genel Komutanlığına bir rapor göndermiştir. Raporunda; Pah ile Kahmut nahiyeleri arasındaki köprüyü yıkanlarla Sin nahiyesini basan kişiler hakkında istihbarat yoluyla bilgi alındığını ve bunların Kahmut nahiyesindeki Uzun Tarla, Yukarı ve Aşağı Hözmerik, Aşağı Bor köylerinden ve Sin nahiyesine bağlı Ballı Mezrası ile Halvori köyünden olduklarının anlaşıldığını yazmıştır.²⁶¹ Daha sonra bu suçluları yakalamak ve bunlara gelebilecek yardımları engellemek için Tunceli'de bulunan seyyar ve sabit Jandarma kuvvetlerinin yerlerinde bazı değişiklikler yaptığını bildirmiştir.²⁶²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 25 Nisan 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda 24 Nisan 1937'de üçüncü defa Seyit Rıza tarafından Sin karakoluna baskın düzenlenmiş olduğunu ve gece başlayan çatışmaların sabaha kadar aralıklarla devam ettiğini ve 25 Nisan günü Seyit Rıza'nın 150 kadar adamıyla kendi evinin önünde toplandığını belirtmiştir. Bu kuvvetler üzerinde etki yapmak için bombardıman yapılmış ve atılan bombaların etkisiyle Seyit Rıza'nın küçük oğlu Hüseyin'in eli kopmuş ve bir kişi de bacağından yaralanmıştır. Yine aynı raporda ittifak halindeki aşiretlerin Ovacık, Hozat, Nazimiye, Pülümür kazalarındaki diğer aşiretlere kendilerine katılmaları yönünde teklifte buldukları ve eğer ittifak halindeki aşiretler başarılı olursa bu bölgelerdeki aşiretlerin de devletin aleyhine döneceğini bildirmiştir.²⁶³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 26 Nisan 1937'de Dâhiliye Vekâleti ve Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği raporunda; Sin nahiyesinin Hozat'la bağlantısını dağ yolu üzerinden sağlayacak olan ve 36 jandarma eri ile yeni açılmış bulunan Askisor Karakolu'nun 100 kişilik bir isyancı grup tarafından kuşatılmış olduğunu haber aldıklarını ve isyancıların Sin ve Kahmut bölgelerine bu gece bir saldırıda bulunacaklarının istihbaratının geldiğini bildirmiştir.²⁶⁴

²⁶⁰ S. Akgül, **Yakın Tarihimize Dersim İsyanları ve Gerçekler**, s.127.

²⁶¹ BCA, 30.10.0.0./111-744-2.

²⁶² BCA, 30.10.0.0./111-744-2.

²⁶³ Cemil Koçak, **Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.133-135.

²⁶⁴ C. Koçak, **Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler**, s.135.

27 Nisan 1937'de kalabalık bir grup Şehir köyü yakınındaki Taht Komu'nda yerleşmiş bulunan III. Bölük ile köprü'nün batı tarafındaki muhafızlara baskın yapmıştır. Başka bir eşkıya grubu da Nohut Tepe'de bulunan tabur karargâhı ile II. Bölüğe saldırmış ve bu bölükleri birbirine yardım edemeyecek şekilde bırakmışlardır. Bunun üzerine harekete geçilerek IX. Seyyar Jandarma Taburu isyancılar üzerine gönderilmiş ve 28 Nisan'da bu bölükler kurtarılmıştır.²⁶⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, isyancıların Kahmut ve Sin olaylarını genişletmeye çalıştığını ve Mazgirt ile Pertek köprülerini yıkmaya karar verdiklerini istihbarat yoluyla öğrenmiştir. Bu durumu engellemek için Genelkurmay Başkanlığından XVII. Tümenden bir piyade taburu ile bir bataryanın Mazgirt'e, diğer bir taburla bir bataryanın da Pertek'e gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı Elazığ'daki Piyade Alayı ve Dağ Topçu Taburu ile Malatya'daki Piyade Alayı ve Dağ Topçu Taburunun hazırlanarak IV. Umumi Müfettişliğinin emrine girmesini ayrıca Eskişehir'den bir uçak filosunun da Elazığ'a gönderilmesini emretmiştir. 28 Nisan 1937'de Dâhiliye Vekâleti Tunceli'deki durum hakkında bir açıklama yapmıştır. Açıklamada; bu işleri yapanların Yukarı Abbas Uşağı, Haydaran, Yusufan ve Kureyşan aşiretleri olduğu bu aşiretlerin Nazimiye, Ovacık, Hozat ve Pülümür bölgesindeki aşiretleri kendi taraflarına çekmek için çalıştıkları ve bu aşiretlerin yaptıkları faaliyetleri genişleterek devam ettirme niyetinde oldukları yazılmıştır. Bu nedenlerden dolayı da Tunceli gibi Kürtlerle meskûn yerlerde her türlü olayları karşılayabilecek şekilde tedbirli olunması gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁶

İsyancıların saldırıları büyük bir hızla genişlemiş ve Kahmut bölgesindeki isyancıların faaliyetleri artarak devam etmiştir. Harçık suyunun batısında bulunan IX. Seyyar Jandarma Taburu isyancılar tarafından sıkıştırıldığı için Harçık suyunu geçememiştir. 29 Nisan'da isyancıların baskısı altında çok güç bir şekilde suyun doğusuna geçmeyi başarmıştır. Ancak geçerken epeyce zayıat almıştır. Diğer bir isyancı grup takviye olarak Pah bölgesindeki tabura saldırmıştır. Sin bölgesinde ise durum şu şekildedir; Haydaran, Demenan ve Kalan aşiretlerinden birer grup Yukarı Abbas Uşağı Aşireti'ni takviye ederek Sin'e saldırmaya karar vermişlerdir. 1-2 Mayıs 1937 gecesinde isyancılar Beşiktepe'de bulunan IX. Seyyar Jandarma Taburuna, II. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğüne, Kaletepe'deki Mazgirt Sabit Jandarma Bölüğüne ve Mazgirt

²⁶⁵ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.383-384.

²⁶⁶ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.385.

Köprüsü'ne ayrı ayrı saldırmış sabaha kadar devam eden çatışmalar sonunda isyancılar civardaki ormanlara kaçmışlardır. 3 Mayıs 1937'de 200 kişilik bir isyancı grup Mazgirt'in kuzeydoğusunda bulunan kıtalara bir baskın düzenlemeye çalışmış ancak bu baskın açılan karşı ateşle püskürtülmüştür. Başka bir isyancı grup Mazgirt Köprüsü'ne saldırmış ve 50 kişilik bir grupta XXV. Alayın I. Taburuna saldırmışlardır. Bunlar da açılan karşı ateşlerle püskürtülmüşlerdir. Genelkurmay Başkanlığı 3 Mayıs'ta aldığı raporları değerlendirerek bir emir vermiştir. Buna göre; 1 Mayıs'tan itibaren isyancıların yaptıkları baskınların sadece savunma ile karşılanması ve karşı taarruz yapılmaması, asilerin cesaretlerinin artmasına sebep olmuştur, bu da hükümet otoritesini sarsmıştır. Bunun için; asilerin olabilecek taarruzlarına mevzii karşı taarruzla karşılık verilmesi, süvari ve makineli tüfeklerle sıkı surette takip edilerek sonuç alınması emredilmiştir. 4 Mayıs'ta Muhafız Alayının usta erleri, Süvari Bölüğü ve bir Dağ Bataryası Ankara'dan trenle hareket ederek Elazığ'a doğru yola çıkarılmıştır.²⁶⁷

3 Mayıs 1937'de Keçişeken köyünde toplantı yapan aşiretleri dağıtmak ve morallerini kırmak için 15 uçaklı bir filo köyü bombalamıştır. Bu bombalamada ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'de bulunmuştur.²⁶⁸ 8 Mayıs 1937'de Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlar Kurulunun 4 Mayıs 1937'de Tunceli Tenkil Harekâtına dair aldığı kararı IV. Umumi Müfettişliğe bildirmiştir. Bu karara göre;

Son günlerde Tunceli'de meydana gelen olaylara dair raporlar 4 Mayıs 1937'de Atatürk ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın huzurlarında incelenerek aşağıdaki kararlar alınmıştır:

Toplanan kuvvetlerle, Nazimiye, Keçişezek/ Aşağıbor, Sin, Karaoğlan hattına kadar, şiddetli ve etkili bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

Bu defa isyan etmiş olan bölgelerdeki halk toplanarak başka bir yere nakil olunacaktır. Bu toplama işinde köylere baskın yapılarak hem silahlar toplanacak hem de bu suretle elde edilen halk nakledilecektir.

Sadece taarruz hareketi ile ilerlemekte devam edildikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanlar ve kullananları

²⁶⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.386-389.

²⁶⁸ T. Doğan, "Arşiv Belgelerine Göre 1937-1938 Dersim İsyanı", s.162; Tan, 15 Haziran 1937.

yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kâmilten tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak gerekli görülmüştür.²⁶⁹

Genelkurmay Başkanlığı da aynı gün Türkçe, Osmanlıca ve yerel lisana göre hazırlattığı bir bildiriye IV. Umumi Müfettişliğe vererek uçak ile havadan dağıtılmasını istemiştir. Bu bildiri şu şekildedir:

TBMM sizi şefkat ve merhamet kucağına almak, sizi mesut etmek istiyor. İçinizde bunu anlamayanlar çoktur ki, ona hürmetsizlik ediyor veya bazıları şahsi çıkarları için sizi kurban vermek istiyor.

TBMM bu gerçeği bildiği içindir ki, sizlere son uyarısını yapıyor. Onun size son şartları şudur; Sizi ayaklandırmaya çalışan zavallıları hükümete teslim ediniz veya onlar kendileri teslim olmalılar. Bu sayede hepiniz masum kalacaksınız. Teslim edilenler veya kendiliğinden teslim olanlar hükümetin adil muamelesinden başka bir şey görmeyeceklerdir. Bu suretle siz kıymetli vatandaşlarımızdan hiç birinin burnu bile kanamayacaktır. Aksi takdirde, yani dediklerimizi yapmazsanız her tarafınızı sarmış bulunuyoruz. Cumhuriyetin kahredici orduları tarafından mahvedileceksiniz. Hükümetin bu son şefkat ve merhametini bildiren bildirisini 24 saat hep birlikte okuyun, düşünün ve çabuk cevap verin. Yoksa hiç istemediğimiz halde sizi mahvedecek olan kuvvetler harekete geçeceklerdir. Devlete itaat şarttır.²⁷⁰

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak 9 Mayıs 1937'de Elazığ'a gitmiştir. Burada IV. Umumi Müfettişlik karargâhında yapılacak harekât planlanmış ve bu plan bütün birliklere gönderilmiştir. Bu plan dâhilinde birlikler yerlerini alırken zaman zaman da isyancılarla çatışmalar olmaya devam etmiştir.²⁷¹

10 Mayıs 1937 günü Halvori'de isyancılar bir toplantı yapmış ve bu toplantıya Seyit Rıza da katılmıştır. Toplantıda yapılacak olan askeri harekâta karşı nasıl hareket edeceklerini belirlemişlerdir.²⁷² Sin'deki kıtaların Beyazdağ'a alınmasından sonra Kırganlılar Seyit Rıza'ya sığınarak himayesini istemişler ve buna karşılık yardım sözü vermişlerdir. Seyit Rıza Munzur suyunun doğusundaki aşiretlerden yardım istemiş ve

²⁶⁹ R. Zelyut, **Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği**, s.296-297.

²⁷⁰ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.390-391.

²⁷¹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.391-396.

²⁷² BCA, 30.10.0.0/ 111.745.2.

onlarda eğer hükümet üzerlerine gelmezse yardım yapacaklarını aksi takdirde herkesin kendini koruması gerektiğini bildirmişlerdir.²⁷³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 12 Mayıs 1937'de Dâhiliye Vekâleti ve Genelkurmay Başkanlığına Dersimli aşiretlerin durumlarını belirten bir rapor göndermiştir. Rapora göre; Haydaranlı Aşireti, Pülümür bölgesine propagandacılar göndererek isyana destek vermelerini sağlamaya çalışmış bunun üzerine hemen karşı propagandaya başlanmıştır. Nazimiye bölgesindeki Kureyşan, Aşağı Arilli, Karsanlılar ile Mazgirt bölgesindeki Hıranlılar, isyancılara karşı kendi köylerini korumaya karar vermiş ve hazırlanmışlardır.²⁷⁴

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 22 Mayıs 1937'de Kırmızıdağ - Kanisork - Karaoğlan hattındaki kıtaların durumlarına göre yapılacak işler hakkında XVII. Tümen Komutanı ve Muhafız Alay Komutanının fikirlerini istemiştir. XVII. Tümen Komutanı kıtalar ve bahsedilen hat hakkında fikirlerini belirtmeden önce isyan eden aşiretler hakkında bir değerlendirme yaparak Seyit Rıza'nın şahsi etkisinin de yapılacak işlerde dikkate alınması gerektiğini bildirmiştir.²⁷⁵ Muhafız Alay Komutanı Albay İsmail Hakkı Tekçe'de bu hatla ilgili fikirlerini belirttikten sonra hattın civarında bulunan Şahin ve çetesinin imhasının hattın güvenliğini sağlamak açısından birinci derecede önemli olduğunu belirtmiştir.²⁷⁶

Bu düşünceler üzerine yeni birtakım tedbirler alınmaya başlamıştır. Bu sırada 25 Mayıs'ta Halvori ve Külünk'te bulunan isyancılar üzerine seyyar jandarma alayından iki piyade bölüğü gönderilmiş ve çarpışmalar sonucunda isyancılar orman ve kayalıklara kaçarak kaybolmuşlardır. 26 Mayıs 1937'de Muhafız Alayı, Bahtiyarlı Aşireti'nin Resikan, Gözerek, Varuşlar, Çökerek ve Çat köylerine girmiş fakat bu köylerin boşaltılmış olduğunu görünce hepsini yakmıştır. 26 Mayıs'ta isyancılarla yer yer çarpışmalar meydana gelmiş ve uçaklar asi köylerini bombalamaya devam etmiştir. Bu sırada Demenanlı Aşireti'nden 56, Yusufan Aşireti'nden 39 kişi Mazgirt Kaymakamlığına teslim olmuştur. Teslim olma işi her gün küçük gruplar halinde devam etmiş ve her gün az sayıda da olsa silahlar toplanmıştır.²⁷⁷

²⁷³ BCA, 30.10.0.0/ 111.745.2.

²⁷⁴ BCA, 30.10.0.0/ 111.745.2.

²⁷⁵ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.397.

²⁷⁶ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.399.

²⁷⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.400-401.

Her taraftan sarılan isyancılar Kutu Deresi, Kızıldağ Deresi ve Sultanbaba dağlarına sığınmışlardır. Sayıları başlangıçta 25-30 bin civarında olan isyancılar gittikçe güç kaybetmeye başlamıştır. Bunda karadan yapılan harekâtın önemi olduğu kadar hava harekâtlarının da önemli bir payı olmuştur. Bu şekilde isyancıların mevcudu yaklaşık 10 bin civarında kalmıştır.²⁷⁸

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, XVII. Tümen Komutanı Tuğgeneral Kemal Ergüden, Muhafız Alay Komutanı Albay İsmail Hakkı Tekçe, 62. Alay Komutanı Albay Şemseddin ve Jandarma Alay Komutanı Yarbay Cevdet 7 Haziran 1937'de Beyazdağ'da bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda Pokir Dağı, Ortadağ ve Sincik Dağı bölgelerinin nasıl ele geçirileceği konusu görüşülmüştür. Bu iş için iki düşünce ortaya atılmış ve ikinci düşünce kabul edilmiştir. Sincik Dağı ele geçirildikten sonra vakit kaybetmeden Ortadağ ve Pokir Dağı'nın da ele geçirilmiş olması lazım. Bu yapıldığı takdirde isyancılara zaman kazandırılmamış olacaktır. Bu düşünce kabul edildikten sonra bu harekâtı gerçekleştirecek kuvvetler belirlenmiş ve harekete geçilmiştir.²⁷⁹

İsmet İnönü 14 Haziran 1937'de isyanla ilgili mecliste bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında isyanla ilgili birçok ayrıntı verdiği gibi hükümetin kararlılığını da belirtmiştir. Konuşmasına başlarken İsmet İnönü eskiden Dersim denilen Tunceli vilayetinin bugünkü durumunu açıklamıştır. Devletin 2 yıldan beri Tunceli bölgesinde özel bir program yürüttüğünü ve bu programın orayı medenileştirmek için yapıldığını ifade etmiştir. Devamında orada bulunan reislerin bunu iyi karşılamadığını ve Mart sonundan beri muhalefet ederek karşı koymaya başladığını bu durum üzerine birtakım tedbirlerin alındığını söylemiştir. Daha sonra da...*şunu düşündük; mukavemet eden ve Hükümetin ıslahat programına muhalefet eden muntıkada ne yapmalıyız? Şimdiye kadar olan Dersim tecrübeleri, orada Hükümetin bir emrine karşı muhalefet olunca mühim bir kuvvet toplayarak o muntıkada ciddi tedibat yapmak ve bırakmak. Biz: buna «Sel seferleri» dedik. Memleketin bir tarafında bir hadise çıkınca onu kuvvetli bir surette ve sel halinde gelip geçmekten bir fayda hasıl olmayacağı kanaatinde bulunduk. ...Bugünkü vaziyette arkadaşlar tekrar ettiğim gibi jandarma, Hükümet vaziyete tamamen hakimdir. Kâfi derecede askeri kuvvet orada hazırdır. ıslahat programı takip olunmaktadır. Huzurunuzda söylerken bütün memleketin ve mahallinde bulunan vatandaşların işitmesini isterim ki, Cumhuriyet Hükümeti oraya ıslahat programını süs*

²⁷⁸ Tan, 18.06.1937.

²⁷⁹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.401.

olarak, heves olarak götürmedi. Ne kadar müşkülata uğrasa, ne kadar çok sene sürse yaz ve kış bu programı biz orada tatbik edeceğiz...” açıklamasını yapmıştır.²⁸⁰ İsmet İnönü, Cumhuriyetten önce oraya yapılan askeri harekâtları Sel Seferleri olarak tanımlamış ve bunun bir işe yaramadığına dikkat çekerek daha kalıcı tedbirlere başvurulması gerektiğini belirtmiştir. İsmet İnönü’nün bu açıklamasından sonra basında Dersim meselesi ile ilgili birçok yazı yayınlanmaya başlamıştır. 15 Haziran 1937 tarihli Tan gazetesinde Ahmet Emin Yalman “*Yüz Senelik Dersim İşi Şifa Yolunda*” adlı yazısı ile bölge hakkında bilgiler vermiş, bölgenin aslında Türk olduğunu ve Cumhuriyet’in ilanından sonra ağalık- seyitlik yapılarının aldığı darbeyi yazmıştır. Yine aynı günkü Tan gazetesinde “*Yakın Bir Atide Dersim, Uludağ’a Rakip Olacak*” adlı bir yazı ile de bölgede yürütülen çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.²⁸¹

16 Haziran tarihli Cumhuriyet gazetesi “*Tunceli İsyanının İçyüzü*” başlıklı manşetiyle isyan hakkında bilgi vermiştir.²⁸² 17 Haziran tarihli Son Posta gazetesi “*Derebeyliğinin Son Ocağı da Yok Ediliyor*” manşetiyle çıkmış ve isyan hakkında bilgi vermiştir.²⁸³

Bu konuşmasının ardından İsmet İnönü özel bir trenle yanında Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp ve Jandarma Umum Komutanı General Naci Tınaz ile birlikte 18 Haziran 1937’de Elazığ’a gitmiştir.²⁸⁴ 18 Haziran’da Tan gazetesi İnönü’nün Tunceli’ye doğru seyahate çıktığını yazmış ve hükümetin belirlemiş olduğu Islahat Programı’nı yayınlamıştır. Program şu şekilde belirlenmiştir;

- 1- Dersim’e yol, köprü, okul ve kışla yapılacak,
- 2- Askerlik ve vergi işleri düzene konacak,
- 3- Ağalık, Derebeylik, Şeyhlik kökünden kaldırılacak, zorbaların malları devlete geçecek,
- 4- Dersim’i eşkıya yatağı haline getirenler batı vilayetlerimize nakledilecekler, orada iskân edilip, namuslu üretici vatandaşlar haline getirilecekler,

²⁸⁰ TBMM ZC, Devre V, içtima II, c.19, s.315.

²⁸¹ Tan, 15 Haziran 1937.

²⁸² Cumhuriyet, 16 Haziran 1937.

²⁸³ Son Posta, 17 Haziran 1937.

²⁸⁴ Ayın Tarihi, 43, (Haziran 1937), s.6.

5- Dersim'in tamamı boşaltılacak ve burada hükümetin müsaadesi olmadan kimse oturamayacak, yerleşemeyecek,

6- Memleketin diğer köşelerine yerleştirilen Dersimliler ev ev dağıtılacaktır.

Böylece aslında, Horasan'dan gelen ve öz Türk olan Dersimliler gerçek benliğine kavuşacak, vatan haritası 7 bin kilometrelik bir parça ve ülke nüfusu 70 bin yurttaş kazanacaktır.²⁸⁵ Şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

Başvekil İsmet İnönü 19 Haziran'da Hüseyin Abdullah Alpdoğan ile birlikte Tunceli'ye geçmiştir. Bu sırada isyancıların Kutu Deresi'ne sıkıştırıldıkları yönünde haberler yapılmaya başlanmıştır.²⁸⁶ İsmet İnönü Tunceli'de yaptığı incelemelerden sonra 21 Haziran 1937'de Sağlık Bakanı Refik Saydam, III. Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay, IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan ve VII. Kolordu Komutanı Korgeneral Galip Deniz ile özel bir toplantı yapmış ve devam eden Tunceli Harekâtı ile ilgili yeni kararlar alınmıştır.²⁸⁷ Ardından İsmet İnönü aynı gün Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.²⁸⁸ Tan gazetesi İsmet İnönü'nün dönüşünü bildirmiş ve Tunceli için bu ders yılının başından itibaren uygulanmak üzere yeni bir müfredat oluşturulacağı yönünde bir yazı yayınlamıştır.²⁸⁹

Sincik Dağı'nı, Pokir Dağı'nı ve Ortadağ'ı almak için 22 Haziran'da bir harekât başlatılmıştır. Yapılan şiddetli çarpışmalar sonucunda bu bölgeler ele geçirilmiştir. İsyancılar Kalan ve Kutu derelerinde ki mağaralara sığınmışlardır. Bu bölgelere ulaşamayanlarsa devlete teslim olmaya devam etmişlerdir.²⁹⁰ Haziran ayının sonlarında isyancılardan Rozmaklı Kamer, Demenanlı Cebrail, Yusufanlı Ağdatlı Kamer, Kureyşanlı Seyhan Reisi Hasso Seydo yakalanmış ve yargılamaları yapılmak için Elazığ'a götürülmüşlerdir. Kamer Ağa bütün suçu Seyit Rıza'nın üzerine atarak temize çıkmaya çalışmıştır.²⁹¹

İsyancıların dağılmaya başlaması üzerine Alişir, isyanı yeniden canlandırmak düşüncesiyle Doğu Dersim'e geçmek istemiştir. Ancak başarılı olamayınca Seyit Rıza iyice sıkışmaya başlamıştır. Bu zor durumdan kurtulmak için Seyit Rıza karısı Ani

²⁸⁵ Tan, 18 Haziran 1937.

²⁸⁶ Ulus, 20 Haziran 1937; Cumhuriyet, 20 Haziran 1937.

²⁸⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.403.

²⁸⁸ Ayın Tarihi, 43, (Haziran 1937), s.7.

²⁸⁹ Tan, 21 Haziran 1937.

²⁹⁰ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.138.

²⁹¹ S. Akgül, **Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, s.136-137.

Hatun'u bazı aşiret reislerine göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Ancak bu istek aşiret reisleri tarafından reddedilmiştir. Bu sırada aşiret reislerinden Hızır da teslim olmuş ve Elazığ'a gönderilmiştir.²⁹² Bunun üzerine Seyit Rıza yanındakilerin kaçmalarını engellemek için onlara seyitlik fermanını okutmaya başlayarak üzerlerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır.²⁹³ Aynı zamanda yapılan haberler arasında Seyit Rıza'nın genç karısı Beşi'nin yaptığı telkinlere uyarak teslim olmadığı yazılmıştır.²⁹⁴ Yakalan isyancılar Seyit Rıza'nın kendilerini kandırdığını söylemişler ve Kamer Ağa affedilmek için bir dilekçe vermiştir.²⁹⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 6 Temmuz 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda Kalan Aşireti'nin ileri gelenlerinden bazı kişilerin XXV. Alay Komutanı ile görüşmüş olduğunu yazmıştır. Görüşmede; Hükümete bağlı olmaya ve itaat etmeye devam edeceklerini, isyancılarla bağlantıları olmadığı gibi kendi bölgelerine isyancıları sokmayacaklarını XXV. Alay Komutanına söylemişlerdir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, raporunda bu durumu anlatmış ve yedi tüfeğin daha toplanmış olduğunu bildirmiştir.²⁹⁶

Koçgiri İsyanı'nın düzenleyicilerinden Alişir bu isyan bastırıldıktan sonra Dersim'e kaçarak burada Seyit Rıza'nın yanında kalıp ona yaklaşmış ve onun arkasına saklanarak faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir.²⁹⁷ 1937 isyanında da Seyit Rıza'nın yanında bulunup birçok iş yapmıştır. Son olarak Seyit Rıza, Alişir'e İran veya Irak'a iltica ederek Fransa ve İngiltere'den yardım talep etmesi görevini vermiştir. Ancak Seyit Rıza'nın yeğeni Rehber, bu bilgiyi öğrenerek Alişir ve eşi Zarife'yi saklandıkları mağarada 9 Temmuz 1937'de öldürmüştür.²⁹⁸ Daha sonra, ikisinin de kafasını keserek Elazığ'a götürmüştür.²⁹⁹ Alişir'in öldürülmesi ile Seyit Rıza büyük bir yardımcısını kaybettiği gibi planı da suya düşmüştür.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 12 Temmuz 1937'de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği başka bir raporda; Sırpat köyünden 4 ve Vank köyünden 50 kişinin aynı gün teslim olduğunu ve bunlara mevcut silahlarını en kısa sürede teslim etmeleri için emir

²⁹² S. Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, s.138.

²⁹³ Ulus, 28 Haziran 1937.

²⁹⁴ Cumhuriyet, 28 Haziran 1937.

²⁹⁵ Tan, 28 Haziran 1937.

²⁹⁶ BCA, 30.10.0.0/ 111.745.17.

²⁹⁷ N. Sevgen, "Koçgirili Alişir", s.380-381.

²⁹⁸ Tan, 12 Temmuz 1937.

²⁹⁹ M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.268-269.

verdiğini yazmıştır. Ayrıca raporda İksorlulardan 1 kasalı ve 2 muaddel mavzer tüfeğinin alındığını bildirmiştir.³⁰⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 13 Temmuz'da Dâhiliye Vekâletine gönderdiği bir diğer raporunda; Demenan Aşireti Reisi Cebrail'in karısı ve iki çocuğu ile Ariki ve Kerenko köylerinden kendilerine katılanlarla birlikte 9 erkek 36 kadın ve çocukla beraber silahsız olarak XXV. Alaya teslim olduğunu bildirmiştir.³⁰¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Dâhiliye Vekâletine 16 Temmuz'da gönderdiği raporunda; Demenan Aşireti'nin Ariki ve Gevarek köylerinden 36 kişinin sürüleriyle birlikte XXV. Alaya teslim olduklarını bildirmiştir. Ayrıca birliklerin durumunda yaptığı değişiklikleri ve 18 tüfeğin daha toplandığını belirtmiştir.³⁰²

Temmuz ayı boyunca birçok kişi teslim olurken aynı zamanda birlikler isyana katılmış olan aşiretlerin bölgelerinde geniş çaplı bir arama- tarama faaliyeti yürütmüştür. Birlikler büyük bir gayretle çalışmış ve aranmadık dağ-dere bırakmamıştır. Ancak yine de Seyit Rıza, Bahtiyar Aşireti Reisi Şahin ve çevresindekiler yakalanamamıştır.³⁰³ Bu sırada Seyit Rıza 30 Temmuz 1937'de Dersim Generali Seyit Rıza imzasıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığına bir mektup yollayarak İngiltere'den yardım istemiştir. Mektup şu şekildedir:

“Sayın Bakan,

Yıllardan beri, Türk Hükümeti Kürt Halkını asimile etmeye çalışmakta ve Kürt dilinin gazete ve yayınlarını yasaklayarak, ana dillerini konuşanlara eziyet ederek, Kürdistan'ın bereketli topraklarından gidenlerden büyük bir bölümünün telef olduğu Anadolu'nun çorak topraklarına, zorunlu ve sistemli göçler düzenleyerek, bu halka zulmetmektedir.

Son olarak Türk hükümeti, kendisi ile yapılan bir anlaşma sonucu, bu baskılardan arındırılmış, dersim bölgesine de girmeye kalkışmıştır.

³⁰⁰ BCA, 30.10.0.0/111.745.17.

³⁰¹ BCA, 30.10.0.0/ 111.745.17.

³⁰² BCA, 30.10.0.0/ 111.745.17.

³⁰³ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.405.

Bu olay karşısında, Kürtler göçün uzak yollarında can vermek yerine kendilerini korumak için 1930'da Ararat Tepesi'nde, Zilan ve Beyazıt Ovası'nda olduğu gibi, silahlara sarıldılar.

Üç aydan beri ülkemde, tüyler ürpertici bir savaş sürüyor. Savaş olanaklarının eşitsizliğine ve bombardıman uçaklarının, yangın bombalarının, boğucu gazların kullanılmasına rağmen, ben ve yurttaşlarım Türk Ordusunu başarısızlığa uğrattık.

Direnşimiz karşısında, Türk uçakları kasabaları bombalıyor, yakıyor.(.....)

Zindanlar yumuşak başlı Kürt halkı ile dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, asılıyor ya da Türkiye'nin tecrid edilmiş bölgelerine sürgün ediliyor.

(.....) Üç Milyon Kürt, benim sesimden ekselanslarına sesleniyor ve bu hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor.

Sayın Bakan, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

*Dersim Generali Seyit Rıza*³⁰⁴

Ancak İngiltere bu mektuba cevap bile vermemiştir.³⁰⁵ Bu sırada Seyit Rıza ve Şahin'in yanındakilerle birlikte Tokmakkaba - Titenik - Sarıoğlan bölgesinde buldukları bilgisi öğrenilince yakalanmaları için hemen kuvvet gönderilmiştir. 16 - 17 Ağustos'ta harekete geçen birlikler Seyit Rıza'nın bulunduğu bölgeyi kuşatmıştır. Yapılan çarpışmalar sonunda Seyit Rıza kaçmayı başarmış ancak içlerinde oğlu Hasan, küçük karısı Beşi ve üç torunuyla birlikte 30 isyancı öldürülmüştür.³⁰⁶ Seyit Rıza ve Şahin'in takibine devam edilmiştir. Sonunda 26 Ağustos 1937'de Şahin ve amcası Alışan saklandıkları yerlerde bulunmuş ve çarpışmalar sonucunda öldürülmüşlerdir.³⁰⁷ Artık geriye sadece Seyit Rıza ve yanındakiler kalmıştır. 9 Eylül'de Seyit Rıza'nın Dojikbaba Dağı'nın güneyindeki mağaralarda saklandığı öğrenilmiş ve yakalanması için hemen kuvvetler hazırlanmaya başlamıştır. Fakat Seyit Rıza 10 Eylül'de silahsız bir

³⁰⁴ M. Kalman, **Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri**, Nujen Yayınları, İstanbul, 1995, s.310.

³⁰⁵ 10 Eylül 1937'de Seyit Rıza teslim olduktan sonra 5 Ekim 1937'de İngiltere, İstanbul'daki İngiliz Temsilciliği'ne mektubu gönderir ve Türk Hükümetine Seyit Rıza'nın yardım istediğini ancak bu talebinin dikkate alınmadığının belirtilmesini söyler. M. Kalman, **Dersim Direnişleri**, s.311.

³⁰⁶ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.406; M. N. Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.272.

³⁰⁷ Tan, 30 Ağustos 1937.

şekilde yanındaki iki kişiyle Erzincan Jandarmasına teslim olmuştur.³⁰⁸ Seyit Rıza'nın yakalanması basında 3 gün sonra yer almıştır. 13 Eylül 1937 tarihli gazetelerde Seyit Rıza'nın hayatı ve bu isyan boyunca neler yaptığı yazılmıştır.³⁰⁹

Seyit Rıza, ailesinden fertlerin ve son olarak Bahtiyar Aşireti Reisi Şahin'inde öldürülmesi üzerine tamamen yalnız kalmıştır. Bir müddet daha kaçtıktan sonra devlet ile baş edemeyeceğini anladığından teslim olmaya karar vermiştir. Teslim olmak için Erzincan'ı seçmesinin nedeni 1918'de Erzincan'ın Ruslardan ve Ermenilerden kurtarılması sırasında onun da burada ordu birlikleriyle hareket etmesidir. Bu yüzden şimdi Erzincan'ın kendisini kurtaracağını ümit etmiştir.³¹⁰ Seyit Rıza'nın teslim olması ile 12 Eylül'de Hüseyin Abdullah Alpdoğan'a tebrik mesajları gelmeye başlamıştır. Bu tebrik mesajları şöyledir:

III. Ordu müfettişi Kazım Orbay'ın çektiği tebrik mesajı;

“Seyit Rıza'nın beklenen akıbeti sabık Dersim'in en ileri ve fakat son sergerdesinin de Cumhuriyet kuvvet ve adaletinden başka güvenilecek bir sığınak kalmadığına inandığını göstermektedir. Yüce başarılarını yürekten sevgi ve saygı ile kutlarım.”

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın çektiği tebrik mesajı;

“Seyit Rıza'nın Hüseyin ve Batdal Oğlu Rıza adında ki iki avnesi ile kayıtsız şartsız olarak, saat 22.00'da Erzincan Jandarma Komutanlığına teslim oluşu şimdi alınan bir telden öğrenilmiştir.

Tunceli harekâtında ileri bir merhale teşkil eden bu teslimiyet, sizin yüksek idare, irade ve tedbirlerinizin ve kıymetli, cesur ve feragatlı asker ve sivil arkadaşlarınızın, emriniz altında Türk ideali için feragatlı ve disiplinli çalışmalarının eseri olduğunu tarihimiz kaydedecektir. Başarınızı kutlar, hepinizi sevgi ile selamlarım.”

³⁰⁸ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.406-407.

³⁰⁹ Tan, 13 Eylül 1937; Ulus, 13 Eylül 1937.

³¹⁰ M. Akyürekli, **Kürt Tedibi**, s.138-139.

Başvekil İsmet İnönü'nün çektiği tebrik mesajı;

“İsabetli tedbirleriniz Seyit Rıza'yı da teslim olmaya zorlamıştır. Güzel Tunceli'yi şerirlerden kurtararak halkın saadetini temin etmekten ibaret olan Cumhuriyet programını uygulamada ki bu yeni başarınızı hararetle tebrik ederim.

Cumhurbaşkanı Atatürk bu vesile ile Hükümeti tebrik etme lütfunda bulundu. Cumhurbaşkanının yüksek taltifi tabiat ile size ve emriniz altındakilere müteveccihdir.”³¹¹ şeklinde tebrik mesajları gelmiştir.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'da aldığı tebrik mesajları üzerine kendisi de bir yazı hazırlamış ve bunu bütün kıtalara ve Tunceli vilayeti ile kazalarına göndermiştir. Yazıda;

1. Seyit Rıza Erzincan'da gözaltında tutuluyor. Elazığ'a getirilip Tunceli Mahkemesinde yargılaması yapılacaktır. Seyit Rıza'nın itaatsizlik müttefiki olan altı aşiret reisinden daha evvel birisi öldürülmüş, dördü de Elazığ'a getirilip hapsedilmiştir.

2. Tunceli'de bu güne kadar toplanan silah miktarı 2737'yi bulmuştur.

3. Güzel Tunceli'yi isyancılardan, itaatsizlik edenlerden kurtaran ve asi bölgeyi silahtan temizleyen sizlerin çok azimli, cesur ve fedakâr çalışmalarınız olmuştur. Halkın rahat ve huzurunu, refah ve sükûnunu temine yönelik hükümet programının uygulanmasının en ileri kısımlarının kısa bir zamanda başarılması hususunda gösterdiğiniz bu büyük başarılar sebebiyle Cumhurbaşkanı Atatürk Hükümetimizi tebrik etmiş ve bu tebrikin sizlere yönelik olduğunu Başvekil bana bildirmiştir. İftiharla müjdeliyor ve duyuruyorum. Memlekette memur olduğunuz ve olacağınız her işinizde böyle başarılı olmanızı candan dileyerek hepinize minnet ve sevgilerimi sunarım demiştir.³¹²

İsyanın bastırılmasından sonra İsmet İnönü mecliste 18 Eylül 1937'de bir konuşma yaparak son durumu açıklamıştır. Konuşmasında yapılan işlere muhalefet eden aşiretlerin sayısının 6 olduğunu, bu aşiretlerin reislerinden birinin öldürüldüğünü ve diğerlerinin de yakalanan isyancılarla birlikte adalete teslim edildiğini söylemiştir. Orada bulunan ve zihinlerde aşılmaz dağ, uçurum ve dere olarak görülen yerleri

³¹¹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.407.

³¹² R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.407-408.

harekâtı gerçekleştiren birliklerin Ankara'nın sokakları gibi baştanbaşa geçtiğini ifade etmiştir. Ardından birliklerin kayıplarını şu şekilde açıklamıştır;

Subay: 1 Şehit, 4 yaralı,

Er: 28 şehit, 46 yaralı,

Bekçi: 1 şehit, 1 yaralı.

İsyancıların durumunu ise şu şekilde açıklamıştır;

İsyana katılanlardan 265 kişi öldürülmüş, 20 kişi yaralanmış ve 27 kişi de yakalanmıştır. Tedip harekâtı esnasında da 849 kişi teslim olmuştur.

İsmet İnönü daha sonra bölgede tekrar medenileştirme faaliyetleri kapsamında çalışmalara başladığını belirtmiştir.³¹³

İsyan bastırıldıktan sonra bölgedeki silahların toplanmasına devam edilmiştir. Ekim ayında silah toplama işi bitirilmiştir. İsyan sırasında ele geçirilenlerle birlikte toplanan silah sayısı şu şekildedir; Tunceli'den 4076 tüfek, Erzincan'dan 789 tüfek, Bingöl'den 126 tüfek toplanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı Tunceli harekâtına katılan birliklerin 22 Ekim 1937'den itibaren garnizonlarına dönmelerini emretmiş ve harekâta katılan subay ve erlere teşekkür etmiştir.³¹⁴

İsyancıların yargılanmasına 16 Ekim 1937'de başlanmış ve 15 Kasım 1937'ye kadar sürmüştür. İsyancılar duruşmalarda suçu birbirlerinin üzerine yıkmaya çalışmışlardır. 15 Kasım 1937 günü 11 kişi idama, 33 kişi ağır hapis cezasına çarptırılmış ve 14 kişide beraat etmiştir. İdama mahkûm edilenlerden dördünün yaşlı olması gerekçesi ile idam cezaları 30 yıl hapse çevrilmiştir.³¹⁵ İdama mahkûm edilenler; Seyit Rıza, Seyit Rıza'nın oğlu Şah Hüseyin, Kureyşanlı Aşireti Reisi Hasso Seydo, Yusufan Aşireti Reisi Kamer oğlu Fındık, Demenanlı Aşireti Reisi Cebrail'in oğlu Hasan, Kureyşanlı Ulukiyeoğlu Hasan ve Mirzaoğlu Ali'dir. İdam kararlarının verilmiş olduğu 15 Kasım 1937'de infaz gerçekleştirilmiştir.³¹⁶

³¹³ TBMM ZC, Devre V, içtima II, c.19, s.344-345.

³¹⁴ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.409.

³¹⁵ S. Akgül, **Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, s.144-147.

³¹⁶ Tan, 16 Kasım 1937; Cumhuriyet, 16 Kasım 1937.

Bu arada Atatürk, 12 Kasım 1937’de Başvekil Celal Bayar, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ile birlikte Ankara’dan hareketle Doğu seyahatine çıkmıştır. 13 Kasım’da Sivas’a, 14 Kasım’da Malatya’ya, 15 Kasım’da Diyarbakır’a geçmiş ve 17 Kasım’da Elazığ’a gitmiştir.³¹⁷ Atatürk, Elazığ istasyonunda karşılandıktan sonra IV. Umumi Müfettişlik binasına geçmiştir. Burada IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Atatürk’e müfettişliğin yapmış olduğu faaliyetleri ve bundan sonra yapılacak işler hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonra yeni yapılacak olan müfettişlik binasının plan ve projesini göstermiştir.³¹⁸

Atatürk, IV. Umumi Müfettişlik binasından yanındakiler ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan ile birlikte çıkarak Pertek kazasına doğru hareket etmiştir. Atatürk yolda Hozat Deresi üzerinde IV. Umumi Müfettişlik tarafından inşa edilmiş olan bir köprüye Singeç adını vererek açılışını yapmıştır. Buradan Pertek kazasına gitmiş ve Pertek Halkevini ziyaret ederek kazayı gezmiştir. Atatürk, kazayı gezerken Hüseyin Abdullah Alpdoğan’a burada bir okul yaptırmasını söylemiş³¹⁹ ve tekrar Elazığ’a dönmüştür. Elazığ Halkevinde hazırlanan gösteriyi izlemiş ve geceyi Elazığ’da geçirmiştir.³²⁰ 18 Kasım’da Elazığ’dan ayrılarak Adana, Mersin ve Konya’yı ziyaret ederek 20 Kasım’da Ankara’ya geçmiştir.³²¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Atatürk’ün verdiği emir üzerine Pertek’te 5 sınıflı bir ilkokul inşa ettirerek “*Birinci İlkokul*” adını vermiştir. Okul 1938’de eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır.³²²

2- Sovyet, Amerika ve İngiltere Raporlarında Dersim İsyanı

Sovyet devlet kaynaklarında 1937 Tunceli/ Dersim İsyanıyla ilgili iki rapor bulunmaktadır. Bunlardan ilki 8 Temmuz 1937’de imzasız olarak ve gizli ibaresi ile Komünist Enternasyonal tarafından hazırlanmış olan rapordur. Raporda Dersim İsyanı ve Dersim’in tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu rapor özetle şöyledir:

³¹⁷ U. Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, s.611.

³¹⁸ Ayın Tarihi, 48 (Kasım 1937), s.68.

³¹⁹ http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/icerikler/tarihce_102394.html, 08.07.2016.

³²⁰ Ayın Tarihi, 48 (Kasım 1937), s.69.

³²¹ U. Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, s.612.

³²² Bu okulun adı daha sonra Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın adına izafeten “*Alpdoğan İlkokulu*” olarak değiştirilmiştir. 2012’ye kadar bu ismi kullanan okula, Tunceli valiliği 15 Haziran 2012 tarih ve 200/5113 sayılı kararı ile “*Şehit Astsubay Gürsel Can İlkokulu*” ismini vermiştir. http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/icerikler/tarihce_102394.html, 08.07.2016.

2 aydan fazla bir zamandan beri Ankara Hükümeti, Dersim bölgesindeki Kürt aşiretlerin yeni bir gerici ayaklanmasını bastırmakla uğraşiyor. Feodal unsurlar, hükümet tarafından gerçekleştirilen inkılaplara rağmen, bugüne kadar ülkenin bu sapa bölgesinde barınmayı başarmışlardır. Bu bölgeye geçtiğimiz yıl Tunceli adı verilmiştir. Dersim'in hâkim sınıfları, yürürlükteki yasalara rağmen, yasadışı bir şekilde geleneksel ayrıcalıklarını ve önceliklerini koruyabilmişlerdir.

Hükümet, iç pazarın genişletilmesini isteyen ulusal burjuvazinin baskısıyla, geçen yıl cumhuriyet devletinin bütün ağırlığını ortaya koyarak bu çağdışı durumu sonlandırmaya karar vermiştir. Özel bir yasa çıkartarak, TBMM'nin yerine ölüm cezalarını onaylamak da dâhil olmak üzere geniş olağanüstü yetkilerle donatılmış askeri bir yönetimi, bu kendi başına buyruk vilayette iş başına getirmiştir. Amacı, göçebelige son verme, aşiret reisleri ve seyitler ile onlara bağlı olan adamlarını Batı Anadolu'nun modernleşmiş vilayetlerine sürme hedefini güden bir reform planını zorla uygulamaktır.

Tek kelimeyle; hükümet, çıkarları doğrudan bu boyunduruktan kurtulmaktan geçen geniş halk kitlelerini bu dava için önceden kazanma kaygısı taşımaksızın yerel feodalleri sert önlemlerle tasfiye etmek istediler. Bu hata, feodal rejim taraftarlarına yalan haberler yaymak suretiyle halk arasında tedirginlik yaratma ve Türk iktidarının sözde milli baskısına karşı zengin ve fakirlerin dayanışmasını ve birleşik cephesini oluşturma imkânı verdi.

Basında çıkan haberlere ve Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmaya göre 2 aylık süreç boyunca hükümet, basına herhangi bir bilgi vermeksizin isyanla gizliden mücadele etti. Anlaşılan hükümet, hızla isyanı bastırmayı ve bundan sonra bilgi vermeyi düşündü. Ancak mesele, öngörülenden çok daha uzun sürdüğü için bilgi ve olayı açıklığa kavuşturma ihtiyacı ortaya çıktı. Verilen bilgilere göre başlangıçta, nisan ayında, nüfusu en az 100 bini bulan halkın aşağı yukarı 25-30 bin kadarı hükümetin aldığı bu önlemlere karşı isyan etmiştir. Ancak isyancıların büyük bir kısmı, gelen baskılar karşısında gerileyerek askeri yönetime teslim olmayı yeğlemişlerdir. Bugün hükümetin askeri kuvvetlerine karşı koyanların sayısının, ancak 10 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin topografyası ve nüfusun sosyo-ekonomik durumuyla ilgili birkaç söz;

Halk, hiçbir yönden bir bütün teşkil etmemektedir. Birçok aşirete bölündüğü gibi din ve soy bakımından da parçalanmış durumdadır. Bununla birlikte halkın çoğunluğu, Zaza'dır. Herkes Müslüman ve Kızılbaşdır. Kürtçe konuşmaktadırlar.

Dersim'de devlet otoritesi sadece kağıt üzerinde kalmaktadır. Feodal aşiret reisleri, darbeyi yedikten sonra kibarca özür dilemek için her fırsatta devleti hiçe saymaktan çekinmezlerdi. Bir İstanbul burjuva gazetesi tarafından ortaya konan diğer bir özellikleri de her anlamda gerçekle uyuşmaktadır.

Dersim, feodalizmin ilkelerine uygun tam bir kapalı ekonomiye sahiptir. Sadece toprak değil, üzerinde bulunan her şey, hayvanlar, üretim araçları, kulübelere ve evler, karısı ve çocuklarıyla köylünün hepsi, seyit ve ağaya ait mülktür. Tarımla uğraşan insanlar, engelsiz yaşamak için bu seyit ve ağalara vergi vermek zorundadır.

Ancak eklemek gerekir ki, ne zaman devlet iktidarının müdahalesine karşı direniş söz konusu olsa aşiret reisleri, her seferinde ortak hareket için kolayca anlaşmaya varmışlardır.

Bölge gençlerinin büyük bir kısmı, askere gideceği yerde, aşiret reislerinin emrine fedai olarak giriyor, yani aslında eşkıya çeteleri oluşturuyorlardı. Bu şartlar altında, Dersim tarihinin ayaklanmalarla dolu olması şaşılacak bir şey değildir. Ayaklanmalar, Padişahlık zamanında, II. Meşrutiyet'te ve Jöntürk hareketi sırasında olduğu gibi, bugünkü Cumhuriyet idaresi altında bile hemen hemen aralıksız devam etmiştir.

Son isyan, tamamen farklı bir karakter taşıyor. Bugün, hükümetin yaptığı inkılaplar nedeniyle kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişine tanıklık ediyoruz. Feodal unsurlar, kitleleri kendi peşlerinden sürükleyebilmek için hükümetin silahlı kuvvetinin zayıf olduğu düşüncesini yaydılar. Yayıdıkları söylentiye göre, hükümet, ayaklanmayı bastırmak için silahlı birliklerini göndermeye cüret ettiği takdirde, İngilizler ve Fransızlar Türkiye'ye hemen savaş açacaklardı. Ayrıca Arapların da isyancılardan taraf olduğu şeklinde haberler çıkarmışlardır.

Feodal unsurlar kamuoyunu bu şekilde hazırladıktan sonra, birçok aşiret kendi arasında ittifak yapmış ve "Umumi Müfettişe" yazılı bir açıklama göndererek, idari makamlarla anlaşma temeli olmak üzere küstah şartları ileri sürmüşlerdir.

Bu önerinin maddeleri şöyledir:

- 1- Dersim'e jandarma karakolu, kışla, okul ve köprü yapılamaz,
- 2- Yeni idari bölgeler kurulmayacak,
- 3- Halktan silah toplanmayacak,
- 4- İlerde eskiden olduğu gibi anlaşma temelinde vergi ödenecektir.

Şu anda askeri harekât, bütün hızıyla sürmektedir. Çok sayıda uçak filosu bu harekâta katılıyor. Harekâtın nasıl sonuçlanacağı, şimdiden bellidir. Eğer isyancılar ve direnişçiler, hala bazı tepe noktalarda kalmışlarsa, bu durum bölgenin doğal yapısını çok iyi bilmeleri sayesinde. Diğer yandan askeri birlikler gibi olabildiğince az kayıp vermeye çalışmaktadırlar. Onlarla ilgili gelen bilgiler çelişkilidir, bir İngiliz kaynağının verdiği bilgiye göre 5 bin ölü Kürt vardır. Bu sayı abartılıdır, aynı abartı tam tersi olarak Başvekil İsmet İnönü'nün ordu saflarında 13 ölü ve 18 yaralı olduğuna dair sözlerinde de vardır. Kesin bilginin tam olmamasından dolayı benzer çatışmalar göze alındığında iki tarafında kayıplarının birkaç yüz kişi olduğu düşünülebilir. Bunlar dışında bu operasyonların devlet hazinesine birkaç milyon Türk lirasına mal olduğunu da görmezden gelmemek gereklidir.

Eskiden beri ülkenin bu köşesinin çektiği kötülük, uğursuz feodal rejimden ve sadece bu rejimin kalıntılarından kaynaklanıyor. Suçu, nüfusun Kürtlerden oluştuğu olgusuna dayandırmak büyük bir insafsızlık olacaktır. Bu olguyu kanıtlamak için önyargılı iddialar aramak, sadece sorunun daha etkin ve amaca uygun şekilde çözülmesine yönelik gayretleri zayıflatmaya hizmet eder. Bu amaç, siyasal inançlarından bağımsız olarak bütün Türkler için birdir. Bağımsızlığı ve milli birliği sağlamlaştırmak ve ülkenin bütün nüfusunun refahını sağlamaktır.

Dersim'in 10 binlerce nüfuslu halkıyla ilgilenmek ve bu halka sistemli bir şekilde yardım etmek gerekir. Bu halkı yerinden oynatmak ve ülke içinde dağıtmak yanlış olur. Nesillerdir insanca yaşamının ne olduğunu bilmeyen bu talihsiz insanlar, yeterli toprağa ve onu işlemek için araçlara sahip olmalıdır. Milli görenekleri ve dilleri çerçevesinde uygar bir yaşam kurmaları için onlara yardımcı olunmalıdır.

Ancak bu şekilde, bu 100 bin insanı, Türkiye'nin milli bağımsızlık davasına kazanmak ve ülkenin iktisadi bağımsızlığının inşası ve sağlamlaştırılması için seferber etmek mümkün olabilir.³²³

28 Temmuz 1937'de hazırlanan ve Komünist Enternasyonal'e sunulan yine imzasız olan ikinci rapor şu şekildedir:

3 ay önce Dersim bölgesinde patlak veren karşı devrimci isyan, henüz kesin olarak bastırılmadı. Şu ana kadar isyanın önderlerini yakalamak mümkün olmadı. Hükümet birlikleri ile isyancılar arasında çarpışmalar devam ediyor. Bu isyanda yeni olan şudur: Temmuz başında Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu sınırından (Suriye) Türkiye'ye (Diyarbakır vilayeti) başında Şeyh Abdurrahim bulunduğu bir çeteci grubun girmesidir. Abdurrahim'in çetecileri ve jandarma arasında birkaç gün süren şiddetli çatışmalar meydana gelmiş ve bu grup dağıtılmıştır.

Şeyh Abdurrahim, 1925'de büyük bir gerici Kürt isyanı tertipleyen Şeyh Sait'in kardeşidir. Şeyh Abdurrahim, 1925 isyanına da katılmış fakat bu isyandan kaçarak Suriye'ye geçmiş ve kurtulmuştur. Hükümet tarafından sonradan affedilmiş ve memleketine geri dönmesine izin verilmiştir. Hükümet geri dönmesine izin vermekle kalmamış, kardeşine 2 köy, hayvan ve demirbaş eşya, hatta bir süre kendisine ayda 50 lira maaş vermiştir. Bu hükümetin 1925 gerici isyanının bastırılmasından sonra Kürt beyleriyle uzlaşma aradığı dönemdi. Hükümetin oportünist ve sakat bir taktiği bu.

1930'da Ağrı'da karşı devrimci isyan varken, Şeyh Abdurrahim, arkadan bir isyan tertiplemek istemişti. O zaman çeteci gruplar ile hükümet birlikleri arasında çarpışmalar meydana gelmiş ve O yine Suriye'ye kaçarak kurtulmuştu. Geçenlerde yeniden Dersim beylerinin yardımına koşmaya çalıştı. Bu grubun gerçek örgütleyicileri, Cemili Paşa'nın oğullarıydı. Paşa, Kürdistan'ın en büyük feodal beyidir. Eskiden neredeyse Diyarbakır bölgesi onun nüfuzu altındaydı. 100'ün üstünde birkaç 100 bin hektar toprağı, koyun sürüleri vardı; şehirdeki evlerin yarısı onun gayrimenkulüydü. 1925 isyanının bastırılmasından sonra Cemili Paşa'nın oğulları Suriye'ye kaçtılar. Eski rejimin yeniden inşasından yana oldukları için, önemsiz bile olsa, bir isyanın yeniden canlanışını kullanıyorlardı. Bundan dolayı şimdi de karşı devrimciler Dersim İsyanını kendi amaçları için kullanmak istiyorlar. Hoşnutsuz unsurları çevrelerinde topladılar ve

³²³ Mehmet Perinçek, **Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları (Bağımsızlık, Özerklik, Anadilde Eğitim, Topak Devrimi)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.461-468.

Dersim'deki isyanlara destek gönderme kararının alındığı bir toplantı düzenlediler. Bunun için 3 ay içinde birçok çeteci grubu Türkiye'ye gönderdiler. Hükümet birlikleriyle çeteciler arasında sık sık çarpışmalar yaşandığını gazeteler bildiriyor ve doğrulanmış haberlerden bilindiği üzere, bu çeteci gruplardan bazıları dağıtıldı. Dağıtılan, Şeyh Abdurrahim'in grubuydu. Silahlar ve bombalar dışında birçok bildiri ele geçirildi. Bu bildirimler, hükümete karşı halkı isyana çağırıyordu. Bu bildirimlerin tam içeriği açıklanmıyor. Karşı devrimci unsurların, en küçük çarpışmayı bile karşı devrimci hedefleri için kullandıkları buradan anlaşılıyor. Fakat teşebbüsleri hiçbir sonuca ulaşmıyor, çünkü kitleler onları takip etmiyor.³²⁴

ABD'nin İstanbul Büyükelçisi G. Howland Shaw 25 Haziran 1937'de Tunceli/Dersim İsyanı ile ilgili bir rapor hazırlayarak bunu ABD Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Raporda isyanla birlikte bölgenin tarihi ile ilgili kısa bilgiler de verilmiştir. Bu rapor özetle şu şekildedir:

Dersim'de meydana gelen tehlikeli boyutlardaki bir ayaklanmayı bastırmak üzere hükümetin ülkenin bu bölgesine önemli miktarda asker yığmakta olduğuna ilişkin haberler dolaşmaktadır.

Türkiye'nin doğu bölgesinde yer alan Dersim, yüzlerce yıldır hükümet için ciddi bir problem oluşturmaya devam ediyor ve son 10 yıldan bu yana en az 4 isyan baş göstermiş bulunuyor. Dağlık olan coğrafi yapısından dolayı, bölgenin erişilmesi güç bir konumda bulunması ve bölge halkının geri kalmışlığı problemin temel hatlarını oluşturmaktadır. Bu bölgede hüküm süren sert iklim koşulları toprağın işlenmesinde önemli güçlükler çıkartıyor. Hırsızlık ve eşkıyalık bölgede oldukça yaygındır ve sadece bölge insanları değil komşu vilayetlerde oturanlar da bundan etkileniyor. Toplumun sosyal yapısı tipik feodal özellikler taşıyor ve geniş halk yığınlarının hükümetle olan tek irtibatını aşiret reisleri temin ediyor. 1854 yılı itibarıyla Osmanlı Hükümeti siyasi reformlar getirmeyi denemişse de fazla başarılı olamamıştır. Türk hükümeti ekonomik bir açıdan yaklaşarak problemi çözmeye çalışıyorsa da, bölge halkı yollar, köprüler, okullar vs. yapılmasına karşı koyuyor. Kürtlerin yoğun oldukları bu bölgedeki insanlara Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayan Kürtlerden daha değişik gözle bakılıyor. Zira bunlar, diğerlerinin aksine geliştirilen reform hareketlerine rağmen karakterlerini korumada çok ısrarlı görünüyorlar.

³²⁴ M. Perinçek, **Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları**, s.469-470.

Yerel basına göre ayaklanma, Generalin aşiret reislerini Erzurum'da toplayarak, onlara hükümetin bölgede yol ve diğer şekillerde girişeceği ıslah programını tanıtmayı üzerine başlamıştır. Görüşmeler sırasında aşiret reisleri her ne kadar dostane ve anlayışlı görünmüşseler de toplantıdan sonra, bölgede sahip oldukları iktidarın elden gitmesi tehdidi ile karşı karşıya olduklarından, dönüş yolları üzerinde yer alan bütün köprüleri havaya uçurmuşlardır. Bunu takiben hükümete bir ultiatom göndererek Türk idaresine, ancak Dersim'de jandarma bulundurulmaması, yeni köprülerin inşa edilmemesi, bölgede yeni bir idari gücün kurulmaması, silahlarının toplanmaması ve vergilerini hükümetle kendi aralarında yapılacak görüşmelerde elde edilecek sonuçlara göre ödemelerine izin verilmesi şartlarıyla itaat edeceklerini bildirdiler. Bu itaatsiz davranışlar hükümetin enerjik olarak harekete geçmesine neden oldu. Bölgeye kuvvet gönderildi ve aşiret reislerine karşı savaş başlatıldı. İsyancıların çoğunun kısa bir süre içinde teslim oldukları iddia edilmekle beraber, reislerden Seyit Rıza adlı biri, adamları ile birlikte ülkenin ulaşılması güç bir kısmına çekilmiştir. Çekildiği mevziler, ismine yukarıda temas edilen, Pilot Sabiha Gökçen'in başarılı bombardımanlarına kadar zapt edilmezliğini korumuştur. Seyit Rıza'nın kendisi halen serbest durumdadır.

Başvekil İsmet İnönü, 14 Haziran 1937 tarihli konuşmasında her ne kadar ayaklanmanın bastırıldığını söylemekte ise de, bunun ne derece doğru olduğu henüz açıklık kazanmamıştır. Ayrıca, bu özel olayın kapanma ihtimali olmasına rağmen, bu huzursuzlukları doğuran sebeplerin ortadan kalkması için aylar, belki de yıllar geçecektir. Hükümet, bölge halkının bir kısmının Türkiye'nin diğer yerlerine nakledilmekte olduğunu, köprü ve yol yapımı ile ilgili bir program başlatıldığını ve bölgeye medeniyetin götürüleceğini ilan etmiştir.

Şüphesiz hükümet, doğuda özellikle Dersim'de düzeni sağlama konusunda sadece ülkenin iç düzeni bakımından değil, aynı zamanda muhtemelen gayrı memnun unsurların komşu ülkelere gelen kışkırtıcılara yol gösterebileceğinden dolayı da ciddi endişelere sahiptir.³²⁵

İngilizler isyan başladıktan sonra isyanla ilgili birçok rapor hazırlamışlardır. Bunlardan ilki 17 Mayıs 1937'de İngiliz Büyükelçisi Loraine'nin Londra'ya gönderdiği rapordur. Rapor şu şekildedir:

³²⁵ S. Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, s.47-50.

Dersim bölgesinde alınan idari önlemler daha önce arz edilmişti. Şimdi bu önlemlere karşı bölgede direniş olduğu anlaşılıyor. General Abdullah Alpdoğan'ın emrinde halen 2000 mevcutlu bir piyade tümeni var. Erzurum'daki IX. Kolordudan da takviye alabileceği tahmin ediliyor. Ayrıca, dağlık bölgelerde harekât için özel olarak eğitilmiş jandarmadan da destek alabilecektir. Hava Kuvvetleri Müsteşarı, bir İngiliz şirketi temsilcisine verdiği randevuyu iptal etmiştir ve isyan bölgesine acilen uçak yetiştirilmesi işiyle meşguldür. Mersin'deki konsolosumuz, Elazığ'a 20 bombardıman uçağı gönderildiğini fakat bu haberi doğrulatamadığını telgrafla bildirdi.

Elinin altındaki kuvvetlere bakılırsa Türk hükümeti isyanı bastırmakta ciddi bir güçlükle karşılaşmayacaktır.³²⁶

İkinci rapor 23 Mayıs 1937'de İngiliz Askeri Ataşesinin Doğu Anadolu'da ki askeri durumu değerlendirerek Londra'ya gönderdiği rapordur. Bu rapor özetle şöyledir:

Türk Hükümetinin ve Genelkurmay Başkanlığının şu sıralar iki kaygısı var: Biri Suriye sınırı, diğeri Dersim. Dersim'de büyük çapta bir ayaklanma var. Askeri makamlar harekât için hazırlık yapıyor. Suriye'deki Fransızların bu ayaklanmada parmağı olduğu pek tahmin edilmiyorsa da Suriye ve Irak sınırında ortaya çıkan eşkıyalığın Dersim bağlantısı olabilir. Dersimliler, galiba Hatay sorunu halledilmeden önce ayaklanmaya karar vermişlerdir. Sayıları 1.500 kadar olan asiler 8 Mayıs'ta hükümet kuvvetlerine ciddi zayıat vermişlerdir, ayaklanma bu saldırıyla başlamıştır.

Genelkurmay Başkanı, Jandarma Genel Komutanı Ahmet Naci Titiz ile birlikte Kayseri'ye gitmiştir. Herhalde daha da ileriye gidecektir. Ziyaretinin nedeni şüphesiz isyancılara karşı alınacak tedbirler hakkında karar vermektir.

Tunceli için ayrı bir Umumi Müfettişlik kurulmuş olması beklenen sonucu vermemiştir. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın elindeki imkânlar, yasaları uygulatmaya, asayiş sağlamaya galiba kâfi gelmemiştir³²⁷.

17 Haziran 1937'de İngiliz Maslahatgüzarı Morgan, isyanla ilgili bir rapor göndermiştir. Bu rapora göre:

Türk basını, Dersim isyancılarına karşı son askeri harekâtla ilgili telgraflar yayınlıyor. Ayaklanma, Hatay anlaşmazlığına bağlanıyor. Bu olaylara güneyden gelen

³²⁶ B. N. Şimşir, **Kürtçülük, 1924-1999**, II, s.399.

³²⁷ B. N. Şimşir, **Kürtçülük, 1924-1999**, II, s.399-400.

casusların sebep olduğu yazılıyor. Basın muhabirlerine göre, aşiret reisleri hükümete bir ultimatom vermişler ve bölgede karakollar kurulmasından, silahların toplanmasından vs. vazgeçilmesini istemişler; bunun üzerine ayaklanma başlamış. Seyit Rıza düzmece bir mektupla halkı kandırıp ayaklandırmıştır. İsyancılar şimdi kuşatılmıştır.³²⁸

3 Temmuz 1937'de yine İngiliz Büyükelçisi Loraine isyanla ilgili gelişmeleri Londra'ya rapor etmiştir. Rapor özetle şöyledir:

Trabzon Konsolosumuzun güvenilir bir kaynaktan aldığı bilgilere göre, 24 Haziran'da 500-600 kadar isyancı teslim olmuş. Hükümet kuvvetlerinin kayıpları fazla değil, harekâta önemli bir rol oynayan havacılar ile jandarmanın zayıyatı daha fazla olmuştur. İsyan bölgesinde sıkıyönetim vardır. Sabiha Gökçen'in isyancıların bir kalesini başarıyla bombalaması İstanbul basınında heyecan yaratmıştır. Mersin konsolosumuzun bildirdiğine göre, yerel halk ayaklanmanın bastırılmış olduğuna inanıyor, asilerin başlıca liderleri teslim olmuş ama Seyit Rıza yakalanamamıştır.³²⁹

İsyan sırasında İngilizlerin düzenlediği son rapor 16 Temmuz 1937'de İngiliz Büyükelçisi Loraine'nin, isyanla ilgili son gelişmeleri Londra'ya bildirdiği rapordur. Bu rapora göre:

Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan, ayaklanmayı bastırırken aynı zamanda Tunceli'de halkı yatıştırmak için idari önlemleri başlatması için tam yetki almıştır. Kış aylarında harekâta ara verilecek fakat asker bölgede kalacaktır. Halka karşı merhametli davranılacaktır.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın gözetimi altında, Milli Eğitim ve Bayındırlık Bakanlıkları görevlileri tarafından Dersim'de kalkınma girişimleri başlatılmıştır. Buradaki inşaat işlerinde görevli olan Bayındırlık Bakanlığı müfettişlerinden birinin verdiği bilgilere göre köprü yapımı gibi işlerde Dersimli işçiler de çalıştırılmaktadır. Bunlar zeki, çalışkan ve iyi işçiler olarak kendilerini kanıtlamışlardır. Bölgeyi yatıştırma işi gelecek yıl tamamlanacaktır.³³⁰

³²⁸ B. N. Şimşir, **Kürtçülük, 1924-1999**, II, s.400-401.

³²⁹ B. N. Şimşir, **Kürtçülük, 1924-1999**, II, s.401.

³³⁰ B. N. Şimşir, **Kürtçülük, 1924-1999**, II, s.401-402.

D. 1938 İSYANI VE HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

1- Askeri Harekâtı Gerektiren Sebepler ve Yapılan Hazırlıklar

Genelkurmay Başkanlığı 19 Ekim 1937'de Tunceli'de yapılan harekâtı yeterli gördüğünden ve kış mevsimi de yaklaşmış olduğundan birliklerin garnizonlarına dönmelerini emretmiştir.³³¹ Harekâtın bitirilmesi ile devlete muhalif olan aşiretler ve 1937 isyanına katılmış olup da yakalanamayan isyancılar ara sıra soygunculuk yapmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda bunlar devletin bölgede yapmış oldukları yatırımlar üzerine aşiretler arasında gizli ve yıkıcı propaganda faaliyetleri yürütmeye, silahlanmaya ve devlete karşı birbirleriyle yeni ittifaklar kurmaya başlamışlardır.³³²

1938'de yaptıkları ilk olay, Ovacık ilçesindeki asker kaçaklarını toplamakla görevli olan sabit jandarma müfrezesinden 7 jandarma erinin Mansul Uşağı köyünde Kör Abbas, Keçel ve Bal Uşağı aşiretlerine mensup eşkıyalar tarafından 2 Ocak günü pusuya düşürülerek öldürülmeleri olmuştur. Bu eşkıyalar aynı gün Mercan Deresi'ne giderek Mercan Karakolunda görev yapmakta olan 2 jandarma erini daha öldürmüşlerdir.³³³

Ovacık'ın Kalan Aşireti bölgesinde jandarma birliklerine saldırılar düzenleyen aşiretler Koç Uşağı Aşireti ile de görüşmeye başlamışlardır.³³⁴ 1937'de yapılan tedip harekâtında Kalan Aşireti'ne isyana katılmadığı için bir müdahale de bulunulmamıştır. Ancak isyan bastırıldıktan sonra Kalan Aşireti'nde huzursuzluklar baş göstermeye başlamış ve bunlarda Diztaş Karakoluna saldırmışlardır.³³⁵ Bu olaylar üzerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan, üst makamlara 6 Ocak 1938'de bir rapor göndermiştir. Raporunda Mansul Uşağı olayının maalesef Külhan Mezrası, Hezerik Uşağı ve Gülşen Komu'na kadar genişlediğini bu yüzden de Munzur, Merho ve Mercan dereleri arasında ki bu geniş sahaya Kalan Deresi yukarı havzasını eklemenin doğru olacağını yazmıştır. Daha sonra bu sahada bir boşaltma yapmak için Pülümür, Mameki, Sin, Hozat, Pülür ve Erzincan garnizonlarından kuvvet getirerek belli bir yerde toplanması gerektiğini eğer bu bölgenin açık tarafı kalırsa suçluların kaçıp dağılacaklarını belirtmiştir. Raporun

³³¹ R. Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar*, s.409.

³³² R. Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar*, s.410; N.H. Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, s.187.

³³³ R. Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar*, s.410.

³³⁴ S. Akgül, *Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler*, s.149.

³³⁵ N. H. Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, s.188.

sonunda Tunceli’de toplanan silahlara ve bunların önemine değinerek yapılması gereken harekâtın doğru bir zamana ertelenmesi gerektiğini bildirmiştir.³³⁶

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 18 Ocak 1938’de gönderdiği bir başka raporunda bölgede yapılan propagandaların neler olduğunu ve bunları destekleyenlerin kimler olduğunu açıklamıştır. Rapora göre;

1. Mansul Uşağı köyünde ve Mercan Deresi bölgesinde meydana gelen olaylardan sonra Erzincan ve Tunceli kaynaklarından alınan bilgilere göre, daha önceki isyanlarda ortaya atılan propagandaların tekrarından ibaret olan propagandaların özeti şöyledir:

a. Ağalar sürülecek, öldürülecek ve başsız kalan halkın da hayat ve namusu yok edilecektir.

b. Mahkeme tarafından takiplerine ve beratlarına karar verilenlerle, Tunceli komutanlığınca takipleri ertelenen ve cezaları tecil edilmiş olanların bugünkü durumları geçicidir.

c. Hükümet kuvvetleri aramızda dolaşmadığı zamanlarda rahattık. Fakat şimdi birçok külfete boyun eğmek zorunda kaldık. Rahatımız ve menfaatlerimiz sarsıldı. İdam edilenler ve tutuklananlar gibi hayat ve hürriyetlerimiz her zaman tehlikededir. Bunun için birleşmek ve birlikte karşı koyarak hükümetin faaliyetlerine engel olmak gerekiyor. Söz ve hareket birliği yapmazsak hükümet bizi ayrı ayrı kırar ve mahvoluruz.

d. Hükümet 1937’de büyük miktarda paralar harcamak suretiyle Tunceli’de harekât yaptı ve Tunceli ıslah olundu denildi. Bu yıl tekrar bir harekât yapamaz. Çünkü şimdiye kadar yaşadığımız tecrübelerle göre iki askeri harekât arasında birçok yıllar geçmiştir. Bunun için elimizde birkaç yıllık fırsat ve zaman vardır. Biz bu zamandan faydalanarak elimizde bulunan az sayıda silahla fakat hep beraber direnmeye başlayalım. Teslim etmiş olduğumuz silahların yerine silah tedarik edelim ve askeri içimize sokmayalım.

³³⁶ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.411.

2. Bu propagandaları uyduran ve yayanlar:

a. Hükümet nüfusunun Tunceli’de yerleşmesi dolayısıyla halk üzerindeki hüküm ve nüfuzları sarsılan ve çıkarları bozulmaya başlayan aşiretlerdir. Özellikle Keçel, Kır Abbas, Bal ve Aşuran ağalarıdır,

b. Hayatlarından ve geleceklerinden endişelenen Demenan, Haydaran ve Bahtiyar aşiretlerinin bazı kaçakları ile Pülümür hapisanesinden kaçan beş kişi,

c. Geçmiş yıllarda yaptıkları büyük suçlardan dolayı emniyetsizlik içinde yaşayan birkaç eski kolbaşısıdır.³³⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 2 Mart 1938’de Dâhiliye Vekâletine, Mansul Uşağı bölgesine harekât yapılması gerektiğini yazmıştır. Bu harekâtle hem Mansul Uşağı-Mercan olaylarını yapanların hem de 1937 isyanından kalan isyancıların temizleneceğini vurguladıktan sonra bu harekâtın en geç 1 Haziran 1938’de başlamasını ve verilecek kuvvetlerin de bu tarihe kadar Tunceli’ye gelmiş olması gerektiğini belirtmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın bu teklif ve önerileri Genelkurmay Başkanının da bulunduğu Bakanlar Kurulunda görüşülmüştür. Yapılacak harekâtın maliyeti 979.007 lira olarak hesaplanmıştır. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı 21 Mart’ta verdiği bir emirle harekâtın hazirandan itibaren yapılmaya başlanmasını, tenkil ve silah toplama işinin hükümetçe karar altına alındığını ve bu harekâta katılacak birliklerin hangileri olduğunu açıklamıştır.³³⁸

21 Mart’ta hükümetin aldığı kararda Tunceli’de şu işlerin yapılması kararlaştırılmıştır:

1- Mansul ve Hemzik uşakları ile Külhan olaylarını yapanlarla bunlara yardım edenlerin tedipleri için harekât yapılması,

2- 1937 yılı Muhalefet döküntülerinin takibi,

3- Asker bakayası ve kaçaklarının takibi,

4- Silah toplamaya devam etmek,

³³⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.411-412.

³³⁸ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.413-415.

5- Mansul ve Hemzik uşakları, Külhan mezrası olaylarını yapanlarla bunlara yardım edenlerden sağ kalanlarının, ayrı evlerde ve dağ başlarında oturanlardan şüpheli olanlarının (2.000 – 5.000 kişi) Tunceli dışına nakilleri,

6- Yasak bölgenin sınırlarının tespiti ile ne zaman ve hangi şartlar dâhilinde bu yasak bölge yaylalarından itaatli insanların faydalanabileceklerinin tespiti,

7- Çemişgezek ilçesinin Germil bucağındaki milli araziden beş-altı yıl önce borçlanma suretiyle uhdelere arazi verilmiş olan itaatli halkına bu arazilerin tapularının verilmesine devam edilmesi,

8- Çemişgezek ilçesinin yakınındaki Hazari, Erdikçe, Oskih, Pogos köylerine indirilmiş ve 9 yıl önce yerleştirilmiş ve yerleştirilecek olan itaatli, dağlı Türk neslinden insanların işgal etmekte oldukları arazinin tapularının kendilerine verilmesine devam edilmesi,

9- Devlete itaat göstermiş olanlardan yersiz yurtsuz bulunan veya dağ başında oturan halkın bir kısmının Peri ve Paşavenk ilçelerindeki mevcut Türk köylerinde işlenmeyerek boş duran ve ziraata elverişli olan yerlerden tedarik edilecek arazi verilmesi suretiyle bu köylere iskânlarının (bunların sayısı 300 haneyi geçmemekte) yapılması,

10- Yol, köprü, kışla, okul, hükümet konakları, karakol, subay ve memur lojmanları inşaatına devam edilmesi,

11- Pülümür - Nazimiye yolu toprağının düzeltilerek yeniden açılmasıdır.³³⁹

a) 1938 Tunceli/ Dersim İsyanı ve Bastırılması

1938 Haziran ayına gelindiğinde bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan 3 Haziran 1938'de Genelkurmay Başkanlığı, Dâhiliye Vekâleti ve Erzincan'da ki Ordu Müfettişliğine harekâta katılacak birliklerin durumları hakkında bir rapor hazırlayarak göndermiştir.³⁴⁰ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 8 Haziran'da Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği bir yazıda da harekâtın 3 safhada ve 1938 Ağustos'unun sonuna kadar devam edeceğini bildirmiştir. Birinci safha Mercan Deresi, İkinci safha Merho Deresi ve üçüncü safha Kalan Deresi'nin temizlenmesi şeklinde

³³⁹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.417-418.

³⁴⁰ BCA, 30.10.0.0/ 111.746.12.

belirtilmiştir. Yer yer isyancılarla çarpışmalar olmaya başlamıştır. 10 Haziran'da yayınlanan emre göre harekâtın 12 Haziran'da başlamasına karar verilmiş ve harekât emri açıklanmıştır. Bu emre göre 11 Haziran'da Mercan Deresi'nde yapılan keşif faaliyeti sırasında bazı noktalarda mukavemet edilmesine rağmen Perik Uşağı halkı keşif birliklerine teslim olmuşlardır.³⁴¹

12 Haziran'dan itibaren harekete geçen birliklerle isyancılar arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çarpışmalarda çok sayıda isyancı öldürülürken birliklerde kayıp vermeye başlamışlardır. Bu sırada isyancılara ait birçok köy yakılmıştır. 17 Haziran'da Koç Uşağı Aşireti'nin isyan etmek üzere olduğu istihbaratının alınması üzerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan, hem Kalan tedibini yapmak hem de Koç Uşaklarını baskı altında tutmak için Genelkurmay Başkanlığından yeni birlikler istemiştir.³⁴²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 19 Haziran'da hem Dâhiliye Vekâletine hem de Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği raporda; Koç Uşakların Amutka Karakoluna saldırdığını ve Amutka telefon hattını kestiğini belirtmiştir. Bu olaya Yukarı Abbas Uşağı Aşireti'nin de karışmasının muhtemel olduğu bilgisini vermiştir.³⁴³ Bu durum üzerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan, harekâta bulunan birliklerin yerlerinde bazı değişiklikler yapmış ve 17 Haziran'da istediği birliklerin verilmesini rica etmiştir.³⁴⁴ 22 Haziran'da Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın bu isteği kabul edilmiş ve istediği birlikler gönderilmiştir. Bu arada Koç Uşaklılar Amutka Karakolunu kuşatmışlardır. Bunun üzerine harekete geçen birliklerle isyancılar arasında şiddetli çarpışmalar olmuş ve 22 Haziran günü Seyyar Jandarma Alayı Amutka köyünü ve karakolunu kurtarmıştır. İsyancılar kaçmaya başlamış fakat 3 uçak tarafından bombalanmışlardır.³⁴⁵

Başvekil Celal Bayar 29 Haziran 1938'de TBMM'de ülke hakkında genel bilgiler verirken Dersim meselesine de değinmiştir. Dersim civarında ordunun yapacağı manevra harekâtında orduya arama- tarama yapma ve tedip harekâtına katılması için görev verildiğini açıklamıştır. Bu konuşma şöyledir:

³⁴¹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.420-421.

³⁴² R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.422-427.

³⁴³ BCA, 30.10.0.0/ 111.746.17.

³⁴⁴ BCA, 30.10.0.0/ 111.746.17.

³⁴⁵ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.429-430.

“Bu senenin dahilî işleri noktai 'nazarından size ehemmiyetle bahsetmeğe değer bir mevzu vardır, o da Dersim meselesidir. Dersimde bir ıslahat programımız vardır, bu program yürümektedir. Yol, köprü, karakol ve mekteb inşası suretile. Geçen sene askerî harekât yapıldı. Bu bütün teferrüatı her kesin malûmudur. Bu sene de programa göre askerî harekâtın geçen seneye nazaran, burada bu sene daha fazla kuvvetlerimiz toplanmıştır, bir kaç yerde de ufak tefek müsademeler olmuştur. Dersim için tatbik etmekte olduğumuz programın icabı olarak bu meseleyi sureti katiyede halletmek ve Dersim denilen işi sureti katiyede tasfiye etmek için alacağımız bir tedbir daha vardır. Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Bu münasebetle ordu Dersim için vazife alacak ve umumî bir tarama hareketile, tedib kuvvetlerine müzahir olarak, bu meseleyi kökünden söküp atacaktır. Arkadaşlar, Dersimliler ne istiyorlar? Dersimli kurunu vustaî bir zihniyetli orada oturub şakavet yapmak istiyor, mal çalacağım, ilişmeyeceksiniz, diyor, adam öldüreceğim, kanunî takibat yapmayacaksınız diyor, silâhla gezeceğim, müsamaha edeceksiniz diyor, vatanî mükellefiyetlerimi ifa etmeyeceğim, imtiyazlı bir insan olarak hepinizin muvacehesinde dolaşacağım diyor. Bilinmesi lâzımgelen bir hakikat vardır ki, Cumhuriyet böyle bir vatandaş tanımıyor Cumhuriyet, külfette olduğu kadar nimette, nimette olduğu kadar külfette müsavi ve seyyan muameleye tâbi insanlardan mürekkebirdir. Bu hakikat anlaşılıncaya kadar kuvvetlerimiz orada filen bulunacaktır. Eğer ellerinde bulunan silâhı teslim ederler ve Cumhuriyetin emirlerine inkiyad ederlerse kendileri için yapacağımız şey, muhabbetle göğsümüzü açib derağuş etmektir. Bu yapılacaktır. Dersimliler sesimizi işitmelidir. Bu kürsüden akseden her sadayı, kendi menfaatlarına göre, muhakeme etmelidirler. Bizim sesimizde şefkat olduğu kadar kudret de vardır. Bu ikisinden birisini intihab etmek kendilerine aiddir, bilmelidirler ki, şefkatimiz de kahrımız da boldur.”³⁴⁶

Bu konuşmadan sonra 1 Temmuz'da Koç, Resik ve Şam uşakları aşiretleri civar köylere baskınlar düzenleyerek hayvan ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Bunlar isyan etmeyen Karaballı Aşireti'nin Karasil köyünü yağma etmişler ve Ziyal köyünü yakmışlardır. İsyancılar bu sırada saklandıkları mağaralara ailelerini de götürmeye başlamışlardır. Yine 1 Temmuz'da uçaklarla isyancıların buldukları bölgelere bir bildiri dağıtılmıştır. Bu bildiride teslim olmaktan başka çarelerinin kalmadığı ve teslim

³⁴⁶ TBMM ZC, Devre V, İçtima III, c.26, s.507.

olanların hayatlarının kurtulacağı teslim olmayanların sonuna kadar takip edilerek her halükârda yakalanacakları belirtilmiştir.³⁴⁷

Birlikler 8 Temmuz'a kadar tarama faaliyetlerini yürütmeye devam etmiş ve zaman zaman isyancılarla şiddetli çarpışmalar olmuştur. Bu süre içinde teslim olmalar devam etmiş ve isyancıların bazı köyleri bombalanarak yakılmıştır. 14 Temmuz'da yeni bir taarruz emri hazırlanarak birliklere gönderilmiştir. Yine 14 Temmuz 1938'de III. Ordu Müfettişliğinden alınan bir şifrede ordu manevralarının 3 safhada yapılacağı bildirilmiştir. 1. safhanın Tunceli'de tedip ve tarama 2. safhanın Elazığ bölgesinde manevra, 3. safhanın Urfa - Gaziantep hattına yürüyüş olduğu ve 1. safhaya 15 Ağustosta, 2. safhaya 3 Eylül'de başlanacağı belirtilmiştir.³⁴⁸

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 21 Temmuz'a kadar harekâtı aralıksız devam ettirmiştir. Dâhiliye Vekâleti yapılacak iskân ve yasak bölge ilan edilmesi gereken yerler hakkında Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın fikrini istemiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan'da fikirlerini şu şekilde açıklamıştır:

5-7 bin kişinin batı vilayetlerine nakilleri;

İsyana fiilen veya fikren katılmış olanların tutuklanmalarının uygun olduğunu ve bu yıl isyana saha teşkil eden Karacakale - Kürk - Hinzari ve Darboğaz Batısı - Seyithan - Kırmızı dağ tepeler hattı - Haçili deresi ağzı - Ballı Mezriyası - Rıza'nın evi - Munzur suyu - Ana komu - Harçi dağı ve bu dağ ile Karacakale arasında ki tepeler hattı civarının iskân bakımından yasak bölge ilan edilmesi gerektiği şeklinde ki düşüncesini Dâhiliye Vekâletine göndermiş ve bu fikir Dâhiliye Vekâletince kabul edilmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan ayrıca bu yazıda Kalan tedip bölgesinde ki Koç Uşaklıların bulunduğu Emirgan ve Tagar dereleri havzalarının da III. Ordu Müfettişliğine ilave edilmesi gerektiğini yazmıştır.³⁴⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 26 Temmuz'da Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda Haydaranlı Aşireti'nden şimdiye kadar 100 civarında ailenin teslim olduğunu ve bu günün olaysız geçtiğini bildirmiştir.³⁵⁰ 27 Temmuz'da Genelkurmay Başkanlığının verdiği emirde:

³⁴⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.432- 433.

³⁴⁸ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.434- 436.

³⁴⁹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.437.

³⁵⁰ BCA, 30.10.0.0 /111.748.2.

III. Ordu manevrasının 1. safhasını teşkil etmek üzere yapılacak taramanın bütün Tunceli bölgesine yayılması ve bu bölgedeki halkın tamamen silahtan temizlenmesi ile beraber her yıl bu bölgenin ayrı ayrı sahalarında beliren eşkıyalık olaylarına tamamen son verilmesinin kararlaştırıldığı, bu tarama harekâtının IV. Umumi Müfettişlik ve Dâhiliye Vekâletince önerildiği üzere Kalan ve Demenan bölgelerinin 1. yasak bölge olarak tayin ve tespit edilmesi ile beraber daha çok kuvvetle sıkı bir şekilde taranması, Koç ve Şanlıların bulunduğu civar bölgelerinde 2. yasak bölge olarak daha az kuvvetle basit bir tarzda yürüyüş ve geçişlerle taranmasının uygun olacağı bildirilmiştir.³⁵¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 28 Temmuz'da mutat makamlara gönderdiği raporunda Haydaran bölgesini tedip için hazırlanan birlikleri açıklamış ve 29 Temmuz'da tedip harekâtına başlanacağını bildirmiştir. Aynı zamanda 28 Temmuz'da 24 ailenin daha teslim olduğunu belirtmiştir.³⁵² 29 Temmuz'da Haydaran bölgesindeki Keşiş ve Küçük Göldağı'nın kuzeyindeki tepeler isyancılarla yapılan çatışmalar sonucu ele geçirilmiştir. Ayrıca Haydaran'ın Vartamık Kirmil köyü ile Virtenik köyü muhtarları 5 silah getirip teslim etmişlerdir.³⁵³ 3 Ağustos tarihli Tan gazetesinde 31 Temmuz'dan itibaren Ordu manevrasına katılacak birliklerin bölgeye doğru hareket etmeye başladığı, harekâtı III. Ordu Müfettişi Kazım Orbay'ın komuta edeceği ve bu manevralarla Dersim'deki eşkıyalığın kökünden kazınacağı yazılmıştır.³⁵⁴ 1-3 Ağustos arasında Haydaranlı isyancılarla ciddi çarpışmalar olmuş isyancılar mağaralara sıkışmışlar ve 100'den fazla kayıp vermişlerdir. Haydaranlı Aşireti Reisi Hıdır bu çarpışmalardan kurtulmayı başarıp kaçmıştır.

Tunceli'de ki birlikler 7 Ağustos akşamına kadar Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın emrinde olmuştur. 7 Ağustos akşamı bu birliklerin komutası III. Ordu Müfettişi Kazım Orbay'a devredilmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 7 Ağustos akşamı kuvvetlerin durumunu Kazım Orbay'a bildirmiş ve o güne kadar emrinde olan kuvvetlere bir tamim yayınlamıştır. Tamimde:

Tam 2 aydır Tunceli'nin Kalan, Demenan ve Haydaran gibi en çetin şekiller gösteren en yüksek dağlarında, karların üstünde, dolu ve yağmurların altında, en derin ve sert derelerinde birlikte çalıştık. İlk önce takdir dili ile söylemeliyim ki, coğrafya ve

³⁵¹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.438.

³⁵² BCA, 30.10.0.0/ 111.748.2.

³⁵³ BCA, 30.10.0.0/ 111.748.2.

³⁵⁴ Tan, 3 Ağustos 1938.

iklimin çıkarabildiği güçlüklerin hepsini yenerek erlerimiz şevk, azim ve gayretle görevlerini yapmışlardır.

Yüce ruhlarına daimi bir surette bağlı olduğum ve sevgi ile anacağım şehitlerimiz, yine sağlıklarının düzelmesini dilediğim yaralılarımız bu gayret ve fedakârlıklarını kanlarını dökmek mertebesine çıkarmışlardır.

Bu sırada cumhuriyet hükümetinin bütün amir ve memurları da azami çalışmaları ile orduya yardım göstermişlerdir. Askeri ve idari fazilet ve meziyetlerle olan çalışmaları sonucudur ki, Başkomutanımız Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, Cumhuriyet ordumuza verdiği emir ve direktifler bu bölgelerde yerine getirilmiştir.

Bundan dolayı kurtuluşumuza dâhil bütün er, erbaş, subay ve komutanlara başarılı olmalarını saygılarımla dilerim demiştir.³⁵⁵

Bu suretle Tunceli'de, IV. Umumi Müfettişliğin yürüttüğü tedip harekâtı son bulmuş ve III. Ordu manevrasının 1. safhası ve tedip harekâtının 2. safhası başlamıştır. Kazım Orbay 7 Ağustos'ta taranacak bölgenin sınırlarını, taramayı gerçekleştirecek birliklerin yerlerini ve harekât emrini belirlemiştir. Buna göre harekâta 10 Ağustos'ta başlanmasını emretmiştir.³⁵⁶

Ordu, 10 Ağustos'ta verilen emir üzerine harekâta geçmiş ve bölgenin neredeyse tamamında arama- tarama faaliyetini yürütmüştür. Bu faaliyet esnasında birçok isyancı öldürülmüş, birçoğu yakalanmış ve çok miktarda silah ve cephaneye ele geçirilmiştir.³⁵⁷ Kazım Orbay arama- tarama faaliyetleri ile ilgili ayrıntıları günlük raporlar halinde Dâhiliye Vekâletine ve Genelkurmay Başkanlığına sürekli bildirmiştir.³⁵⁸ Bu arada 14 Ağustos'ta IV. Umumi Müfettişlik tarafından hazırlanan bildiri uçaklarla isyan bölgesine dağıtılmıştır. Bu bildiri şu şekildedir:

Ovacık kazasının Lertik, Mercan ve bu bölgelerde oturan Kalanlı halkı! Halkı fakirlikten ve cahillikten kurtarmak için hükümetin Tunceli'de yapmakta olduğu iyi işleri her gün öğreniyorsunuz. Bu güzel ve hayırlı işleri kendi çıkarları için zararlı gören

³⁵⁵ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.440-442.

³⁵⁶ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.443-454.

³⁵⁷ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.454-564.

³⁵⁸ BCA, 30.10.0.0/ 111.748.14; BCA, 30.10.0.0/ 111.748.15; BCA, 30.10.0.0 /111.749.4; BCA, 30.10.0.0/ 111.749.5.

bazı boş kafalı zalimler, içinizden bir kısım cahilleri yalan ve iftiralarla kandırarak Mansur Uşağı köyü ile diğer köylerde, askere ateş etmek, masum halkın mal ve hayvanlarını zorla almak gibi suçlar yaptırıldılar. Bu suç yüzünden cahilleri hükümetten uzak bulundurmak suretiyle fakir fukaranın canını, ırzını ve malını kendi keyifleri için istedikleri gibi kullanmak istediler. Bu nedenle hükümet, zalimlerin zulümlerine son vermek, masum halkı onların elinden ve şerrinden kurtarmak için asker getirmiş bulunuyor. Görüyorsunuz ki 4 tarafınızı asker sarmıştır ve harekete geçecektir. Amacımız sadece suçluları ve özellikle elebaşlarını uslandırmaktır. Bunun için:

1- Zorla ve cahillikle, düşünmeden isyan etmiş olanlar; canlarını, çoluk-çocuklarını kurtarmak için hükümetin adaletine güvenerek gelip teslim olmazlarsa gönülleri ile isyan etmiş sayılacaklarından ne olursa olsun takip edilerek ele geçirileceklerdir. O zaman çok ağır ceza görecektir.

2- Bu suçlular, kendilerini zorla felakete sürükleyenleri, ölü veya diri yakalayıp hükümete veya askere teslim ederlerse cezadan kurtulmakla beraber ödülde alacaklardır.

İçinizde suçsuz olanlar çoktur. Asker suçluları ararken bu suçsuz halkın zarar görmemesi için suçlulardan ayrılıp çoluk- çocukları ile beraber Pülür'deki kaza merkezine gelsinler. Hükümet geçen yıllarda olduğu gibi bunlara da şefkatini gösterecektir.

3- Hükümetin bu son sözünü yerine getirmeye engel olanların günah ve vebali kendi boyunlarında olur.³⁵⁹

Başvekâlet 23 Ağustos 1938'de Dâhiliye Vekâletine, Ordu Müfettişliklerine ve IV. Umumi Müfettişliğe verdiği emirde III. Ordu manevralarının 1. safhasının bitmiş olduğunu ve 21 Ağustos'tan itibaren Tunceli'deki birliklerin komutasının IV. Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan'a geçtiğini bildirmiştir.³⁶⁰

Genelkurmay Başkanlığı, 29 Ağustos'ta Ordunun ikinci tarama faaliyetine 31 Ağustos'ta başlamasını ve Tunceli'de ki birliklerin emir ve komutasının 1 Eylül'den itibaren tekrar III. Ordunun emrine verilmesini emretmiştir. III. Ordu Müfettişliği 31 Ağustos'ta bölgede gerçekleştirilecek tarama birliklerinin durumlarını ve taramanın harekât tarzını açıklamıştır. Bu tarama ile Koç Uşağı Aşireti bölgesinin tamamen

³⁵⁹ R. Zelyut, **Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği**, s.333-334.

³⁶⁰ T. Doğan, "Arşiv Belgelerine Göre 1937-1938 Dersim İsyanı", s.167.

temizlenmesi emredilmiştir.³⁶¹ Bölgede III. Ordu tarafından gerçekleştirilen 3. tedip harekâtı 6 Eylül 1938’de başlamış ve 16 Eylül 1938’e kadar sürmüştür. Bu tarihler arasında gerçekleştirilen arama- tarama faaliyetlerinde bölgede aranmadık tek bir nokta bırakılmamıştır. Meydana gelen çarpışmalarda birçok kişi öldürülmüş ve yakalanmıştır. 16 Eylül’de arama- tarama faaliyetleri bitirilmiş ve Tunceli’deki birliklerinin komutası tekrar Hüseyin Abdullah Alpdoğan’a bırakılmıştır.³⁶² III. Ordu Müfettişliği yapılan harekâtla ilgili verdiği raporda bölgede isyanı çıkaran reis, kolbaşı, şerir ve seyitlerin ele geçirilerek bölgeden çıkartıldıklarını, bundan sonra bölgede bir isyan çıkartabilecek veya bunu teşvik edecek cesaretin kalmadığını bildirmiştir.³⁶³

1 Kasım 1938’de TBMM’nin yeni çalışma yılının ilk toplantı gününde Atatürk hasta olduğu için Atatürk’ün yerine Celal Bayar’ın okuduğu Nutuk’ta Tunceli/ Dersim isyanı ile ilgili şunlar söylenmiştir:

Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman, had bir şekil alan Tunceli’deki toplu eşkıyalık olayları belirli bir program dâhilindeki çalışmaların sonucu olarak kısa bir zamanda yok edilmiş ve o bölgede bu gibi durumlar bir daha tekrar etmemek üzere tarihe devrolunmuştur.

Cumhuriyetin bereketinden yurdun diğer insanları gibi oradakiler de tamamen yararlanacaklardır.³⁶⁴

E. TUNCELİ İSYANININ BASTIRILMASINDAN SONRA HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN

16 Eylül 1938’den itibaren tekrar Tunceli’deki birliklerin komutasını alan Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bölgedeki arama- tarama faaliyetlerini 1939 yılı Ocak ayında dâhil olmak üzere devam ettirmiştir. Bu süre zarfında isyancılardan geri kalanlar temizlendiği gibi silah ve cephanelerde ele geçirilmiştir. Aynı zamanda isyana katılmış olan fakat yakalanamamış olan birçok kişi de gelip teslim olmuştur. Hüseyin Abdullah

³⁶¹ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.468-472.

³⁶² R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.473-478.

³⁶³ R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, s.479.

³⁶⁴ TBMM ZC, Devre V, İçtima IV, c.27, s.3.

Alpdoğan, bu arama- tarama faaliyetlerini günlük raporlar halinde Dâhiliye Vekâletine ve Genelkurmay Başkanlığına bildirmiştir.³⁶⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 6 Temmuz 1939'da Başvekâlete bir rapor göndermiştir. Raporda İstatistik Umum Müdürlüğünün 1937-1938 yıllarında hazırladığı “İstatistik Yıllığı” adlı kitapta verilen bilgilerin yanlış olduğunu ve Türklüğe zarar verdiğini yazarak bunların düzeltilmesini rica etmiştir. Bu rapor şöyledir:

“İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 1937/ 38 tarih ve Neşriyat Müdürlüğü 129 sayılı ile İstatistik Yıllığı adlı küçük bir kitap dağıtılmıştır.

Bu eserin faydası şüphesiz çoktur. Fakat bir büyük yanlışlığı vardır ki bunun doğurduğu zarar da az değildir. O da 96'ıncı sahifede 1935 sayımına göre “analisanları” hanesinde yazılı Kürtçe söyleyen nüfusun 1.480.246 gösterilmiş olmasıdır. Bu rakam ve bu mefhum yanlıştır. Türklük için büyük bir mahsur vücuda getirecek fahiş bir yanlışlıktır.

Anasır cetveli adıyla toplanmış bu kabil istatistikler üzerinde yaptığım incelemelerde Kürtlük mefhumu üzerinde memurlarımızın ve dairelerimizin hatalarına şahit oldum. Şöyleki:

Anasır cetvelleri ekseriyetle Jandarma neferleri, Karakol komutanları, köy muhtar ve bekçileri ve tahsildarlar tarafından verilmiş ifadelere göre tanzim edilmektedir. Şark vilayetlerinde nüfus yazanlar da bunlardan seviyece daha yüksek insanlar değillerdir. Bu cetveller kaza nüfus dairelerinde doldurulur ve bu dolduruluş hiçbir ilmi esasa müstenit değildir. Bir kerre Türk denilen bir ırk varsa bunun eşkâli, rengi ilmen tesbit edilmiş ve devletçe tamim edilerek anasır cetveline giren unsurlar bu formül ve tarife göre tefrik olunmuş değildir. Esasen Kürt denilen bir ırk için gözle görülen bir damga da yoktur. Zaza denilen Oğuz Türklerine bu cetveller Kürt derler; Kormanç denilen dağlılara bu cetveller Kürt derler. Mardin ve Siirt taraflarında Arapçayı kötü bir şekilde telaffuz edenlere Kürt derler. Dersimliye Kürt derler. Bunlar konuşma bakımından birbirini anlamazlar. Şekil bakımından birbirlerinden çok farklıdır. Zaza ve Dersimlinin çehreleri, boyları, endamları, gözleri pek güzel olanı

³⁶⁵ BCA, 30.10.0.0/ 111.750.45; BCA, 30.10.0.0/ 111.751.24; BCA, 30.10.0.0/ 111.751.29; BCA, 30.10.0.0/ 111.751.30; BCA, 30.10.0.0/ 111.751.31; BCA, 30.10.0.0/ 111.751.32.

çoktur. Mavi ve siyah gözlüleri vardır. Daha şark ve cenupta en çirkin simalı olanlar da vardır.

Lisanı ve şekli böyle bambaşka olan insanları yukarıda saydığım yazıcılar Kürt ve anadili Kürtçe demişler. Hâlbuki bunlar soyca en asil Türk'türler ve güzelce de Türkçe konuşurlar. Konuştukları Türkçeyi Türklüklerine delil toplamayarak, çobanlarıyla anlaşmak için kullandıkları karışık bir dil yüzünden bunlara Kürt demek kanaatimce çok büyük hatadır.

Kiği nüfus dairesinde yaptığım incelemelerde 26.000 umum nüfustan 25.000'inin Kürtçe ve 1.000'inin Türkçe anadile sahip olduğunu bu kazanın anasır cetvelinde yazılı gördüm. Kiği havalisinde senelerce harp etmiş ve halkını yakinen tanımış olan Milli Şef Cumhur Reisi İnönü bana bu halkın kâmilen Türk olduğunu söylemişler ve yukarıdaki anasır cetveli karşısında hayretler içinde kalmışlardır. Türkü haksız yere Kürt gösteren bu cetveller ve istatistikler Türk birliğini tahrip eden ve bozan vesikalardır. Mahiyeti yanlış, ziyarı çoktur.

Bu hususta 25/ 3/ 926 tarih ve Tunceli Nüfus Müdürlüğü 49 sayı ile Dâhiliye Vekâleti'ne maruzatta bulunmuş idim. Sureti bağlıdır. Düşmanlarımız tarafından aleyhimize tezvir teşkil edecek ve memleket içinde birliği bozacak olan bu cetvellerin ıslahına yüksek emirlerinin verilmesini arz ve rica ederim.

Yüksek Başvekâlet'e, Genelkurmay Başkanlığı'na ve Dâhiliye Vekâletine arz edilmiştir."³⁶⁶

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, IV. Umumi Müfettişlik ve Tunceli vali ve komutanlığı görevlerine tayin edildiği zaman VIII. Kolordu Komutanlığı görevini de üzerinde bulundurarak tayin edilmişti.³⁶⁷ O, VIII. Kolordu Komutanlığı görevini başarılı bir şekilde 1941'e kadar yürütmüştür. 26 Mayıs 1941'de VIII. Kolordu Komutanlığı görevinden alınarak yeni kurulmakta olan XVII. Kolordu Komutanlığına Tunceli vali ve komutanlığı görevi de üzerinde olarak tayin edilmiştir.³⁶⁸

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1941 yılı içinde hem bölgenin kalkınması işleri ile ilgilenmiş hem de bölgenin asayişine ilgili faaliyetler yürütmeye devam etmiştir. Son

³⁶⁶ Tuğba Yıldırım, **Kürt Sorunu ve Devlet Tedip ve Tenkil Politikaları (1925-1947)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.109-111.

³⁶⁷ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

³⁶⁸ BCA, 30.11.1.0 / 146.13.4.

olarak 13 Haziran 1942'de Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği şifrede Tunceli'deki Koç Uşağı yasak bölgesi ve Kalan yasak bölgesinden teslim olan 6 kişiden sonra bölgenin tamamen temizlenmiş olduğunu bildirmiştir. Bundan dolayı Genelkurmay Başkanlığı Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ı takdir ederek, teşekkür etmiştir.³⁶⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 21 Eylül 1942'de Milli Müdafaa Vekâletine, Dâhiliye Vekâletine ve Genelkurmay Başkanlığına bir yazı göndermiştir. Yazıda Tunceli Valiliği, Tunceli Komutanlığı, IV. Umumi Müfettişlik, XVII. Kolordu Komutanlığı ve CHP Genel Sekreterliği Mümessilliği gibi 5 ayrı önemli görevi ifa ettiğini ve bunu sadece IV. Umumi Müfettişlik maaşı olan 150 lira ile yaptığını diğerlerinden maaş almadığını belirtmiştir. Daha sonra bu kadar önemli görevlerin pek az kişiye nasip olduğunu bu yüzden rütbesinin Korgeneraller arasında değil Ordu Müfettişleri arasında gösterilmesi gerektiğini belirterek durumun araştırılmasını Milli Müdafaa Vekâletinden ve Genelkurmay Başkanlığından istemiştir. Ancak Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın bu talebi kabul edilmemiş ve rütbesi Korgeneraller arasında gösterilmeye devam etmiştir.³⁷⁰

³⁶⁹ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

³⁷⁰ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

IV. BÖLÜM

HÜSEYİN ABDULLAH ALPDOĞAN'IN SİYASİ HAYATI

A. MEVCUT GÖREVLERİNDEN EMEKLIYE AYRILMASI

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 8 Mart 1943'te nükseden akciğer iltihabı hastalığından dolayı tedavi olmak için 1 ay izin almıştır. İlk önce Ankara'ya gitmiş ve kısa bir süre orada kaldıktan sonra tedavi olmak amacıyla 26 Mart 1943'te İstanbul'a geçmiştir.³⁷¹ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, İstanbul'dan döndükten sonra bir müddet görevine devam etmiş ve 14 Mayıs 1943'te emekliye ayrılmak için hastalığını ve yaş haddini göstererek Milli Müdafaa Vekâleti ve Dâhiliye Vekâletinden gereğinin yapılmasını istemiştir.³⁷²

Bunun üzerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik, Tunceli vali ve komutanlığı ile XVII. Kolordu Komutanlığı görevlerinden 3360 sayılı kanunun b fıkrası gereğince ihtiyatta kullanılmak üzere 14 Haziran 1943'te emekli olmasına karar verilmiştir.³⁷³ Dâhiliye Vekâleti emeklilik kararını 19 Haziran 1943'te Hüseyin Abdullah Alpdoğan'a bildirmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bu haber üzerine gerekli hazırlıklarını yapmış ve 25 Haziran 1943'te bütün görevlerinden emekliye ayrılmıştır.³⁷⁴

Hüseyin Abdullah Alpdoğan böylece 1936'dan beri yürütmekte olduğu görevlerinden emekliye ayrılmıştır. O, IV. Umumi Müfettişlik, Tunceli vali ve komutanlığı görevleri sırasında bölgenin kalkınması için yol, köprü, okul, sağlık ve ekonomik alanlarda birçok hizmet gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda Tunceli'de meydana gelen isyanları başarılı bir şekilde bastırarak Osmanlı Devleti zamanından beri isyan eden bölge halkını tamamen durdurmayı başarmıştır.

³⁷¹ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

³⁷² İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

³⁷³ BCA, 30.11.1/ 161.12.11.

³⁷⁴ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 3097.

B. BOLU MİLLETVEKİLLİĞİ

TBMM’de VII. Dönem Bolu Milletvekili olan Fethi Okyar 7 Mayıs 1943’te ölmüştür.³⁷⁵ Bunun üzerine boşalan Bolu Milletvekilliğine CHP tarafından aday olarak Hüseyin Abdullah Alpdoğan gösterilmiştir. 31 Ağustos 1943’te yapılan ara seçimlerde Hüseyin Abdullah Alpdoğan oy birliği ile Bolu Milletvekili seçilmiş³⁷⁶ ve 6 Eylül 1943’te VII. Dönem Milletvekili olarak TBMM’de yemin ederek milletvekilliği görevine başlamıştır.³⁷⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Bolu Milletvekilliği döneminde iki önerenin hazırlanarak meclise sunulmasında etkin bir rol oynamış ve birkaç kanunun kabul edilmesine yönelik oy vermiştir. Bu önerge ve kanunlar 1945-1946 yıllarına aittir.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, II. Dünya Savaşı’nın bitmesi üzerine arkadaşlarıyla birlikte bir önerge hazırlayarak TBMM’ye sunmuşlardır. Önerge 11 Mayıs 1945’te mecliste okunmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu önerge şöyledir:

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına;

1- Özgür insan, bağımsız millet dâvasının zafer kazandığı büyük günde hak ve bağımsızlığı seven Türk milletinin kalbi, bu uğurda canlarını veren kahramanlar için saygı ve minnetle çarpmaktadır.

2- Türk milleti, kendi politikasını yüce esaslara ve millî misakına uygun olarak idare eden ve birçok milletleri haksız yere kan ve ateşe boğan bir devirde millî beka ve millî vakarı muhafaza ve yükseltmeye ve milletimizin özgür ve birleşmiş milletler hakkında şerefli yerini almasını temine muvaffak olan cumhuriyet hükümetinin uzağı görüş ve isabetli siyasetini sevgi ve takdir ile anmaktadır.

3- Türk milleti, hak ve kanuna dayanan bir barışın sağlanmasını ve bundan böyle millî ve insani hakların bir daha çiğnenmemesi için barış yanlısı milletlerce yapılmakta olan gayret ve fedakârlıklara kendisinin de var kuvveti ile iştirakini dilemektedir.

³⁷⁵ BCA, 30.10.0.0/ 76.504.17.

³⁷⁶ BCA, 30.10.0.0/ 76.504.17.

³⁷⁷ TBMM ZC, Devre VII, İçtima I, c.5, s.3.

Milletimizin bu içten gelen duygularının en tabîî bir ifade olarak Büyük Millet Meclisi kararıyla ilân edilmesini arz ve teklif ederiz.³⁷⁸

Hüseyin Abdullah Alpdoğan ve arkadaşları tarafından yine aynı gün Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye başarılı siyaseti ve doğru görüşleri için TBMM'nin minnet ve şükranlarının sunulmasına dair önerge vermişlerdir. Bu önerge de aynı gün okunmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu önerge şu şekildedir:

Yurdumuzun yüksek idaresi üzerinde görüşülürken, düşüncelerimiz tabîî olarak en yüksek kumanda mevkiine şeref veren yüce Cumhurbaşkanımıza yönelik olmaktadır.

Tarihin en buhranlı bir döneminde siyasetimizin doğru bir görüşle idare edildiğini gördüğümüz ve tespit etmemiz münasebetiyle, en çok ve en iyi çalışarak bizlere ve bütün yurttaşlarımıza iyi örnek olan, bizlere doğru yolu gösteren, sevdiğimiz ve saydığımız, devletimizin başı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Türkiye Büyük Millet Meclisinin minnet ve şükranlarının, bütün kalbimizle duyduğumuz anlayış ve inanisimizle sağladığımız bağlılığımızın; Yüksek Başkanlıkça seçilecek 20 milletvekili ağzından arz edilmesini teklif ediyoruz.³⁷⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1945 Mayıs ayı içerisinde bu önergelerin dışında 29 Mayıs 1945'de mecliste bulunarak 1945 yılı 7 aylık Bütçe Kanunu ve Bakanlar Kuruluna Verilen güvenlik oylamalarına katılmış ve bu kanunların kabul edilmesine yönelik oy vermiştir.³⁸⁰ 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşmeleri sırasında mecliste bulunmuş ve bu kanunun kabul edilmesine yönelik oy vermiştir.³⁸¹ 27 Aralık 1945'te ise 1946 yılı 7 aylık Bütçe Kanunu'nun görüşmeleri sırasında mecliste bulunmuş ve bu kanunun kabul edilmesine yönelik oy kullanmıştır.³⁸² 10 Haziran 1946'da Büyük Millet Meclisi Seçiminin Yenilenmesi Hakkında Kırklareli Milletvekili Nafi Kansu ve iki arkadaşının önergelerinin oylanması işlemine katılmış ve bu önergenin kabul edilmesine yönelik oy kullanmıştır.³⁸³

³⁷⁸ TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.17, s.46.

³⁷⁹ TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.17, s.47.

³⁸⁰ TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.17, s.510-513.

³⁸¹ TBMM ZC, Devre VII, İçtima II, c.18, s.231-235.

³⁸² TBMM ZC, Devre VII, İçtima III, c.20, s.565-568.

³⁸³ TBMM ZC, Devre VII, İçtima III, c.24, s.125-131.

C. KASTAMONU MİLLETVEKİLLİĞİ

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 21 Temmuz 1946 Genel Seçiminde CHP'nin Kastamonu adayı olarak seçilmiş ve TBMM'nin VIII. Dönem milletvekilleri arasında yer almıştır.³⁸⁴ Hüseyin Abdullah Alpdoğan ilk olarak 12 Ağustos 1946'da kura çekmek suretiyle oluşturulan Tutanakları İnceleme Komisyonuna seçilmiştir.³⁸⁵ Daha sonra Milli Savunma Komisyonuna üye olarak seçilmiştir.³⁸⁶

Milli Savunma Komisyonu; milli güvenlik, savunma, Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevli veya emekli personeline ilişkin bu personelin beslenmesi, eğitimi, özlük hakları, harcırah düzenlemeleri ile mesleğe alınma, çıkarılma veya meslekte terfileri vb. konulardaki kanun tasarı ve tekliflerinin görüşüldüğü komisyondur.³⁸⁷ Hüseyin Abdullah Alpdoğan bu komisyona toplamda 3 kez seçilmiştir. 5 Kasım 1947'de Milli Savunma Komisyonuna 303 oyla seçilmiştir.³⁸⁸ 1 yıl sonra 5 Kasım 1948'de tekrar bu göreve 269 oyla seçilmiştir.³⁸⁹ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1947-1948 yıllarında Milli Savunma Komisyonu Başkanı olarak görev yapmıştır.

Başbakan Hasan Saka, 6 Mart 1948'de "*Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununun 9 ncu Maddesinin Yorumlanması*" hakkında bir tezkere hazırlayarak Milli Savunma Bakanlığına göndermiştir. Tezkerede söz konusu olan 9. maddenin Askeri Memurlar Hakkında Kanununun 8. maddesine bakıldığı zaman karışıklığa sebebiyet verdiği bu yüzden yorumlanması gerektiği belirtilmiştir. Milli Savunma Bakanlığı tezkereyi Milli Savunma Komisyonuna göndererek incelemesini istemiştir.³⁹⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın başkanı olduğu Milli Savunma Komisyonu tezkereyi 14 Nisan 1948'de incelemiş ve bu iki maddeyi karşılaştırmıştır. Komisyon maddelerin açık olduğunu, herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermediğini bu yüzden 9. maddenin yorumlanmasına gerek olmadığına karar vermiş ve bunu bir rapor halinde Yüksek Başkanlığa bildirmiştir.³⁹¹ Milli Savunma Komisyonunun hazırladığı bu rapor

³⁸⁴ TBMM Kısa Hâl tercümesi, Sicil No: 1303.

³⁸⁵ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima I, c.0, s.12.

³⁸⁶ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima I, c.0, s.22.

³⁸⁷ https://komisyon.tbmm.gov.tr/komisyon_index.php?pKomKod=34.

³⁸⁸ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.7, s.15.

³⁸⁹ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.13, s.24.

³⁹⁰ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.11, s.199.

³⁹¹ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.11, s.200.

30 Nisan 1948’de mecliste görüşülmüş ve komisyonun hazırladığı rapor kabul edilerek 9. madde yorumlanmamıştır.³⁹²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 30 Nisan 1948’de Orman Genel Müdürlüğü 1942 akçalı yılı Kesin Hesap Kanunu görüşmeleri sırasında mecliste bulunmuş ve bu kanunun kabul edilmesine yönelik oy kullanmıştır.³⁹³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 24 Şubat 1949’da 2 arkadaşıyla beraber TBMM’nin orduya güveninin olduğunun belirtilmesine yönelik bir önerge meclise sunmuştur. Bu önerge şu şekildedir:

“Canımızdan fazla sevdiğimiz vatanımızı her yerde ve her vakit hayatını da feda etmekten çekinmeyerek müdafaaaya hazır ve kadir olan Cumhuriyet Ordumuzu en büyük komutanından en genç erine kadar bütün mensuplarına Türkiye Büyük Millet Meclisinin selam ve güveninin bildirilmesine müsaade buyrulmasını arz ve teklif ederim.” Bu önerge meclis tarafından kabul edilmiştir.³⁹⁴

Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 19 Nisan 1949’da Yüksek Meclise sunulan Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun tasarısı 21 Nisan 1949’da Millî Savunma Komisyonuna incelenmesi için gönderilmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın başkanı olduğu komisyon tasarıyı incelemiş ve bir rapor halinde durumu Yüksek Başkanlığa bildirmiştir. Millî Savunma Komisyonu kanunla ilgili kendi tasarısını raporda şu şekilde belirtmiştir:

“MADDE 1. — Cumhuriyet Ordusunun hazırlanması ve idaresiyle ödevli ve bu işlerden sorumlu olan Millî Savunma Bakanlığı; barışta harb kuvvetlerinin komutası kendisine verilmiş olan Genel Kurmay Başkanlığı ile Bakanlık (Asker) Müsteşarının idaresi altındaki daireleri ihtiva eder.

Bu teşkilât ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir.

MADDE 2. — Millî Savunma Bakanlığı Cumhuriyet Ordusunun personel; haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla ve bunların dışındaki hizmetlerinin müsteşarlık vasıtasıyla yürütür.

³⁹² TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.11, s.218-27.

³⁹³ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima II, c.11, s.234.

³⁹⁴ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.16, s.539-540.

MADDE 3. — Hükümetin 3 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 4. — Hükümetin 4 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5. — (Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü hakkındaki hüküm baki kalmak şartıyla) 1199 ve 1428 ve 4580 sayılı kanunlar kaldırılmıştır.

MADDE 6. — Bu kanun 1 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 7. — Hükümetin 7 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.”³⁹⁵

Hükümetin ve Milli Savunma Komisyonunun hazırladığı tasarılar TBMM’de 28 Mayıs 1949’da görüşülmeye başlanmıştır. Tasarı hakkında ilk söz alan Orgeneral İzzettin Çalışlar olmuştur. İzzettin Çalışlar, Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanmasına taraf olduğunu belirttiikten sonra Milli Savunma Bakanlığının idaresi altında olan tüm teşkilatların bu tasarı ile Genelkurmay Başkanlığına bağlanması fikri ile Deniz ve Kara Kuvvetleri Komutanlıklarının kurulması sonucunda ortada Milli Savunma Bakanlığının kalmadığını bu şekilde bütün işlerin Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılacağını belirterek bu duruma karşı muhalif olduğunu söylemiştir. Daha sonra da Genelkurmay Başkanlığının mevcut görevlerini açıklamış ve tasarı hakkında kendince yapılması gereken değişikliği açıklamıştır.³⁹⁶

İzzettin Çalışlar’dan sonra söz alan Vedat Dicleli; komuta, talim ve terbiye işlerinin Genelkurmay Başkanlığı tarafından levazım, ikmal, personel işlerinin Millî Savunma Bakanlığı tarafından yürütüldüğünü söyleyerek bu iki başlılığın birçok sıkıntı doğurduğunu ve yavaşlamalara neden olduğunu, bu duruma artık bir son verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Vedat Dicleli daha sonra Milli Savunma Komisyonu raporunu değerlendirerek tasarı lehinde bir açıklık bulunmadığını ifade etmiş ve bunun nedenini sormuştur. Ayrıca hükümet tasarısı ve komisyon tekliflerinin birbirinden çok farklı olduğunu vurgulamış ve komisyon teklifindeki, müsteşarın asker olmasının nedenini anlayamadığını ve buna karşı olduğunu belirtmiştir.³⁹⁷ Hulusi Oral ise Milli Savunma Komisyonunun vermiş olduğu rapora yönelik uzun bir değerlendirmede bulunduktan sonra hükümet teklifiyle komisyon tekliflerinin birbirinden farklı olduğunu, kendisinin hükümet teklifini desteklediğini belirtmiştir.³⁹⁸ Daha sonra söz alan Cevdet Kerim

³⁹⁵ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.222-224.

³⁹⁶ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1010-1012.

³⁹⁷ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1012-1015.

³⁹⁸ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1016.

İncedayı, 4580 sayılı Genelkurmay Başkanlığının Vazife ve Salâhiyetleri Hakkında Kanun'unun eksiklerini açıklamış ve kendinden önce konuşanların söyledikleri hakkında yorum yaptıktan sonra İzzetin Çalışlar'a katılmadığını artık her ülkede kara, deniz ve hava kuvvetlerinin var olduğunu söylemiştir.³⁹⁹

Cevdet Kerim İncedayı'dan sonra söz alan Milli Savunma Komisyonu Başkanı Hüseyin Abdullah Alpdoğan, önümüzde 3 tasarı var; birincisi Millî Savunma Yüksek Kurulu tasarısı, ikincisi Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun tasarısı, üçüncüsü de Şûrayı Askerî Kanunu tasarısıdır, dedikten sonra bunların hazırlanma gerekçelerini sıralamıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, ilk Cumhuriyet hükümetinde bulunan Genelkurmay Vekâletinin kaldırılmasıyla bir boşluk doğduğundan dolayı 4580 sayılı Genelkurmay Başkanlığının Vazife ve Salâhiyetleri Hakkında Kanun çıkarılarak Genelkurmayın, Başbakanlığa bağlandığını fakat bunun sonucunda meclisten çıkan bütçelerde, bütçenin bütün mesuliyetinin Millî Savunma Bakanlığına, emir komuta bakımından bütün mesuliyetin Başbakanlığa geçtiğini bu durumda ikiliğe neden olması dolayısıyla bu tasarıların hazırlandığını ifade etmiştir. Milli Savunma Yüksek Kurulu tasarısına göre Başbakana bağlı ve Bakanlar Kurulunun kendisine verdiği görevleri yapacak bir Milli Savunma Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun görevlerini şu şekilde belirtmiştir: Devleti ve milleti topyekûn sefere hazırlamak. Bu büyük vazifeyi Başbakanlığa bağlı bir kurulun idare edeceğini söylemiştir. Bunda sonrada şunları söyleyerek konuşmasına son vermiştir:

“...Hazar ordusunun vazifesinde esas kıldığımız şey yine Türk ordusunun ana kanunlarından biri olan 2771 numaralı Kanundur. Bu kanunun dördüncü maddesinde kara, deniz, hava subaylarından ve erlerinden ve askeri mektep talebelerinden, jandarma ve gümrük kıtaatından Müteşekkil bir Cumhuriyet Ordusu tertip edildiği yazılıdır. Hâlbuki Hükümetten gelen tasarıda kara, deniz, hava kuvvetleri diye tasarıya başlanmıştır. Bu başlangıcı bu kanuna uygun bulmadık. Ve gelen tasarı da vazife ve mesuliyet kanunu olduğundan birinci maddede vazifeyi kimin vazifesini, hem Millî Savunmanın hem de Genelkurmayın vazifesini tebarüz ettirmiş bulunduk. Şimdi eğer Genelkurmayın vazifesini de birinci maddede kaydetmemiş olsaydık Millî Savunma

³⁹⁹ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1017-1018.

Bakanının emr komuta bakımından, emr komutaya karışacak gibi bir fikir lâhik olacağından ondan tevekki için maddeye vuzuh vermek ıstırarında kaldık.”⁴⁰⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan’dan sonrada söz alanlar olmuş ve tartışma uzamıştır. 28 Mayıs’ta tartışmaların bitirilemeyeceği anlaşılınca görüşmelere 30 Mayıs’ta devam etme kararı verilmiştir. 30 Mayıs 1949’da görüşmelere tekrar başlanmış ve uzun tartışmalardan sonra Milli Savunma Komisyonunun hazırladığı tasarı üzerinde durulmuştur. Sonunda komisyonun hazırladığı tasarıdan sadece 1. maddede yer alan bakanlık müsteşarının asker olması ibaresi kaldırılmış ve geriye kalan maddeler aynen kabul edilmiştir.⁴⁰¹ Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun 5398 sayılı kanun olarak kabul edilmiş ve 3 Haziran 1949’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁰²

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 7 Kasım 1949’da alışma Komisyonuna ye olarak seçilmiştir.⁴⁰³ 15 şubat 1950’de Hüseyin Abdullah Alpdoğan 5 arkadaşıyla birlikte Orduya, Büyük Millet Meclisinin takdir, güven ve sevgilerinin bildirilmesine dair bir önerge hazırlayarak TBMM’ye vermişlerdir. nerge şu şekildedir:

“Aziz vatanımızın savunması uğrunda her an her fedakrlığı yapmaya hazır olduğuna ve hatta bu uğurda hayatlarını dahi fedadan ekinmeyeceklerine emin bulunduğumuz Cumhuriyet (Kara, Deniz ve Hava) ordumuz mensuplarını Büyük Millet Meclisimizin güven ve sevgilerinin bildirilmesi hususunda bir karar alınmasını arz ve teklif ederiz.”⁴⁰⁴

Demokrat Parti’nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerini kazanması zerine Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın da milletvekilliği bitmiş ve emekli olmuştur. Bu tarihten sonra herhangi bir devlet görevinde bulunmamıştır. 9 Nisan 1972’de İstanbul Kadıköy’deki evinde vefat etmiş ve Karacaahmet şehitliğinde bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, vasiyetinde mezarına elenk gönderilmemesini bunun yerine Türk Donanma Vakfına yardımda bulunulmasını istemiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1018-1019.

⁴⁰¹ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima III, c.19, s.1059-1078.

⁴⁰² Resmi Gazete, 03.06.1949, sayı 7223.

⁴⁰³ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima IV, c.21, s.18.

⁴⁰⁴ TBMM ZC, Devre VIII, İçtima IV, c.24, s.648.

⁴⁰⁵ Milliyet, 10 Nisan 1972.

SONUÇ

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın bütün askerlik kariyeri içerisinde yıldızının asıl parladığı görevi IV. Umumi Müfettişlik görevi olmuştur. Bu görevi sırasında bölgede asayiş, emniyet, bayındırlık, eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarında birçok faaliyet yürütmüştür. O, bu görevi sırasında bölgeyi baştan sona gezip halkı bilgilendirerek devletten yana tavır almalarını sağlamaya çalışmıştır. Onun yürüttüğü bu faaliyetler sayesinde bölge halkının devlete olan güveni artmaya ve aşiret reisleri ile seyitlere karşı olan güveni azalmaya başlamıştır. Yine yürüttüğü bu faaliyetlerle halk geçimini sağlayacak işler bulduğu gibi yapılan hastane ve dispanserlerle de sağlıklarını ilgilendiren konularda seyitlere başvurmaktan kurtulmuşlardır.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın yürüttüğü başarılı faaliyetler sayesinde aşiret reisleri ve seyitler güçlerini kaybetmiştir. Bunun üzerine onlarda eski güçlerini kazanmak için asılsız propagandalara başvurarak halkı yine kandırmış ve 1937-1938 yıllarında isyan çıkarmayı başarmışlardır. Ancak eşkıyalık faaliyetleri ve isyan bastırma konusunda tecrübeli olan Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bu isyanları bastırmıştır. Bu son isyanların bastırılması ile Osmanlı Devleti'nden beri devam eden Tunceli/ Dersim'deki isyankâr tavırlar son bulduğu gibi ağa ve seyit gibi halkı sömürenler de ortadan kaldırılarak bölgenin kalkındırılması işine devam edilmiştir.

Gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse Cumhuriyet döneminde Kürdistan Devleti kurulması için Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ve özellikle Tunceli/ Dersim'de birçok isyan çıkartılmıştır. Bu isyanlarda zamanlama olarak devletin hep zor anları seçilmiş ve öyle harekete geçilmiştir. Bundan dolayı isyanların arkasında dış güçleri aramakta gerekir. Bu isyanlar devletin yapmakta olduğu önemli işlerde kayba veya zarara uğramasına sebep olurken aynı zamanda hem yapılan inkılapların yavaşlamasına hem de isyanlar sırasında birçok Türk köyünün basılarak halkının öldürülmesine neden olmuştur. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ve gelenek haline gelmiş olan Tunceli/ Dersim isyanları düşünüldüğünde devletin orada kesin ve kalıcı bir harekât düzenlemesi doğal karşılanmalıdır.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan karakter itibariyle sert bir mizaca sahiptir. Aynı zamanda Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Kürt diye bir ırkın olmadığına aslında onların

Türk kökenli olduğuna inanan bir kişidir. Kürtleri “*Dağ Türkü*” ve konuştukları dili ise Farsça ve Arapçanın karışmış olduğu bozulmuş bir Türkçe olarak kabul etmiş ve “*Dağ Türkçesi*” ismiyle tanımlamıştır. Bunların Türk olduklarını ispatlamak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Türklere ait tarihi eserleri göstererek kendince birçok farklı örnek ortaya koymuştur.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Korgeneral rütbesi ile askerlikten emekli olduktan sonra 1943’de milletvekili seçilerek TBMM’ye girmiştir. TBMM VII. Döneminde Bolu Milletvekili, VIII. Döneminde Kastamonu Milletvekili olarak mecliste görev almıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, her ne kadar başarılı bir asker olsa da siyaset konusunda o kadar da başarılı olmamış ve milletvekilliği görevinde çok pasif bir tutum sergilemiştir. 1950 Genel Seçimlerini CHP kaybedince Hüseyin Abdullah Alpdoğan’da milletvekilliğinden emekliye ayrılmıştır. Bu tarihten sonra herhangi bir devlet görevinde bulunmamış ve 9 Nisan 1972’de vefat etmiştir.

EKLER

EK-1: Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Resmi

EK-2: Tunceli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun

**EK-3: Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Görevine
Tayin Edildiği Bakanlar Kurulu Kararnamesi**

EK-4: Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Askeri Safahat Belgesi

EK-5: 17 Haziran 1937 tarihli Tan Gazetesi

EK-6: 13 Eylül 1937 tarihli Tan Gazetesi

EK-1

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Resmi

EK-2

Tunceli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun

Kanun No: 2884 Kabul tarihi: 25/1211935

İdari kısım

Madde 1 — Tunceli Vilâyetine ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin salâhiyetini haiz bulunmak üzere korkomutan rütbesinde bir zat Vali ve Kumandan seçilir. Vali ve kumandan usulü veçhile Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alınmak şartile Dahiliye Vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyeti kararile tayin olunur. Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumî Müfettişliğin de Umumî Müfettişidir.

Madde 2 — Vali ve kumandan vilâyet umur ve muamelâtında ve vilâyet memurları hakkında, Vekillerin kanunen haiz oldukları bütün salâhiyetleri haizdir.

Vali ve kumandan lüzum gördüğü takdirde vilâyeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudud ve merkezlerini değiştirir ve keyfiyeti Dahiliye Vekâletine bildirir.

Madde 3 — Bu Vilâyetin Kaza Kaymakamları ve Nahiye Müdürleri usulü dairesinde Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alındıktan sonra Vali ve kumandanın inhası ve Dahiliye Vekilinin tasvibi üzerine kararname ile ve orduya irtibatları baki kalmak şartile muvazzaf subaylardan dahi tayin olunabilir.

Bunların ve vilâyet kadrosunda iş gören subayların hak ve kıdemleri mahfuzdur. Buradaki hizmetleri askerî hizmetten sayılır ve maaşları rütbelere göre Millî Müdafaa Vekilliği bütçesinden verilir.

Madde 4 — Tayini Vali ve kumandana aid memurların ve müstahdemlerin harcırahları geldikleri yerden memur oldukları mahalle kadar verilir.

Madde 5 — Vali ve kumandan vilâyette kullanılan asker memurlar hakkında inzibatî bakımdan askerî kanunların kendisine verdiği disiplin salâhiyetini kullanır.

Diğer memurlar hakkında da ihtar ve tevbih cezalarından başka kanunların inzibat komisyonlarına verdiği maaş kat'ı kıdem tenzili salâhiyetlerini de resen kullanır ve bu cezalar sicile geçer. Sınıf tenzili ve memuriyetten ihraç cezaları inzibat komisyonu kararile tatbik edilir.

Hâkimler Kanunu hükümleri mahfuzdur. Ancak Vali ve kumandan adliye memur ve kâtibleri hakkında Hâkimler Kanunu hükümlerine göre bunların âmirleri tarafından verilebilecek cezaları dahi tatbika salahiyetlidir.

Madde 6 — Bu Vilâyette umumî meclis vazifesini Valinin veya tevkil edeceği zatın riyaseti altında vilâyet idare heyeti azalarile kaza kaymakamlarından mürekkep bir heyet görür. Daimî encümen işini valinin veya tevkil edeceği zatın riyaseti altında defterdar, maarif müdürü, nafia başmühendisi veya bunların vazifelerini görenlerden

mürekkebe bir heyet görür. İdarei Hususiyei Vilâyet Kanununun diğerk hükümleri mer'idir.

Madde 7 — Vali ve kumandan lüzum gördüğü belediyelerde reislik vazifesini kaymakamlara ve nahiye müdürlerine verebilir.

Adil kısım

BİRİNCİ FASIL

Hazırlık tahkikatı

Madde 8 — Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet Müddeiumumileri şahidleri celbname ile davet ederler. Davete itaat etmeyenlerin kanunî akibetleri dahi celbname gösterilir. Acele olan mevkuflu işlerde Cumhuriyet Müddeiumumisi celbname tebliğ ettirmeksizin mahkemenin kurulduğu merkez haricinde bulunan şahidler için ihzar müzekkeresi verebilirler. Şu kadar ki bu müzekkere ile ihzar edilenlere Cumhuriyet Müddeiumumiliğince celbname ile gelen şahidler hakkındaki muamele tatbik olunur.

Madde 9 — Cumhuriyet Müddeiumumileri hazırlık tahkikatında hâkimlerin haiz oldukları salâhiyetleri kullanırlar.

Madde 10 — Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet Müddeiumumileri maznunları ve şahidleri ayrı ayrı veya toplu olarak birbirleriyle yüzleştirebilirler.

İKİNCİ FASIL

Amme hukuku davası

Madde 11 — Cumhuriyet Müddeiumumileri ilk tahkikata tâbi tutmaya lüzum görmedikleri işleri iddianame ile doğrudan doğruya mahkemeye verebilirler. İlk tahkikat icrası kanunen mecburî olan suçlarda dahi müddeiumumiler bu salâhiyeti istimal edebilirler.

Madde 12 — Dava açılması izne bağı olan işlerde izin verme salâhiyeti vali ve kumandanındır.

ÜÇÜNCÜ FASIL

İlk tahkikat

Madde 13 — Hâkimin reddine dair olan dileğin kabul edilmemesine aid olan kararlar kâfidir.

Madde 14 — Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet Müddeiumumileri tarafından kâtib huzurile yapılan tahkik işleri ilk tahkikatta tekrarlanmaz.

Madde 15 — İlk tahkikatın açılması kararı aleyhine itiraz edilemez.

Madde 16 — Onuncu maddedeki salâhiyeti sorgu hâkimi î de haizdir.

Madde 17— Cumhuriyet Müddeiumumileri ilk tahkikat sonunda iddianamelerini iki gün içinde yazmağa mecburdurlar.

Madde 18 — İddianame maznuna tebliğ edilmez.

Madde 19 — Ağır cezai müstelzim suçların tahkikatı mevkuten yapılır ve bu mevküflerin duruşmadan evvel tahliyelerine dair olan kararlar ancak valinin muvafakati ile icra olunur. Bu tahliye kararlarının tasdikına karşı itiraz edilemez.

Madde 20 — Eski hale getirme talebinin reddine dair olan kararlar kafidir.

Madde 21 — İlk tahkikat sırasında verilen tevkif kararlarına maznun tarafından itiraz edilemez.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Duruşma

Madde 22 — Suçların tesbitine dair olan zabıt varakaları:

1- Hangi senenin hangi ay ve gününde nerede tanzim olunduğunu ve yazanların resmî sıfat ve hüviyetlerini,

2- Vak'a ve delilleri ve suçu vücade getiren eşya ve alet ve sairenin mahiyet ve miktar ve vasıflarını ve nerede ve ne suretle görülüp zaptedilmiş olduklarını,

3- Maznunun isim ve hüviyet ve sıfat ve mahalli ikameti ile ifadesini muhteva olmak lâzımdır.

Zabıt varakası tanzim eden memur ile maznun ve hariçten hazır bulunan en az iki kimse tarafından imza edilir. Bu şartları tamamen haiz olan zabıt varakaları sahteliği sabit oluncuya kadar muteberdir.

Maznun zabıt varakasını imzadan çekinirse sebebini el yazısı ile varakanın altına yazıp imza eder. Yazı bilmezse çekinme sebebi hazır olanlar tarafından yazılarak imza edilir. Sebebsiz istinkâf halinde de keyfiyet bu veçhile tesbit olunur. Sebeb bildirilirse mahkeme o sebeplerin mahiyetine göre tetkikat yapabilir. Bu zabıt varakasının sahteliğini iddia eden maznun mahkemeye sahtelik hakkında kanaat verecek deliller göstermeğe mecburdur. Maznunun iddiasını haklı gösterecek sebepler karşısında zabıt varakasını imza etmiş olan şahidler dinlenilir ve iktiza eden diğer deliller de toplanır. İş sürüncemede bırakmak kasdı ile sahtelik iddiasında bulunanlara yol gösterenlerden 100 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası alınır. Bu kimseler avukat veya dava vekili iseler haklarında mercilerince ayrıca inzibatî ceza da tatbik olunur.

Madde 23 — 13, 19 ve 21 inci maddeler hükümleri duruşmada da tatbik olunur.

Madde 24 — Gecikmesinde zaruret bulunan haller dışında mahkeme icab eden tebliğleri yaptırarak iddianamenin verilmesinden itibaren nihayet beş gün içinde duruşma yapar. Maznun sübut delilleriyle birlikte mahkemeye verilirse hemen duruşma

yapılarak hüküm verilir. Mâni sebebler olmadıkça duruşma bir celsede bitirilir. Cumhuriyet Müddeiumumisi de iddiasını aynı celsede beyan etmeğe mecburdur.

Madde 25 — Talik veya tehir müddetleri zaruret olmadıkça ı beş günü geçemez.

Madde26 — Cumhuriyet Müddeiumumisinin muvafakatile şahidlerin Cumhuriyet Müddeiumumileri veya sorgu hâkimi tarafından zaptedilmiş olan ifadelerinin okunmasile iktifa olunabilir.

Madde 27 — Delillerin toplanmasından sonra Cumhuriyet Müddeiumumisi iddiasını hemen bildirir. Duruşmanın müteaddid celseler sürmüş olması ve evrakın tetkike muhtaç bulunması gibi sebeblerle iddiasını serdetmek için Cumhuriyet Müddeiumumisine nihayet beş gün müsaade edilebilir.

Madde 28 — Maznun ve müdafine müdafaalarını hazırlamaları için nihayet iki gün müsaade olunabilir. Hüküm, duruşmanın hitamından itibaren nihayet üç gün içinde bildirilir.

Madde 29 — İlbaylık içindeki ceza mahkemelerinden verilen hükümler temyize tâbi olmayıp kafidir.

Madde 30 — Menkul ayın davaları ve icar müddeti biten mecurun tahliyesi davaları ve üç yüz lirayı geçmiyen alacak davaları üzerine verilen hükümler kat'î olup temyize tâbi değildir.

BEŞİNCİ FASIL

Türlü hükümler

Madde 31 — Vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilâyet halkından olan ferdleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğere yere nakletmeğe ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını menetmeğe salahiyetlidir.

Madde 32 — Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın tehirine ve cezaların teciline salahiyetlidir.

Bu tehir veya tecil müruru zamanın işlemesine mâni olmaz.

Madde 33 — İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur.

Madde 34 — Tunceli Vilâyeti içinde oturanlardan biri tarafından Elâziz, Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bingöl Vilâyetlerine geçerek buralarda Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babının, ikinci ve yedinci babının birinci ve 455 inci madde hariç kalmak üzere 9 uncu babının birinci ve onuncu babının ikinci fasıllarında yazılı suçları işliyenler, bunların ortak ve yatakları ve yukarıda isimleri geçen komşu vilâyetlerde işlenmiş olup Tunceli Vilâyeti içinde işlenen suçlarla irtibatı olan suçlar Tunceli Vilâyetindeki salahiyetli makam ve mahkemelerce bu kanundaki usule göre takib ve muhakeme olunur.

Madde 35 — Bu kanunun hükümleri makabline şamildir. Ancak bu kanun mer'iyete girdiği tarihe kadar temyiz hakkını kullanmış olanların evrakı Temyiz Mahkemesince tetkik olunur.

Madde 36 — Tunceli Vilâyeti merkezinde bir Ağırceza Mahkemesi ile Asliye mahkemeleri ve kazalarda birer Asliye Mahkemesi kurulur.

Madde 37 — Bu kanun neşri tarihinden 1 kânunusani 1940 tarihine kadar mer'i olacaktır.

Madde 38— Bu kanun hükümlerin icra Vekilleri Heyeti yerine getirir.

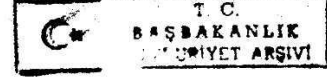

EK-3

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın IV. Umumi Müfettişlik Görevine Tayin Edildiği Bakanlar Kurulu Kararnamesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı
2

3847

Yeni kurulan Tunçeli Valiliğine 2884 sayılı kanunun İinci maddesinin son fıkrasına göre Dördüncü Umumi Müfettişlik de uhdesinde bulunmak üzere Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğanın tayini; Dahiliye Vekilliğinin 10/1/936 tarih ve 229 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 10/1/936 da onanmıştır.

10/1/936

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

J. İsmail

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. P. Özaslan

Ma. V.

T. Çiğdem

Mf. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çetinkaya

İ. V.

C. Başoğlu

S. İ. M. V.

S. P. Alpdoğan

G. İ. V.

R. Özalp

Zr. V.

M. H. Özalp

020 18 01 03 61 2 12

EK-4

Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Askeri Safahat Belgesi

ASKERİ SAFAHAT BELGESİ

Sicil No : 318-12
Adı Soyadı : Hüseyin Abdullah ALPDOĞAN
Baba Adı : Hacı Abdullah
Memleketi : Taşköprü
Doğum Tarihi : 1294
Rütbe : Korgeneral
Duhulü : 01 Mart 1316, Mekteb-i Harbiye'ye
Nasbı : 30 Ağustos 1932
Emeklilik Tarihi : 14 Haziran 1943
Son Görev Yeri : 4'üncü Umum Müfettişi-Tunceli Vali ve Kumandanı-17'nci Kolordu Kumandanı

Askerlik Hizmeti

- 23 Teşrin-i Evvel 1321'de Mekteb-i Harbiye'den erkân-ı harp yüzbaşılığı rütbesiyle mezun olmuştur.
- Staj görmek üzere 27 Teşrin-i Sani 1321'de 2'nci Ordu emrine verilmiştir.
- 27 Kanun-ı Evvel 1321'de Seyyar Topçu 7'nci Alayı Taburuna nakledilmiştir.
- 27 Ağustos 1322'de Nizamiye 10'uncu Alay 3'üncü Tabur 3'üncü Bölüğü tayin edilmiştir
- 20 Nisan 1324'te kıdemli yüzbaşılığa terfi etmiştir.
- 09 Kanun-ı evvel 1324'te Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 1'inci Şubesine nakledilmiştir.
- 10 Teşrin-i Sani 1325'te Çeteler Layiha-i Kanuniyesi icabınca teşkil olunan Edirne İstila'at Komisyonuna ve aynı zamanda 2'nci Ordu Erkan-ı Harbiyesine tayin edilmiştir.
- 02 Kanun-ı Sani 1326'da 2'nci Kolordu Erkan-ı Harbiyesine tayin edilmiştir.
- 22 Mayıs 1328'de İtalyan Harbi münasebetiyle Kale-i Sultaniye'de teşkil edilen Kale-i Sultaniye Kolordusu emrine verilmiştir.
- 04 Eylül 1328'de mezkûr karargâhın lağvı üzerine memuriyet-i asliyesine iade edilerek Çatalca Muharebelerine iştirak etmiştir.
- 16 Şubat 1329'da Balkan Muharebelerindeki başarılarından dolayı binbaşılığa terfi etmiştir.
- 11 Haziran 1331'de Çanakkale'ye giderek Cenup Cephesi Sağ Cenah Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesinde görev almıştır.
- Temmuz 1331'de 5'inci Ordu Erkan-ı Harbiyesi Mıntıkasında ve 3'üncü Şube Müdüriyetinde görev almıştır.
- 04 Nisan 1332'de 11'inci Kolordu Erkan-ı Harbiye Riyasetine tayin edilmiştir.
- 01 Haziran 1332'de kaymakamlığa terfi etmiştir.
- 05 Kanun-ı Sani 1332'de 5'inci Ordu Erkan-ı Harbiyesine tayin edilmiştir.
- 15 Şubat 1332'de 27'nci Kolordu Erkan-ı Harbiyesi Riyasetine tayin edilmiştir
- 12 Ağustos 1333'de Alman Ordusundaki yenilikleri görmek ve bilgisini artırmak için Almanya'ya gönderilmiştir.
- 18 Mayıs 1334'te 1'inci Ümera ve Erkan-ı Harbiye Kursuna iştirak etmiştir.
- 21 Haziran 1334'te 41'inci Fırka Kumandanlığına tayin edilmiştir.
- 01 Kanun-ı Evvel 1334'te Erkan-ı Harbiye Dairesi 6'ncı Şube Müdüriyetine tayin edilmiştir.
- Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçmiş ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaset-i Celilesinin 21 Kanun-ı Evvel 1336 tarihli emriyle Merkez Ordusu Erkan-ı Harbiyesi Riyasetine tayin edilmiştir.
- 01 Mart 1337'de Albaylığa terfi etmiştir.
- 05 Nisan 1338'de Ordu Dairesi Riyasetine tayin edilmiştir
- 23 Eylül 1339'da Müsteşar Muavinliğine tayin edilmiştir.
- 25 Temmuz 1341'de 61'inci Fırka Kumandanlığına tayin edilmiştir.
- 01 Eylül 1926'da tedavi maksadıyla Viyana'ya gönderilmiştir.
- Şubat 1927'de Büyük Kumanda Kursuna iştirak etmiştir.

- 30 Ağustos 1927'de mirlivalığa terfi etmiştir.
- 20 Teşrin-i evvel 1927'de 1'inci Ordu Müfettişliği Erkan-ı Harbiyesi Riyasetine tayin edilmiştir.
- 14 Kanun-ı Evvel 1929'da 9'uncu Fırka Kumandanlığına tayin edilmiştir.
- 09 Ağustos 1931'de tedavi için 2 ay müddetle Viyana'ya gönderilmiştir.
- 02 Kanun-ın Sani 1932'de 8'inci Kolordu Kumandanlığı Vekâletine tayin edilmiştir.
- 30 Ağustos 1932'de ferikliğe (korgeneralliğe) terfi etmiştir
- 08 Kanun-ı Sani 1933'te 8'inci Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiştir.
- 10 Kanun-ı Sani 1936'da Tunceli Valiliğine ve Kumandanlığına tayin edilmiştir.
- 26 Mayıs 1941'de 17'nci Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir.
- 25 Haziran 1943'te talebi üzerine emekli edilmiştir.

Katıldığı Savaşlar:

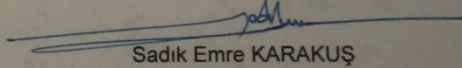
İtalyan Harbi
Balkan Harbi
Birinci Dünya Harbi
İstiklal Harbi

Aldığı Madalyalar:

Harp Madalyası (1331)
2'nci Sınıf Demir Salıp Nişanı (1331)
Avusturya-Macaristan Hükümeti'nin 3'üncü Rütbeden Muharebe Liyakat Madalyası (1332)
Kılınçlı 3'üncü Rütbeden Mecidi Nişanı (1333)
1449 Numaralı ve 21 Nisan 1341 Tarihli Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası

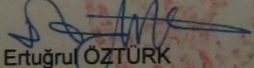
Bu belge Korgeneral Hüseyin Abdullah ALPDOĞAN'a ait MSB Arşiv Müdürlüğünde bulunan "Subay Şahsi ve Emeklilik İşlem Dosyası" kayıtlarına göre düzenlenmiştir.

Ali ŞAHİN
Devlet Memuru
Uzman

Sadık Emre KARAKUŞ
Devlet Memuru
Uzman

O N A Y

20 Kasım 2015

Ertuğrul ÖZTÜRK
Personel Albay
Arşiv Müdürü

Bayanlar
Vaziyetini Yakaşın Zevkine Göre Süslemelidir

PERDELİKLERİNİ ARAYINIZ

KARDOL
Kardol her türlü hastalığı tedavi eder. Kardolün faydaları çoktur. Kardolün kullanılması her türlü hastalığın tedavisinde çok yararlıdır.

NERVIN
Nervin her türlü nöraljiyi tedavi eder. Nervin her türlü ağrıyı giderir. Nervin her türlü uykusuzluğu giderir.

TUZLA İÇMELERİ
Euruşmuş ve ihtiyarlaşmış Bir cildi Gençleştirir

BAPSALINA
Her türlü deri hastalığını tedavi eder. Bapsalina her türlü kaşıntıyı giderir. Bapsalina her türlü kızamığı giderir.

HAMİYET
Hamiyet her türlü hamilelikte yararlıdır. Hamiyet her türlü doğumun kolaylaşmasını sağlar. Hamiyet her türlü doğumun güvenliğini sağlar.

KUMBARAN

İMADINA YETİŞİR

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Her türlü iş bankası işlerini yapar. Her türlü mevduatı kabul eder. Her türlü kredi verir. Her türlü tahvil çıkarır.

İstanbul Gayrimübaadiler Kom'yonundan

No	İsmi ve soyadı	İşleri	Konak No	Özel ve ihbar	İhtisap No
123	Tanrıoğlu	İstanbul ve Karamürşit	Y. 2/32	Alınmış	120
124	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	121
125	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	122
126	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	123
127	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	124
128	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	125
129	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	126
130	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	127
131	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	128
132	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	129
133	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	130
134	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	131
135	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	132
136	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	133
137	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	134
138	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	135
139	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	136
140	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	137
141	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	138
142	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	139
143	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	140
144	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	141
145	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	142
146	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	143
147	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	144
148	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	145
149	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	146
150	Arslanbeyoğlu	Paşa	K. 10/1	Alınmış	147

Türk Hava Kurumu

BÜYÜK PİYANGOSU

1. cül keşfi: 11 Temmuz 1937'dir.

Büyük İktiramiye: 45.000 Liradır.

1. cül keşfi: 11 Temmuz 1937'dir.

Büyük İktiramiye: 45.000 Liradır.

Dersimden Gelen En Son Haberler:

Kıtalarımız Kutuderesi Etrafında Sultandağın tamamen çevirdiler

Şakilerin Teslimi Devam Ediyor

Şakilerin teslimi devam ediyor. Şakilerin teslimi devam ediyor. Şakilerin teslimi devam ediyor.

Serkeşbaşı Seyit Rıza Her Çareye Başvuruyor!

Serkeşbaşı Seyit Rıza her çareye başvuruyor. Serkeşbaşı Seyit Rıza her çareye başvuruyor.

Yarınsız Çalışma

Yarınsız çalışma. Yarınsız çalışma. Yarınsız çalışma.

Boşvekilimin Hareketinden İntiba

Boşvekilimin hareketinden intiba. Boşvekilimin hareketinden intiba.

İstanbul Gayrimübaadiler Kom'yonundan

İstanbul gayrimübaadiler kom'yonundan. İstanbul gayrimübaadiler kom'yonundan.

Müstakil Hatayda Rejim

Müstakil Hatayda rejim. Müstakil Hatayda rejim.

İkimdi Çekdim!

İkimdi çekdim! İkimdi çekdim!

Gelecek Hafta Bayram Heyece mi Yaşanacak

Gelecek hafta bayram heyece mi yaşanacak. Gelecek hafta bayram heyece mi yaşanacak.

Uğurlu Döner Ak

Uğurlu döner ak. Uğurlu döner ak.

Derisim'in İyizi

Derisim'in iyizi. Derisim'in iyizi.

BAS 89ml

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

Neurozin

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

Her Sabah Daha Genç!

Yeni Bir Başta, Uyurken, Size Gençlik ve Güzellik Getirir

RADYOLIN

Asipin Kenan

Tarsus American College

Haydarpasa Lisesi Direktörlerinden

YÜCE ÖKEL İŞLERİ

İSTANBUL AMERIKAN KOLEJİ

ORTA KISIM - LİSE KISIM - TİCARİT DERSLERİ

Mühendislik Kursu

İstiklal Lisesi Direktörlerinden

PAZARTESİ 13 EYLÜL 1937

TAN

BAŞMURAHİRİ AHMET EMİN YALMAN

Yeni Çocuk Anıtlarından

104 Gilt **254** Kuponu

13 Kuruş

BÜYÜK AYDIN MANEVRALARI

Donanmamız Mühim Vazifeler Başaracak

Cephe Gerisi de Bu Son Manevraya Seferber Olarak İştirak Edecek

Türk Tarih Bir Teyzisi

Piyango

Dünkü Spor Hareketleri

Tekirdağ Hüseyin Dün Mülâyimi Yendi

Balkan Oynatılarda Yarımlar 120 Pavan, Fakar Biz 2 Pavan Aldık, İsmirde İstanbul Mahfili 3 - 1 Mağlub Oldu

TAN'ın Manerata Albümü

ÖZGEÇMİŞ

24.10.1990 tarihinde Erzurum’da doğdum. 2002’de Alparslan İlkokulunu, 2005’de Haşim İşcan Ortaokulunu, 2009’da Atatürk Lisesini bitirdim. 2010 yılında kazandığım Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2014 yılında mezun oldum. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında başladığım yüksek lisans öğrenimini, “Türk Siyasal Hayatında Hüseyin Abdullah Alpdoğan” başlıklı tezle 2016 yılında bitirdim.

Ayhan AKBULUT

